

Du og jeg og vi to

En kvalitativ og komparativ studie av konkurranse, deltakelse
og relasjoner mellom to jentelag i ungdomsfotball

Ole Ivar Storø
Masteroppgave i sosialantropologi (SOSANT4090)
Sosialantropologisk institutt
Universitetet i Oslo
15. november 2006

Sammendrag

Avhandlingen har studert og sammenlignet hvilke prosesser og mekanismer som utspiller seg mellom trenere, spillere og foreldre på to jentelag i ungdomsfotball. Utgangspunktet var overgangen til 11'er fotball med hovedvekt på perspektiver av konkurranse, deltakelse og relasjoner. Innsamling av informasjon pågikk primært under lagenes treninger og kamper, gjennom antropologiske innsamlingsteknikker som deltakelse, observasjoner, intervjuer og samtaler.

Norges Fotballforbunds målsettinger for ungdomsfotball er å utvikle talenter og å bevare bredden. Trenerne er viktige aktører for å oppnå målene i praksis, noe som imidlertid ser ut til å være vanskelig innenfor samme lagenhet. Der trenerne la hovedvekten på talentutvikling, sluttet flere spillere. Valgte trenerne å legge til rette for å inkludere samtlige spillere, var det flere som fortsatte, mens talentene utviklet seg mer langsomt. Ettersom forbundet ønsker å utvikle talenter i et framtidsperspektiv, tydet mye på at trenerne som prioriterte bredden i størst grad klarte å forene målene.

Undersøkelsen underbygger delvis oppfatninger om at jenter er opptatt av det sosiale ved idrettsdeltakelse. Det sosiale var derimot ingen motsetning til ønsket om å utvikle fotballferdigheter. Konkurranse var gøy hvis jentene var sammen og konkurrerte mot andre lag. Hvis konkurransen var mellom jentene for å få mest mulig spilletid ble fotball for flere kjedelig. Denne konkurransen så også ut til å skape et sportslig hierarki, som igjen fikk betydning for trener-spillerrelasjoner og de sosiale relasjonene mellom spillerne.

I lys av moderne familieideologi var det flere av foreldrene som frivillig prioriterte tid og økonomi for at barna skulle få muligheten til å spille fotball. Den organiserte fotballen var for foreldrene en trygg arena i motsetning til andre interesser og miljøer av mer negativ karakter. Gjennom fotballen kunne døtrene tilegne seg nyttige egenskaper for framtiden.

Forord

Det er en rekke personer som må takkes for at min masteroppgave nå foreligger som et ferdig produkt. Først og fremst takk til Statens Institutt for Forbruksforskning (SIFO) ved Jo Helle-Valle for at jeg fikk denne muligheten i samarbeid med dem. Tusen takk for tilliten. En ekstra stor takk til Jo for veiledning, diskusjoner og gode samtaler. Jeg må få takke alle trenerne, lederne, spillerne og foreldrene i klubbene jeg gjorde feltarbeid i for at de tok godt i mot meg og gjorde disse månedene svært så minnerike. Ved SIFOs bibliotek vil jeg takke Berit Ese Hagen, Hanne Hole og Hans-Petter Storemyr for alltid å være behjelpelig med å skaffe litteratur raskt til veie. Takk til Hanne for avhandlingens layout og innpakning. Professor, Harald Beyer-Broch, ved sosialantropologisk institutt ved universitetet i Oslo, vil jeg også takke for interessante veiledningsmøter. En stor takk til Vidar Vang og Paulina Rojas for å lese korrektur og for interessante innspill. Jeg vil takke Paulina for stor tålmodighet og god støtte under skriveprosessen, og Torben Simonsen for godt samboerskap under studietiden. Også din tålmodighet beundres. Takk til Tor Willy Austerslått, Torbjørn Os og Jan Roger Trønnes for innspill og datahjelp. Også takk til dataguru Steinar Os. Takk til alle studentene ved SIFO for morsomme og (u)konstruktive timer på studentrommet. Takk til SIFOs sentralbord for hyggelige morgensamtaler. Takk til mor og far for fantastisk støtte og til min øvrige familie. Takk til venner, medstudenter, kolleger og alle andre som bevisst eller ubevisst har støttet meg.

Ole Ivar Storø

Oslo den 15. november 2006

Innhold

Sammendrag.....	3
Forord.....	5
Du få'kke leke mer i våres gård	9
1 Innledning og bakgrunn	13
2 Introduksjon av feltet og aktørene	21
2.1 Feltet	21
2.2 Aktørene.....	23
2.3 Tilgang til klubbene og lagene	25
3 Feltarbeidet	27
3.1 Deltakelse og observasjon.....	27
3.2 Intervjuer.....	30
3.3 Arenaer.....	31
3.4 Utfordringer	32
3.5 Feltnotater	35
4 Spillerne	37
4.1 Kom bare ut og lek!	37
4.2 Fotball er gøy og sosialt	38
4.3 Før var det morsomt med fotball.....	48
4.4 Mine venner er dine venner, eller?.....	53
4.5 Fotballjenter	62
5 Trenerne	71
5.1 Trenerne i Odin og Kastor	72
5.2 Trenerens visjoner i Odin og Kastor	74
5.3 Treninger og relasjoner i Odin	75
5.4 Treninger og relasjoner i Kastor	79
5.5 Topping	83
6 Foreldrene	93
6.1 Hvem Hva Hvor?	93
6.2 Foreldrenes oppfatninger av treninger og trenerne	95
6.3 Foreldreinnvolvering i forbindelse med kamper.....	97
6.4 Frivillighet, tid og økonomi	102
6.5 Fotballbanen – en organisert og trygg arena	106
7 Konklusjon.....	111
Litteratur.....	119

Du få'kke leke mer i våres gård

For to år siden begynte Marthe¹ å spille fotball. Hun syntes fotball var gøy og ble god venninne med de andre jentene på laget. Marthe gikk også på ridning, tok fiolintimer og måtte gjøre skolearbeid. Det var derfor ikke alltid at hun fikk tid til å gå på fotballtrening. Laget hun spilte på tidligere hadde nå slått hadde seg sammen med et annet lag. Denne sesongen skulle det nye laget spille *11'er fotball*² for første gang. Marthe sa hun var usikker på hvordan det kom til å bli og spille fotball nå. Hun hadde hørt rykter om at det ble mer trening og *topping*³ av laget.

Som person var Marthe en rolig og beskjeden jente. Hun hadde ingen andre ambisjoner som fotballspiller enn å ha det gøy sammen med lagvenninnene. I løpet av vinteren møtte hun opp på de treningene hun kunne og under treningskampene fikk hun litt spilletid. Da jeg snakket med Marthe etter noen uker av sesongen, sa hun at fotball ikke var like gøy og sosialt som før.

- Alt har blitt så seriøst med 11'er. Trenerne krysser av for oppmøte og krever at du møter til alle treningene og gjør god innsats for å få spille under kamper. Av og til kjefter en av trenerne på meg hvis jeg gjør feil, og det skjer ofte at de andre jentene kommenterer hvordan jeg spiller. Jeg går heller ikke så mye sammen med jentene lenger. Det var morsommere før, fortalte hun.

- Marthe kan heller ikke regne med å få noen venninner når hun selv ikke tar initiativ til det, sa en av spillerne på laget til meg under en samtale.

En lørdagskveld i april skulle Marthes lag spille cupkamp. Sammen med noen foreldre møtte spillerne opp ved klubbhuset en time før kampstart. Jentene fordelte

¹ Alle navnene i avhandlingen er fiktive.

² En målvakt og ti utespillere på en banestørrelse på minst 90 x 45 meter og høyst 120 x 90 meter, og hvor målenes størrelse er 7,32 x 2,44 m (Brosjyre for spilleregler fra NFF).

³ At de gode spillerne får mer spilletid enn andre spillere.

seg i bilene og mange ville sitte i samme bil som de beste spillerne. Marthe og moren, Rikke, kjørte alene. Ved kamparenaen samlet trenerne jentene for å gi beskjed om hvem som skulle starte, hvor på banen de skulle spille og at det var viktig å vinne hvis laget skulle gå videre i cupen. Marthe og noen andre jenter var innbyttere. Spillerne som skulle starte (første 11'eren) gikk sammen for å forberede seg til kampen.

Det var en jevn kamp og noen spillere på Marthes lag ble skadet og kunne ikke fortsette å spille. Trenerne måtte bytte inn andre spillere. Marthe ble stående igjen på sidelinjen. Det var kaldt og hun frøs. Hun begynte å løpe for og bli varm nok til å spille, men trenerne ropte ikke på henne. Rikke stod og så på og fortalte meg etterpå at hun tenkte: ”Skal de ikke bytte innpå Marthe i det hele tatt? Det er bare få minutter igjen”. Hun ble sint på trenerne og lei seg på datterens vegne. Far til en av jentene på laget sa til Rikke at hun ikke kunne regne med at Marthe kom til å få spille. Han sammenlignet spillerbytter med 1. divisjon, der det heller ikke var vanlig at alle fikk spille. Uttalelsen provoserte Rikke:

- Det er ikke mulig å sammenligne 12-13-åringer med 1. divisjon. Det var ikke dette vi var blitt enige om før sesongen, sa hun.

Kampen var over og Marthes lag ble utslått av turneringen. Hun var den eneste av spillerne som ikke kom på banen. De andre jentene var slitne og skuffet etter kampen. Marthe var lei seg for at hun ikke fikk spille. Rikke mente i ettertid at hendelsen neppe var et enkelttilfelle.

- Jeg var glad jeg var tilstedet slik at jeg fikk observert det hele med egne øyne, sa hun.

Senere ringte hun til en av trenerne for å få en forklaring på hvorfor Marthe ikke hadde fått spille i cupkampen. Hun syntes ikke det var riktig å la noen av jentene stå på sidelinjen hele kampen, selv om de kanskje ikke var blant de beste spillerne. Hun trodde også mange jenter ville slutte med fotball hvis trenerne skulle fortsette å lede laget slik som nå. Treneren fortalte Rikke at spilletid i stor grad var avhengig av treningsoppmøte og innsats, og at Marthe ikke hadde trent nok til å få spille så mye under cupkampen. Det hadde også oppstått en del skader som gjorde det vanskelig å gi spilletid til alle. Rikke fikk liten forståelse for sitt engasjement. Flere foreldre mente også det var urettferdig at Marthe ikke fikk spille i cupkampen.

- Det var ikke en slik fordeling av spilletid vi var blitt enige om på forhånd. Vi må spørre oss selv hvorfor vi holder på med dette. Skal vi ta vare på alle som vil være

med eller bare de trenerne synes er gode nok? Er det viktigste å vinne eller å ha et tilbud til jentene som har lyst å spille fotball? Det ville dessuten ikke ha påvirket resultatet om Marthe fikk spille. Jeg hadde ingen god magefølelse etter kampen, så en av dem til meg i ettertid.

Tross denne episoden møtte Marthe opp til trening og kamp. Men hun var lei og vurderte å slutte:

- Jeg hadde egentlig ikke noe lyst til å gå på trening. Det var ikke gøy lenger, men jeg håpet jo at det kunne bli det igjen.

Men fotball ble ikke gøy igjen for Marthe. Hun ble ikke venninne med de nye spillerne på laget, fikk mindre kontakt med de tidligere venninnene og lite spilletid under kamper. Dessuten var treningene kjedelige, fordi hun ofte ble alene. I slutten av mai orket hun ikke mer og sluttet.

- Det ble kjedelig å hele tiden stå på sidelinjen og aldri få spille under kamper. Treningene var heller ikke noe gøy for min del. Det hadde sikkert vært morsomt å fortsette med fotball, men i dag er jeg glad for at jeg sluttet. Ikke savner jeg det heller, påpekte hun.

Rikke fortalte meg at Marthe enkelte ganger ringte henne på jobb fordi hun ikke ville gå på trening. Av og til gråt hun i telefonen.

- Jeg tror det hadde noe å si at hun måtte gå alene og jeg er usikker på om hun følte seg vel i miljøet, så moren bekymret.

1 Innledning og bakgrunn

Denne avhandlingen er en del av prosjektet, ”Fotball til glede, fotball som eksellense?”, ved Statens Institutt for Forbruksforskning (SIFO). Avhandlingens målsetting er å *beskrive prosesser og mekanismer*⁴ som *utspiller seg mellom sosiale aktører innenfor perspektiver på konkurranse, deltakelse og relasjoner på to jentelag innen organisert ungdomsfotball*.

Gjennom kvalitative metoder, som deltakelse, observasjoner, intervjuer og samtaler, er det samlet informasjon fra aktører, som trenere, spillere og deres foreldre, på to fotballag i Oslo-området. Lagene, som jeg kaller Odin og Kastor, spilte i 2005 første sesongen med 11’er fotball. Mer om feltet og aktørene kommer i kapittel 2, mens selve feltarbeidet beskrives nærmere i kapittel 3.

Fotball er i dag den største gutte- og jenteidretten i Norge. Spesielt på jentesiden har det vært en gledelig utvikling de siste årene. Det er stadig flere jenter som begynner å spille fotball og flere rene jentelag som dannes. I tillegg økes kvinneandelen på trener-, leder- og dommersiden. Tall fra 2005 viser at av totalt 5932 jente- og kvinnelag, tilhører litt over 3000 lag barnefotballen (6-12 år). Ved overgangen til ungdomsfotballen (13-19 år) reduseres imidlertid antallet med litt over 1000 lag. Ser man på den siste aldersgruppen i barnefotball (11-12 år) er det cirka 1400 jentelag, mens ved første året med 11’er fotball (13-14 år) er antallet redusert til 1152. I 2004 var det 43 063 jentespillere i barnefotballen, mens i ungdomsfotballen var antallet redusert til 36 140 spillere. Gjennom ungdomstiden faller antall spillere kraftig, slik at det i alderen 20-25 år er litt over 6000 jenter som spiller organisert fotball.⁵

⁴ I denne avhandlingen handler mekanismer primært om hvilke sosiale krefter som etableres og utvikles mellom aktørene, og som forenes på forskjellige måter og til sammen skaper mønstre (se også Elster 1989).

⁵ Norges Fotballforbunds statistikkhefte for breddefotball pr. 31.12.2005.

Samtidig som jentefotballen er vekst, ser det altså ut til å være et betydelig frafall som starter i tidlig i tenårene og øker i takt med alderen. Dette er for øvrig frafallsprognoser som er synlige i den organiserte idretten på generell basis. Loland (2002) skriver at frafallet fra idretten begynner i 12-13-årsalderen og at ved utgangen av videregående skole har andelen aktive sunket til en tredjedel. I undersøkelser om frafall fra organisert idrett hevdes det at utøvere slutter fordi de *fikk andre interesser, det ble kjedelig, likte ikke treneren og for mye fokus på konkurranse og prestasjoner* (Seippel 2005, Sisjord 1995 og Gould 1984).

Norges Fotballforbund (NFF) har som målsetting for ungdomsfotballen å (i) utvikle *talenter*⁶ og (ii) å beholde flest mulig spillere lengst mulig i fotballmiljøet.⁷ Det betyr at forbundet på den ene siden ønsker å gi ungdommer som har forutsetninger og ambisjoner om å bli toppspillere gode utviklingsmuligheter. På den annen side å legge til rette for å *inkludere*⁸ spillere som deltar uten andre ambisjoner enn å spille fotball fordi det er gøy og sosialt. Med utgangspunkt i fotballens breddeformel, *Trygghet + Mestring = Trivsel*, skal ungdomsfotballen gi flest mulig et fotballtilbud tilpasset ønsker, behov, ferdigheter og ambisjoner (Handlingsplan for breddefotball i perioden 2004-2007:10).

For å forene to så relativt motsatte perspektiver i praksis, på lagene der spillerne er aktive, er trenerne viktige aktører. Flere av disse aktørene har frivillig påtatt seg treneransvar og er i mange tilfeller foreldre til spillere på lagene. En stor del av trenerne i ungdomsfotballen gjør en utmerket jobb for å legge til rette for spillerutvikling og inkludering. På den annen side mangler noen trenere den nødvendige kompetansen for å utvikle talenter og gi et tilbud tilpasset alle. Noen har ofte større ambisjoner enn barna og laget selv har, og vektlegger deltakelse for konkurranse og prestasjoner framfor deltakelse for glede og mestring. Andre klarer derimot å skape gode fellesskap hvor spillere har det gøy, men opplever større utfordringer med å gi talenter gode nok tilbud. En av utfordringene er derfor å utvikle talenter og skape et inkluderende fellesskap der samtlige har det gøy innenfor samme

⁶ Spillere som har så gode fotballferdigheter at de med riktig treneroppfølging og personlige egenskaper kan bli aktuelle for spill på høyt nasjonalt eller internasjonalt nivå (se for eksempel Enoksen 2001).

⁷ Ungdomsfotball: *råd og retningslinjer* (2004).

⁸ At spillere blir en del av miljøet på laget og gis et fotballtilbud tilpasset ønsker og behov.

lag. Ser man trenergjerningen i et kjønnsperspektiv hevder Seippel (2004) at kvinner er mer opptatt av det sosiale, mens menn vektlegger trening og instruksjon. Når Seippel (2004) samtidig hevder at det er flest menn som er trenere, er det rimelig å anta at i praksis er det trening og instruksjon som vektlegges framfor det sosiale. Undersøkelser om utøvere hevder gutter er mer opptatt av konkurranse og prestasjoner, mens jenter vektlegger det sosiale ved idrettsdeltakelse (Seippel 2002, Sisjord 1995).

En annen side ved dette er at konkurranse og prestasjoner ofte betraktes som binære motsetninger til deltakelse og det sosiale. Fra slutten av 1970-tallet pågikk det i flere vestlige land en debatt om konkurransefokus i barne- og ungdomsidretten, og debatten var rimelig kategorisk fordi debattantene var enten for eller i mot konkurranse (Patriksson 1983). Enjolras & Seippel (2001)⁹ skiller for eksempel mellom idrettslagenes fokus på konkurranse og deltakelse ved å stille følgende spørsmål: "Vil du si at konkurranse og gode resultater er det viktigste for ditt idrettslag, eller er det viktigste i ditt idrettslag deltakelse og sosialt samvær?" (ibid:20). Forfatterne konkluderer med at idrettslag i Norge i stor grad prioriterer deltakelse og sosialt samvær foran konkurranse og resultater, selv om man kan finne forskjeller. Forskjellene er først og fremst mellom ulike idretter. Ski og friidrett har for eksempel et større konkurransefokus enn fotball. Loland (2002) viser til psykologer og pedagoger som hevder at konkurranse undertrykker evnene våre til innlevelse, medfølelse og samarbeid (ibid:111). Patriksson (1983) hevder på sin side at flere barn og unge liker å konkurrere og at dette aspektet ikke utelukkende må betraktes som en negativ faktor ved idretten. At konkurranseaspektet i mange tilfeller har en slik negativ assosiasjon, ser i stor grad ut til å skyldes at konkurranse/prestasjoner (resultater) og deltakelse/sosiale omtales som dikotomier. For å konkurrere må man nødvendigvis delta, da også i mange tilfeller innenfor et sosialt fellesskap. Samtidig er det for mange gøy å konkurrere og prestere. På den annen side er det flere av aktørene innenfor den organiserte idretten, som ser ut til å ta det for gitt at konkurranse etter en viss alder er noe elementært ved idretten.

I fotball ser dette konkurranse- og prestasjonsfokus ut til å bli mer eksplisitt ved overgangen til 11'er fotball. Denne overgangen representerer et skille mellom barne- og ungdomsfotball. Det betyr at frafallet fra den organiserte fotballen begynner

⁹ Data fra Idrettslagsundersøkelsen 1999-2000.

ved innførelsen av 11'er og i den målgruppen hvor det er ønskelig å beholde flest mulig spillere lengst mulig. Ved 11'er fotball oppstår det en del endringer i aktivitetsrammer, som for en del spillere i stor grad innebærer en annen type fotball enn ved 7'er¹⁰ og barnefotball. Det blir flere spillere på banen samtidig, større bane og mål, mer vektlegging av *formasjoner* og *posisjoner*¹¹ og nye regler som for eksempel *offside*.¹² Overgangen fører i mange tilfeller til at trenere vektlegger viktigheten av å vinne og å utvikle talenter, i større grad enn å inkludere samtlige som har lyst til å spille fotball. I treningssammenheng blir det for eksempel forventet at spillerne skal trene oftere og mer spesifikt for å utvikle fotballferdigheter. I forbindelse med kamper og treninger får som oftest talentene mest spilletid. Spillere som ikke utmerker seg som talentfulle, eller som har anledning til å trene oftere og mer spesifikt, opplever å få mindre oppmerksomhet under treninger og mindre spilletid under kamper. En av konsekvensene ved en slik grad av *ekskludering*¹³ er ofte at spillere slutter med fotball.

At det er et mål om å beholde og rekruttere flest mulig til fotball, samtidig som frafallet øker utover i ungdomsalderen, kan ha en sammenheng med at ungdomstiden er en rotløs periode hvor ungdommen skal prøve og feile, finne ut hvem de er og hvor vennegjengen som oftest har forrang over familien (Fine 1987). Ungdomsfasen er en "rites de passage" som skal forberede ungdommen til voksenalderen. I et slikt perspektiv ansees fotballbanen (idretten) som en viktig sosialiseringssarena for å tilegne ungdommen egenskaper de kan få bruk for i voksenlivet. Egenskapene og verdiene som ungdommen lærer og utvikler som idrettsaktive, skal altså gjenspeile det samfunnet voksne lever i og som ungdommen

¹⁰ En målvakt og seks utespillere på en banestørrelse på minst 40 x 20 meter og høyst 60 x 40 meter, og hvor målenes størrelse er 3 x 2 meter eller 5 x 2 meter (Brosjyre for spilleregler fra NFF).

¹¹ Formasjoner er hvordan lagene i utgangspunktet er oppstilt på banen, mens posisjoner viser til hvor på banen spillerne plasseres. Et eksempel på en formasjon i 11'er fotball kan være 4-3-3, som betyr fire forsvars-, tre midtbane- og tre angrepsspillere. Eksempler på posisjoner blir da høyre forsvar, sentral midtbane eller venstre angrep.

¹² En spiller er i offsideposisjon dersom vedkommende er nærmere motpartens mållinje enn ballen og nest siste motstander (The International Board's offisielle beslutninger).

¹³ At spillere utestenges fra miljøet på laget og ikke gis et fotball tilbud tilpasset ønsker og behov.

kommer til å møte – konkurransesamfunnet. Slike forestillinger kan igjen få betydning for hvilke premisser voksne aktører legger til grunn for ungdommens deltakelse i idrett. Samtidig blir dagens samfunn også betegnet som et risikosamfunn. En side ved et slikt samfunn er at mellom trygge arenaer som hjemmet, skolen og idrettsbanen, er det en utrygghet som barn og unge må vernes mot. Ved å delta i fotball (idrett) er det en forestilling om at ungdommen vil holde seg borte fra mer destruktive fritidsinteresser, være fysisk aktive og opparbeide seg selvtillit. Samtidig finnes det for mange barn og unge en bakside ved idrettsdeltakelse. Noen ekskluderes fra det sosiale og sportslige miljøet, og mister selvtillit og lysten på å være fysisk aktiv.

Hendelsesforløpet foran viser i så måte en side av hvilke krefter som kan utspille seg mellom sosiale aktører på et jentelag i 11´er fotball, der trenerne forsøker å utvikle talenter og bevare bredden. Spilleren kan ikke trene fotball så ofte som trenerne krever fordi hun har andre interesser. Trenerne vektlegger viktigheten av å vinne, noe som medfører at spilleren får mindre spilletid under kamper, og gradvis mister tilhørigheten til miljøet på laget. Spillerens mor involverer seg i trenerens utøvelse av *rollen*¹⁴ på vegne av sin datter. Til slutt velger spilleren å slutte med fotball.

For en nærmere konkretisering av avhandlingens målsetting, har jeg valgt å dele beskrivelsene av det empiriske materialet inn i tre hovedkapitler: *spillerne, trenerne og foreldrene*.

Kapitlet om spillerne (4) er inndelt i flere underkapitler og deler, enn kapitlene om trenerne (5) og foreldrene (6). Det skyldes at spillerne i større grad ble hovedinformanter under feltarbeidet, og dermed også ga et større grunnlag for beskrivelser. Når jeg refererer til spillerne velger jeg, på bakgrunn av min egen kompetanse og erfaring fra fotball,¹⁵ observasjoner fra feltarbeidet og i samarbeid med lagenes trenere, å betegne dem som *gode* og *mindre gode*. Der det eventuelt blir behov for det, bruker jeg betegnelsen *de beste*. Dette er spillere med observerbare

¹⁴ Refererer i avhandlingen til hvordan aktører, som trenere, spillere og foreldre, handler ut i fra hvilken status de har.

¹⁵ Jeg har blant annet selv spilt fotball i 1., 2. og 3. divisjon, jobbet med organisering av fotball i Sør-Afrika og tatt B-kurs (trener-I-kurs) i regi av Norges Fotballforbund.

bedre *fotballferdigheter*¹⁶ enn de andre spillerne. Når jeg bare viser til de gode spillerne, tilhører de beste også den kategorien. Stikkord i kapitlet er: *gøy, sosialt, frafall, venninner og kjønn*.

Spillerkapitlet starter med en beskrivelse av et hendelsesforløp fra feltarbeidet som viser en annen side, ved mulige prosesser og mekanismer mellom sosiale aktører på et jentelag som spiller første året med 11'er fotball, enn hendelsesforløpet foran. Begge forløpene gir en god bakgrunn for videre beskrivelser av perspektiver på konkurranse, deltakelse og relasjoner i Odin og Kastor.

Deretter vil jeg gjennom etnografiske metoder se nærmere på Odin- og Kastor-jentenes begrunnelser for at de synes at fotball er en gøy og sosial aktivitet. Jeg vil redegjøre for spillernes forventninger til å begynne med 11'er fotball, og se hvorvidt deres ferdighetsnivå har betydning for forventninger og mestring av aktiviteten ved overgangen. Derneft vil jeg i de neste delene beskrive flere observasjoner fra feltarbeidet som kan vise på hvilke måter fotball er gøy og sosialt for jentene.

Neste underkapittel fokuserer på hvilke faktorer som kan være avgjørende for at spillere slutter med fotball. At flere begrunner fotballdeltakelse med at det er gøy og sosialt, kan indikere at spillere som eventuelt slutter ikke lenger har slike opplevelser gjennom fotballen. Det kan bety at faktorer innenfor eller utenfor lagene bidrar til at noen mister gleden ved å være fotballspillere. Samtidig kan det være flere som fortsatt synes det er gøy med fotball og som trives i fotballmiljøet, men som likevel velger å slutte for blant annet å prioritere andre interesser. Med utgangspunkt i informasjon fra Odin og Kastor, vil jeg forsøke å beskrive hvilke prosesser og mekanismer som ser ut til å lede fram til ulike frafallstyper.

Etter underkapitlet om frafall, vil jeg beskrive venninnerrelasjoner innad i lagene for å se hvordan jentene samhandler med hverandre. På hvilken måte kan det sosiale og sportslige miljøet påvirke jentenes fotballdeltakelse? Hvordan etablerer jentene sosiale relasjoner mellom hverandre hvis ferdighets- og ambisjonsnivået er forskjellig? Hvilke prosesser og mekanismer utspiller seg på lagene hvis noen for eksempel gleder seg til treninger, mens andre ikke gjør det og slutter?

¹⁶ Defineres i følge Bergo et. al. (2002) som hensiktsmessige handlingsvalg og handlinger for å skape og utnytte spillsituasjoner til fordel for eget lag.

Fotball har tradisjonelt vært en idrett forbeholdt gutter og menn. I følge Fasting (1996) kan kvinnelige utøvere innen maskuline idretter havne i en rollekonflikt mellom sitt eget kjønn som jente (kvinne) og idretten de er aktive i. Dette kan i stor grad skyldes at maskuline egenskaper og verdier betraktes som normen for idrettsutøvelse, noe Fasting for øvrig hevder kvinnelige idrettsutøvere har gitt uttrykk for er urettferdig. Sist i kapitlet om spillerne skal jeg beskrive og problematisere Kastor- og Odin-jentenes oppfatninger av å være jenter og å spille fotball. Hva er deres forhold til at fotball tradisjonelt har blitt sett på som en idrett for og av gutter og menn? I hvor stor grad opplever jentene en rollekonflikt? På hvilken måte er det mulig å beskrive eventuelle kjønnsforskjeller på fotballbanen?

I kapittel 5, om trenerne, beskriver jeg hvordan Odin- og Kastor-trenerne organiserer trening og kamper for å forsøke og inkludere samtlige jenter. Hvordan legger trenerne til rette for å utvikle talenter og bevare *bredden*¹⁷? Hva vektlegger trenerne i treningssammenheng og hvordan fordeler trenerne spilletiden blant spillerne under kamper? Samtidig blir det viktig å se hvordan trenerne, i kraft av sin status som trenere for jenter, utøver rollene i samhandling med spillerne, og hvorvidt kjønn og alder har betydning for relasjonene mellom aktørene. Stikkord i kapitlet er: *relasjoner, rolleutøvelse og topping*.

Kapitlet om spillernes foreldre vil med utgangspunkt i moderne familieideologi og moderne barndom (bl.a. Frønes 2003, Sørhaug 1996 og Segalen 1986), beskrive hvordan foreldrene som frivillige aktører involverer seg i døtrenes fotballdeltakelse. Hvordan bidrar for eksempel foreldrene med støtte til døtrene og laget, og hvilken betydning har forventninger til moderne familieideologi for deres involvering? I hvor stor grad er det mulig å si at deltakelsen medfører tidsmessige og økonomiske konsekvenser (Ingebrigtsen 1997)? Hvilke verdier genererer fotballaktiviteten tilbake til foreldrene, og hvorfor er det så viktig for foreldrene at barna driver med organisert fotball (idrett)? Stikkord i kapitlet er: *samhandling, involvering, frivillighet og organisering*.

¹⁷ Spillere på et lavere ferdighets- og ambisjonsnivå enn talentene.

2 Introduksjon av feltet og aktørene

2.1 Feltet

Jeg tenker på Waquant (2003) og hans feltarbeid i Woodlawn Boys Club i en svart ghetto i Chicago, og min egen tid som idrettsfredskorpser i landsbyen, Taung, i Sør-Afrika, i det jeg svinger av ringveien i Oslo og inn i nabolaget hvor fotballanlegget til Odin ligger. Jeg er på vei til min første dag som feltarbeider og forskjellene mellom ghettoen i Chicago, Taung og bydelen som Odin tilhører er store.

Boksegymmen, der Waquant selv ble bokser og innledet vennskap til flere av informantene, ligger i en av de mest ødelagte og herjede gjennomfartsveiene i et urbant, men forlatt nabolag i sentrum av Chicago. Bygget er falleferdig og står i skyggen av en heved jernbanelinje. Rundt bygget er det et humpet område, en lekeplass og noen butikker. Kriminaliteten er høy og lokalbefolkningen beskytter seg selv bakom pansrede dører og lukkede vinduer. De går sjelden ut etter at det er blitt mørkt (ibid:21).

Waquants beskrivelser har noen likhetstrekk med Taung. Majoriteten av befolkningen var svært fattig og kriminaliteten var høy. Det var klare instruksjoner på hvor jeg kunne oppholde meg og hvilke transportmuligheter jeg hadde. Etter at det ble mørkt kunne jeg ikke være ute. Området var derimot ruralt, men fotballbanene, som boksegymmen hos Waquant, var i rimelig dårlig forfatning. Før fotballtreninger og kamper måtte steiner og glasskår fjernes fra banen, og enkelte ganger ble aktiviteten avbrutt av kyr eller sauer som krysset baneområdet. Det var ikke nett i målene og banene var ikke oppmerket med sidelinjer, midtlinje, 16- og 5-metere. Før kamper samlet spillerne sammen sagspon for å merke opp banene.

Boksegymmen i Chicago og fotballbanene i Taung fungerte som en motpart til det fattige og kriminelle livet utenfor. Idrett var for flere av innbyggerne et fristed hvor de kunne slippe unna utfordringer i hverdagen. I Taung var det, i tillegg til

kriminalitet, for eksempel høy arbeidsledighet, manglende utdanningstilbud og ofte fysisk avstraffelse av barna på skoler og i enkelte familier. Flere av de unge fotballspillerne sa de drømte om å spille på topplag i Johannesburg eller Cape Town når de ble eldre.

Odins idrettsanlegg kan sies å være en arena hvor jentene kunne fjerne seg fra hverdagslige gjøremål som skole og lekser, utøve trygge aktiviteter, og, for noen, kanskje en start på en fremtidig fotballkarriere. Likevel framstår anlegget som en forlengelse, og ikke en motpart, til områdene rundt. Jeg legger merke til at husene ved idrettsanlegget er store og velstelte. Bydelen virker som et trygt sted for barn, unge, voksne og eldre. Idrettsanlegget er godt vedlikeholdt og består av en hovedbane og noen mindre baner, en liten hall og et klubbhus. Klubbhuset er over tre etasjer. I underetasjen er det garderober, toaletter og et oppbevaringsrom for lagenes utstyr som baller, kjepler, markeringvester og førstehjelpsskrin. I mellometasjen er det et kjøkken, toaletter, en møtesal, et mindre møterom og et kontor. Det henger bilder på veggene og et skap er fullt av pokaler. Daglig leder har kontor i overetasjen og rommet er plassert, i likhet med boksetrenerne hos Waquant, slik at vedkommende har oversikt ut over hovedbanen. I hallen hvor jentelaget trener er det toaletter og garderober inn til venstre inn hoveddøren. Til høyre ligger selve treningsfeltet. På den ene veggen er det montert ribbevegger, mens benker står på gulvet langs den andre veggen. På den ene kortsiden er det noen turnapparater og matter. En virveltrapp leder opp til en hems hvor det ligger mer utstyr. Jeg fortsetter å tenke på boksegymmen i Chicago og fotballbanene i Taung.

Noen uker senere når jeg er på vei til mitt første møte med Kastor, har jeg fortsatt disse sammenligningene fra Chicago, Taung og Odin i bakhodet. ”Her er det virkelig flott. En helt annen verden”, tenker jeg, i det jeg spaserer inn hoveddøren til en ny hall bygget for fotballaktivitet. Hallen ligger ved et idrettsområde i nærheten av en barneskole. Her er det også en idrettshall og et klubbhus, en gressbane og et vakkert turområde. Innenfor hoveddøren til hallen er det en liten gang som leder inn til et større inngangsparti. En trapp går opp til en kafé og ned til garderober. Banedekket er nytt kunstgress og godt oppmerket. Flere spillere i ulike aldersgrupper er i aktivitet inne i hallen. På den ene langsiden er det tribuner og på den ene kortsiden er det et treningstudio. I hallens underetasje er det garderober med benker, toaletter og dusjer.

”Det må være gøy å spille fotball her”, sier jeg til meg selv, og erindrer hvordan Waquant beskriver inngangspartiet til boksegymmen, og hvor utfordrende det var å kontrollere ballen på grusbanene i Taung. Waquant forteller:

”Inngangspartiet er en mørk trappeoppgang som leder opp til et dampende og hvelv-liknende rom. Du kan høre lydene av hoppetau, slagene mot sekkene og av kjedene de henger i fra taket, gymskoene i bevegelse i ringen, pusten til bokserne og den skarpe klangen av klokken for å markere start eller stopp av rundene” (2003:13-14, min oversettelse)

I Odin og Kastor var det en dampende atmosfære da spillerne var i aktivitet. Du kunne kjenne intensiteten, lukten av svette, lyden av aktive utøvere, fotballsko som traff ballene, taklinger, jubelen eller fortvilelsen ved scoringer og trenere som blåste i fløytene. Inngangspartiene var derimot godt belyst og på utsiden av treningsarenaene var det relativt trygt.

Videre skal jeg presentere og beskrive hvordan jeg fikk tilgang til klubbene og lagene jeg oppholdt meg sammen med under feltarbeidet. Deretter vil jeg beskrive nærmere innsamlingsteknikker, feltarbeiderrollen og utfordringer under feltarbeidet.

2.2 Aktørene

2.2.1 Klubbene

Odin er et fleridrettslag i Oslo der fotball er den største idretten. I Kastor er det flere fotballag i ulike aldersgrupper, fra to ulike idrettslag, som har slått seg sammen for å bli nok spillere til 11'er fotball. Idrettslagene som utgjør Kastor er fra to forskjellige bydeler som ligger på en annen kant av Oslo enn Odin. Begge klubbene har store barne- og ungdomsavdelinger og herre- og damelag i fotball. Videre i avhandlingen bruker jeg klubb istedenfor idrettslag når jeg refererer til Odin og Kastor. Klubbetegnelsen dekker aktiviteten fotball i disse idrettslagene.

2.2.2 Lagene og spillerne

Odin-laget startet med at noen venninner som hadde lyst til å spille fotball møttes på fotballbanen. Etter hvert kom det flere jenter til, og noen foreldre som så gleden hos barna over å spille fotball, engasjerte seg, tok ansvar for å trene jentene og startet et

lag. I januar 2005 var laget mellom 15-20 spillere. Noen var opptatt med vinteraktiviteter og begynte med fotball igjen etter påske. Før påske trente laget en dag i uken inne i hallen ved idrettsanlegget. Etter påske og ut sesongen trente laget to dager i uken ute på hovedbanen. Enkelte dager spilte laget seriekamper da de egentlig hadde treningstid. Det ble derfor noen uker en trening og en kamp. Flere spillere begynte på laget underveis i sesongen og ved sesongslutt var laget over 20 spillere.

I Kastor var det flere som hadde sluttet på begge lagene etter siste sesongen med 7' er fotball. Det sammenslåtte laget var 20 spillere i februar 2005. Noen jenter var aktive i andre idretter og ville bli en del av laget senere. To spillere sluttet på våren og to på høsten. En spiller begynte på laget på slutten av sesongen. Ved sesongslutt var laget 17 spillere. Fram mot seriestart trente laget to dager i uken inne i hallen og en dag i uken utendørs. De spilte også treningskamper. Tidlig på våren begynte laget å trene to til tre dager i uken utendørs i tillegg til seriekamper. Lagenes treninger og kamper vil bli beskrevet mer detaljert i kapitlet om trenerne.

2.2.3 Trenerne

Trenerne i Odin var Geir, Anniken og Berit. Geir var i 40-årene og hadde en datter på laget. Anniken og Berit var 17 år og spilte fotball på klubbens juniorlag. Samtlige hadde aktivitetslederkurs¹⁸ i regi av Norges Fotballforbund. Fram til påske hadde de unge jentene ansvaret for treningene inne i Odinhallen. Da treningene begynte utendørs etter påske, fortsatte jentene å trene laget sammen en dag i uken, mens Geir tok ansvaret for den andre treningsdagen.

Trenerne i Kastor var Renate og Karsten. Begge nærmet seg 40 og hadde en datter hver på laget. Renate trente et av lagene alene fram til sammenslåingen. Karsten hadde trent damelag, men ikke jentelag tidligere. Han trente et guttelag i tillegg til jentene. Renate hadde ingen formell trenerutdanning. Karsten hadde trener-1-kurs.¹⁹

¹⁸ Kurs for å være trener i barnefotball (6-12 år) som gir konkret hjelp for å sette i gang fotballaktivitet som skaper trivsel og engasjement.

¹⁹ Trinn 1 i NFFs formelle trenerutdanning. Et barne- og ungdomstrenerkurs med fokus på hva som er typisk for disse målgruppene, hvilke konsekvenser det bør få for fotballaktivisering, læring og trivselstiltak (NFFs utdanningsbrosjyre).

2.2.4 Foreldrene

Foruten om Anniken og Berit var trenerne som nevnt også foreldre til spillere på lagene. Andre foreldre var aktive rundt lagene med ulike oppgaver. I Kastor var to fedre med og organiserte og ledet treningene utendørs frem til påske. Noen mødre var ansvarlige for administrative oppgaver som å skaffe og kontrollere utstyr, sette opp kjørelister, ordne treningstider, terminlister for kamper og påmeldinger til turneringer. Andre foreldre stilte opp som sjåførere, reiseledere, tilskuere og ved dugnadsarbeid.

2.3 Tilgang til klubbene og lagene

For å komme tettest mulig innpå informantene og feltet, var det viktig å få innpass i klubbene og på lagene. Jeg måtte derfor bli kjent med trenerne, lederne, spillerne og deres foreldre. En feltarbeiderrolle som en del av trenerteamet ville forhåpentligvis gi større mulighet til å studere sosiale relasjoner og samhandlinger mellom aktørene. Samtidig kunne jeg oppnå større forståelse for utøvelsene av trenerrollene og den praktiske utfordringen ved å kombinere satsing på bredden og eventuelle talenter. Ved å bidra i trenerteamet ville det kanskje bli lettere å etablere kontakt med spillernes foreldrene og få informasjon om hvordan de involverte seg i døtrenes fotballdeltakelse. For at observasjoner og informasjonsmaterialet likevel skulle bli slik jeg håpet på forhånd, var det ikke ønskelig å ha alt ansvaret en trener i ungdomsfotballen kan sies å ha. Jeg var redd for at det ville forstyrre konsentrasjonen og oppmerksomheten under observasjoner, og en større utfordring i forhold til distanse og nærhet til informantene.

At Odin var en interessant klubb å samle informasjon fra, var fordi klubben har et fotballag for kvinner som spiller på høyt nivå, samtidig som det er mange barn og unge som spiller fotball i klubben. Jeg antok derfor at spillerne ville ha ulike målsettinger som fotballspillere. Noen hadde kanskje ambisjoner om å spille for damelaget når de ble eldre, mens andre spilte fotball uten større ambisjoner enn at det skulle være gøy og sosialt. Hvis det var slik jeg antok, kunne det gi interessante innfallsvinkler til hvordan trenerne organiserte treninger og kamper, og hvordan relasjonene var mellom de ulike aktørene.

Gjennom bekjentskap til treneren for Odins damelag, ble det opprettet kontakt med klubbens formann tidlig på høsten 2004. Tilgang gjennom damelagstreneren, og videre til formannen, ville forhåpentligvis skape tillit hos personer som kunne fungere

som ”portvakter”.²⁰ Personene var positive til undersøkelsen. De videreformidlet kontakt med trenerne og lederne for et jentelag i aldersgruppen 12-13 år som skulle spille første året med 11'er fotball. Under første treningen i januar 2005 fikk jeg tid til å presentere meg selv og gi grundigere informasjon om undersøkelsen. Jeg delte ut samtykkeerklæring som spillerne måtte få sine foreldre til å signere og returnere neste trening. Alle var samarbeidsvillige og ingen hadde innvendinger mot min tilstedeværelse.

Etter en måned ble det i samarbeid med prosjektlederen ved SIFO bestemt at det ville være nyttig å finne et lag til å samle informasjon fra. Det ville gjøre det mulig å belyse forskjeller og likheter ved konkurranse, deltakelse og relasjoner mellom de sosiale aktørene. Samtidig også trenerrollene og foreldreinvolvering. Metodisk ville det være fornuftig å finne et lag med en annen geografisk beliggenhet enn Odin og som satset på breddefotball.

Gjennom e-post kom jeg i kontakt med formannen i en av klubbene som utgjorde Kastor. Laget jeg ønsket tilgang til var en del av sammeslåingen. Jeg fikk også forståelse for at klubbene var veldig breddeorienterte. Mandagen etter vinterferien i februar 2005 møtte jeg trenerne, spillerne og noen foreldre i Kastor. Samtlige ønsket meg velkommen, og trenerne ga meg tid etter treningen til å informere om undersøkelsen og til å dele ut samtykkeerklæring.

²⁰ Metafor om personer som vokter porten som åpner (eller lukker) for kontakt med de andre deltaKere og tilgang til feltet (Fangen 2004).

3 Feltarbeidet

Innsamling av informasjon til undersøkelsen er gjort gjennom ulike innsamlingsteknikker som deltakelse, observasjoner og intervjuer, i tillegg til samtaler med informantene. Feltarbeidet pågikk fra januar til august 2005 under lagenes treninger, kamper, turneringer, møter, dugnader og sosiale tilstelninger. Jeg deltok også på noen møter med klubbledelsene.

Parallelt med å samle informasjon fra lagene, samlet jeg artikler, kronikker og debattsider fra aviser, magasiner og tidsskrifter som var interessante for undersøkelsens problemstillinger. Denne informasjonen dreide seg i første omgang om perspektiver på konkurranse og deltakelse innen organisert idrett, ungdommer, tenåringsjenter og kjønns, foreldre- og trenerroller. Temaet så ut til å engasjere en rekke personer og fagmiljøer innenfor og utenfor idretten, institusjoner og statlige og ikke-statlige organisasjoner. Disse diskursene vil jeg, der det er fornuftig, referere til i avhandlingen enten i teksten eller i fotnoter. Det er likevel ikke meningen å foreta noen form for diskursanalyse.

Videre skal jeg se nærmere på min(e) rolle(r) under feltarbeidet og hvordan jeg samhandlet med informantene. Jeg skal redegjøre for metodene og hvordan de ble benyttet og fungerte, hvilke arenaer jeg oppholdt meg på og eventuelle utfordringer jeg møtte som feltarbeider.

3.1 Deltakelse og observasjon

Deltakende observasjon er en av de mest sentrale kvalitative metodene i antropologisk forskning. Slik metodebruk samler informasjon gjennom deltakelse i det daglige livet til menneskene man studerer, og krever samhandling mellom feltarbeider og informanter for å bli best mulig.

Goffman (1992) mener samhandling må ta sikte på å skape enighet innen en situasjonsdefinisjon. Enigheten må opprettholdes og er viktig for å danne en plattform

for samhandling gjennom aktørenes ulike statuser. Han benytter en dramaturgisk metode og det sentrale ved metoden er samhandling i nær fysisk kontakt med hverandre. Dette kaller han for ”ansikt-til-ansikt” relasjoner. Dramaturgien er godt egnet for å betrakte samhandlingssituasjoner som rollespill. Scenene utspilles foran og bak kulissene, og rollene dannes og omdannes gjennom ulike situasjoner for samhandling. Man må derfor analysere hele situasjonen det samhandles i for å få forståelse for den rollen man utøver.

Det ble tidlig ansikt til ansikt enighet om min rolle på lagene. Jeg skulle inneha en rolle som hjelpetrener. Denne rollen skulle etableres fordi det kunne lettere gi tilgang på informasjon, men også fordi jeg hadde god erfaring fra fotball. Det var et ønske om at jeg kunne hjelpe trenerne ved behov, uten å ha direkte ansvar for planlegging og gjennomføring av treninger og kamper. Sceneområdet (Goffmann *ibid*), eller feltet (Bourdieu 2002), var hovedsakelig fotballbanene lagene trente eller spilte kamper på. I tillegg var jeg på møter, dugnader og sosiale sammenkomster. Jeg fikk innblikk i prosesser og mekanismer som utspilte seg i sceneområdet og bakom kulissene.

Samhandling med aktørene og min rolleutøvelse varierte avhengig av situasjonen og ble dannet og omdannet i forhold til hvilken arena vi var på. Fangen (2004) er inne på noe av det samme når hun hevder man ofte må justere sin rolle i ulike situasjoner ut i fra hvilke reaksjoner deltakerne møter deg med. Det er imidlertid ikke bare personenes reaksjoner som krever at rollen justeres. Også andre faktorer, som feltarbeideren og informantens dagsform, tidspunkt, kulisser, værforhold og lignende, vil være av betydning for rolleutøvelse og hvilken informasjon man oppnår.

Under treninger var jeg deltakende sammen med spillerne på og utenfor banen. Det ble mulig å gå inn i situasjoner, gi instruksjoner, tilbakemeldinger, øvingsbilder og organisere øvelser. Samtidig kunne jeg trekke meg tilbake og observere hvordan aktørene utførte sine roller og samhandlet med hverandre. Før og etter treninger ble det også mulig å snakke med spillerne. Innsamling av informasjon ble derfor mulig ved å kombinere deltakelse og observasjon.

I forbindelse med kamper var observasjoner, av spillerne, trenerne og foreldrene, viktigere enn deltakelse som en del av trenerteamet. Laguttak og spillerbytter var trenernes oppgaver. Jeg ga sjelden kommentarer til spillerne og forholdt meg nøytral og i stor grad passiv i bakgrunnen. Mitt fokus var eksplisitt på

observasjoner av spillet og samhandling mellom aktørene på sidelinjen og på banen. Passiv deltakelse gjorde det mulig å observere og notere relasjoner mellom spillerne, trenerne og foreldrene, og dem i mellom. Samtidig kunne jeg bedre observere trener-spillerrelasjoner og hvordan trenerne organiserte spillerbytter. Jeg kunne også snakke med trenere, spillere og foreldre på sidelinjen. Underveis oppdaget jeg at en distanse fra hjelpetrenerrollen under kamper ga gode samhandlingsdata om aktørene.

Rollen som hjelpetrener fungerte bedre i Odin enn i Kastor. Det ble tidligere enighet med klubben og laget om min rolle, og aktørene var flinkere til å utnytte min erfaring og tilstedeværelse. Underveis var jeg ofte misfornøyd med rolleutøvelsen i Kastor. Jeg syntes jeg ble for passiv og beskjeden. I ettertid har jeg imidlertid oppdaget at rollefordelingen ga en fin balanse. Det ble for eksempel oftere anledning til å prate med foreldre og spillere under treninger og kamper. På den måten fikk jeg informasjon fra flere innfallsvinkler. Fordelingen åpnet nye informasjonskanaler gjennom ubevisste konstruksjoner av feltrelasjoner, og ivaretok samtidig kombinasjonen mellom distanse og nærhet. En slik fordeling ga som Wadel (1991) hevder er viktig - sjansen til deltakende observasjon gjennom deltakelse i aktiviteter og samtaler, og observasjon av samtaler og aktiviteter.

Ved å være en del av lagene ble det lettere å sjekke reliabiliteten fra observasjoner under intervjuer og vice versa, altså en metodisk triangulering (Denzin 1989). Navnene på klubbene og aktørene er fiktive slik at ingen av informantene kan gjenkjennes. Det kan likevel være at klubbene og lagene selv vet hvem som beskrives og hvem det refereres til.

I hvilken grad man deltar sammen med informantene kan variere. Det er mulig å begynne med å bare observere for så å gradvis involvere seg. Samtidig kan man begynne med full deltakelse for så å gradvis trekke seg ut og til slutt bare dukke opp i blant. Problematikken knyttet til grad av deltakelse beskrives av Fangen (2004) som en veksling mellom innside og uteside. Vekslingen er, i følge henne, forskerens privilegium og hva som gir en unik mulighet til å fortolke.

Mot slutten av feltarbeidet beveget jeg meg mer inn i rollen som observatør. Likevel hadde jeg fortsatt innpass og tilgang til klubbene og lagene. Fra midten av august og til serieslutt i slutten av september dukket jeg bare opp i blant. Jeg holdt kontakten med aktørene og fikk tilgang til informasjon dersom det var ønskelig. Under skriveprosessen snakket jeg sporadisk med enkelte trenere og foreldre.

3.2 Intervjuer

Formålet ved kvalitative intervjuer som feltarbeider er å benytte seg av møtet mellom intervjupersonene og den unike samtalen. Intervjupersonene veksler og dermed også relasjonen og samtalen som oppstår i denne konteksten. Observasjon er metoden hvis man vil belyse et fenomen ved å studere det "in real life", mens intervjuformen benyttes hvis man vil få fram hvordan folk forstår noe (Widerberg 2001).

Etter at jeg delvis mislyktes med et felles gruppeintervju og et spillerintervju tidlig i feltarbeidet, måtte jeg gjøre noen metodiske grep for å få et bedre intervjumateriale om spillerne. Jeg gjorde derfor gruppeintervju med tre og tre spillere på begge lagene. Jentene ble plukket ut på bakgrunn av ulike sporstlige og sosiale ferdigheter, som jeg kom frem til i samarbeid med trenerne. Det ga interessant informasjon fra spillere med ulike oppfatninger av miljøet på lagene, trenerne, forventninger til 11'er fotball og opplevelsene av å være jente og spille fotball. Jentene virket tryggere og mer aktive under en slik gruppesammensetning.

Det forelå ingen strukturert intervjuguide for intervjuene. Enkelte spørsmål ble likevel stilt til samtlige av intervjupersonene. Aktørene utdypet temaer og fortalte historier. Gruppeintervjuene med spillerne ble gjort i forbindelse med treninger. Enkelte ganger ble det nødvendig å stille oppfølgingsspørsmål for at spillerne skulle utdype svarene sine. Det ble intervjuet 15 spillere på hvert av lagene og intervjuene varte i 30 til 90 minutter avhengig av gruppene. Noen grupper snakket mer og hadde bedre tid til intervju enn andre grupper. Jentene pratet om hvorfor de spilte og hvorfor de kanskje kom til å slutte med fotball. De forsøkte å forklare hva de likte med fotball, hva de syntes var gøy, hvilke forventninger de hadde til 11'er fotball og sammenligninger med gutter. Det ble snakket om venninnerelasjoner mellom jentene, sosiale og sportslige relasjoner til trenerne og støtten fra foreldrene. Flere av disse temaene snakket jeg også om med noen jenter som sluttet før sesongen og andre som sluttet for noen år siden. Det ble også intervjuet enkelte jenter som hadde spilt 11'er fotball i noen år.

Trenerne ble intervjuet på dagtid eller i forbindelse med treninger og kamper. Jeg var interessert i vite om deres erfaringer fra fotballen og visjoner med spillerne og laget. De forklarte hvordan de ønsket å organisere treninger og kamper for å inkludere samtlige spillere. Videre snakket de om utfordringer, samhandling og relasjoner til hverandre, spillerne, foreldrene, klubbene og Norges Fotballforbund.

Foreldrene ble intervjuet på dagtid, men jeg snakket mye med flere under lagenes kamper, treninger og møter. Fem mødre og fedre fra hvert av lagene ble grundigere intervjuet. Foreldrene snakket om det å være mor eller far i dagens samfunn. De forklarte hvordan de disponerte tid og økonomi i forhold til barnas aktiviteter, hvilke verdier døtrenes fotballdeltakelse ga dem og barna, og hvordan de selv involverte seg i aktivitetene. Foreldrene fikk også anledning til å problematisere trenerne og laget ut i fra sportslige og sosiale forhold. De snakket om trenernes utøvelse av rollene, om fordeling av spilletid, posisjoner på banen, treningsmengde og om forskjeller mellom gutter og jenter som fotballspillere.

De fleste intervjuene ble tatt opp på minidisc og transkribert dagen etterpå. I ettertid av intervjuene med trenerne, foreldrene og lederne, ble det også sendt noen oppfølgingsspørsmål via e-post. Dette ble gjort for å spare tid under intervjuene og for å få klarhet i enkelte uttalelser.

Ved å kombinere observasjoner og intervjuer ble det lettere å spørre om ting jeg hadde observert, for så å vurdere det opp mot observasjonene. Fangen (2004) hevder en slik fremgangsmåte gir større mulighet til å vurdere gyldigheten av deltakernes utsagn. Dette var også en grunn til at intervjuer ble gjennomført tidlig med flere av informantene. Da kunne jeg enklere vurdere sannhetsverdien i uttalelser underveis i feltarbeidet. Nye intervjuer og mer uformelle samtaler gjorde det mulig å fortsette å vurdere informasjonen jeg mottok opp mot det jeg observerte. Før sesongen ble for eksempel trenerne spurt om deres ambisjoner med laget, deltagelse, resultater og topping. Under sesongen kunne jeg vurdere hvorvidt trenerne gjorde hva de hadde sagt på forhånd.

3.3 Arenaer

Feltarbeidet ble hovedsakelig gjennomført der lagene trente og spilte kamper. Intervjuer og samtaler ble for det meste gjort på områder utenfor selve fotballbanen, men like fullt en del av feltet, som for eksempel garderobes, klubbhus og innbytterbenker. Foreldre, trenere og andre aktører møtte jeg på kafeer eller kontor.

I motsetning til Leseth (2004) som benyttet gange, ”walking”, som metode under sitt feltarbeid i Tanzania, ble bilen et metodisk verktøy for meg. Her tilbrakte jeg en til to timer alene flere ganger i uken. Bilen ble en arena hvor jeg kunne spise, drikke kaffe, ta telefoner og tenke gjennom observasjoner, intervjuer, samtaler og

livet som feltarbeider. I bilen var jeg ”backstage”. Samtidig har jeg beveget og oppholdt meg på andre mer eller mindre betydningsfulle arenaer som hjemme, jobb, besøk, ferier, butikker og ulike kulturarrangementer. Følelsen av å være på feltarbeid var der hele tiden, til tross for at arenaene ikke alltid var fotballbanene eller andre steder der aktørene var aktive. Det gikk sjelden en dag uten at jeg tenkte på situasjoner som hadde oppstått, uttalelser, ting jeg måtte gjøre, folk jeg måtte prate med og litteratur jeg måtte skaffe.

Ved å være åpen å snakke om feltarbeidet andre steder, kom jeg i kontakt med flere mennesker som hadde erfaringer og meninger om undersøkelsens tema. Mange var nysgjerrige, ga innspill og stilte spørsmål. For meg ble det viktig å ikke skille feltarbeiderrollen på trening og kamper med personen utenom. Jeg tror jeg hadde gått glipp av mye interessant informasjon om jeg skilte rollene avhengig av hvor jeg oppholdt meg og hvem jeg snakket med.

3.4 Utfordringer

Feltarbeidet kan ikke helt betegnes som den klassiske antropologisk måten, i Malinowski’s ånd, å utføre feltarbeid på – ved at man foretar et helhetlig holistisk perspektiv, bor og lever sammen med informantene i en annen kultur over lang tid. Feltarbeidet var en studie av en gruppe aktører innenfor en bestemt aktivitet. Disse aktørene snakket samme språket og tilhørte på mange måter den samme kulturen som meg. Frøystad (2003) viser for eksempel til Signe Howell, og hennes påstander om at feltarbeid i egen kultur medfører en rekke metodiske problemer. I følge Howell er det en utfordring å få adgang til folks hjemmesfære utover avtalte besøk, sjelden anledning til å følge informantene på tvers av forskjellige gjøremål og sjelden opplevelse av kulturell annerledeshet.

Mitt feltarbeid kan på mange måter underbygge Howells påstander. Enkelte ganger var det utfordrende å få til intervjuer med foreldre og trenere på tidspunkt som passet for oss begge. Ofte ble også intervjuenes varighet begrenset, fordi foreldrene hadde en avtale, andre gjøremål eller måtte tilbake til jobb. Utfordringene var synlige, men likevel ikke fremtredende eller direkte plagsomme under feltarbeidet. Innsamling av informasjon og kontakten med informantene skjedde ikke i den private sfære, men på halvoffentlige arenaer under barnas fritidsaktiviteter – i dette tilfellet fotball. Kritikken mot feltarbeid i egen kultur framstår derfor som noe upresist, fordi man

trenger nødvendigvis ikke gjøre feltarbeid i hjemmesfæren. Antropologiske innsamlingsteknikker og perspektiver gir også gode muligheter til feltarbeid på mindre private arenaer. For meg ga feltarbeid på to jentelag i Norge muligheten til å sammenligne disse lagene, men samtidig også til å bruke informasjon fra lagene i Oslo i komparasjon med mine erfaringer fra Sør-Afrika. Det er dessuten mulig å betrakte de man studerer fra et annet perspektiv, selv om den kulturelle annerledesheten kanskje ikke er så radikal.

Det kan være vanskelig å inneha en totalt inkluderende rolle i miljøet man studerer hvis aktørene er klar over hva man gjør der. Fine (1987) hevder for eksempel at det er umulig for en voksen deltakende observatør å gjøre undersøkelser blant barn uten å bli lagt merke til. Det er også vanskelig å være akkurat som informantene, ”go native”, men likevel mulig å tilegne seg noe av de unge informantenes oppførsel (ibid). Ved å være en del av miljøet blir det som feltarbeider større mulighet til å redusere sin status som student eller forsker. Under feltarbeidet ble det derfor viktig å bruke meg selv som instrument ettersom jeg samlet informasjon selv. Det ble blant annet svært viktig å etablere et tillitsforhold til de unge informantene og deres foreldre. Relasjonene måtte dessuten være naturlige slik at barna ikke oppførte seg unaturlig ved min tilstedeværelse. Et viktig poeng under feltarbeidet ble derfor å interessere seg for spillernes interesser utenom fotballen. For å bli bedre kjent med spillerne begynte jeg for eksempel å se på tv-program de pratet om under treninger. Dermed kunne jeg kommentere, gi innspill og delta i samtaler når de snakket om programmene. Interesse for jentenes liv utenfor den organiserte idretten, ga anledning og tillit til en bedre og bredere dialog med informantene.

Det oppstod likevel en del språklige utfordringer under intervjuer med jentene. Det var enkelte ganger vanskelig å stille forløsende førstegangs- og oppfølgingsspørsmål. Tenåringenes emiske begrepsverden var ikke alltid like lett å begripe. I mange tilfeller virket det som om jentene visste hva de skulle si, men likevel fikk problemer med å si det de ville si. Da jentene for eksempel svarte: ”fotball er gøy” og ”fotball er sosialt, liksom”, ble det viktig å få dem til å prøve og forklare hva som var gøy og sosialt med fotball. Fulgte de opp med å svare: ”det er gøy med venninner og sånne ting” eller ”å spille og sånt”, ble det ekstra viktig å forsøke å få mer utdypende svar. Hva er gøy med venninner og hva betyr sånne ting og sånt?

For flere var det vanskelig å skulle forklare hva det var de likte med fotball. Fotball er en kroppslig aktivitet, noe ikke-verbalt, og det ble derfor forståelig nok en utfordring for jentene å skulle sette ord på hva de egentlig mente. Uttalelsene var enkelte ganger også noe motstridende. En spiller sa for eksempel: ”Jeg har ikke god kondisjon og liker ikke å løpe, men jeg vil gjerne spille midtbane for da kan jeg løpe overalt”.

Tolkning av intervjumaterialet og feltnotater er derfor grundig gjennomført for å få best mulig forståelse av spillernes meninger, oppfatninger og forestillinger. Flere sitater fra informantene vil også benyttes i kapitlene om spillerne, trenerne og foreldrene.

3.4.1 Alder og kjønn

Alder preget verken samhandling med informantene eller innsamling av informasjon. Det var likevel et poeng at jeg ikke var på samme alder som spillernes foreldre. På den måten kom jeg derfor i en mellomposisjon mellom spillerne og foreldrene, hvor de unge jentene behandlet meg som en voksen person, men ikke på samme måten som ovenfor trenerne og foreldrene. Foreldrene behandlet meg også som voksen, men ikke som andre foreldre som var etablert med familie, fast jobb og eget hus. Trenerne så på meg som en ressurs, men min rolle ble som nevnt noe forskjellig mellom lagene. I Odin ble jeg i enkelte tilfeller en støttespiller for Geir og vi snakket ofte sammen om undersøkelsens temaer, klubben og laget. Anniken og Berit var flinke til å inkludere meg i treningssammenheng og spurte ofte om råd og tips. De sa ofte at jeg sikkert kunne mer om fotball enn dem og at jeg gjerne måtte komme med innspill til organiseringen og innholdet av treningene. Enkelte ganger gjorde jeg det, men først og fremst lot jeg jentene selv lede treningene.

Før feltarbeidet var jeg mer skeptisk til hvordan mitt kjønn enn alder ville prege og påvirke kontakten med jentene. Jeg lurte på hvordan det ville bli å prate med dem, hvordan de ville oppføre seg og om vi ville forstå hverandre. Jeg stilte meg selv flere spørsmål på forhånd som for eksempel: Hvordan er egentlig tenåringer i dagens Norge, spesielt jenter? Hva med jenter og fotball? Vil det bli mye fnising og fjortis-snakke?

3.5 Feltnotater

Maggie (2002) viser til "Headnotes" og "Fieldnotes", og hevder at kun en brøkdel av det vi ser og hører vil vi finne i notatene våre. Resten finnes i vårt eget hode og er betrakninger som kan bli viktige.

Da jeg i starten skrev notater under treningene ble spillerne nysgjerrige og min rolle mer distansert. De ville vite hva jeg skrev, hvorfor jeg skrev og hva jeg skulle gjøre med det jeg skrev. På denne måten ble jeg i større grad en forsker og fjernere fra mitt utgangspunkt som hjelpetrener. I følge Wadel (1991) bør man ikke insistere på å bare være forsker, fordi det i stor grad kan hindre adgang. Hvis det var enkelte ting som måtte skrives ned så ble det gjort underveis. De fleste gangene skrev jeg ned "Headnotes" i bilen etter trening og kamper. Renskrivingen gjorde jeg hjemme.

4 Spillerne

4.1 Kom bare ut og lek!

I begynnelsen av mai dukket Miriam opp på en trening i Odin for å spille fotball. Hun var 12 år og hadde aldri spilt fotball tidligere. En skolevenninne som spilte på laget hadde overtalt henne til å bli med på trening. Venninnen spurte Anniken og Berit om Miriam kunne få være med. De unge jentetrenerne hilste og sa det var morsomt at hun ville begynne med fotball. Kledd i fotballsko, joggebukse, t-skjorte og med pannebånd, svarte Miriam at hun hadde lyst til å prøve, og at venninnen hadde overtalt henne. Hun kjente noen flere jenter fra skolen: ”Så kult at du skal begynne på fotball, Miriam!”, ropte en av dem til henne. Anniken og Berit samlet spillerne for å gjennomgå dagens trening, men først fortalte de at laget hadde fått en ny spiller og at alle måtte ta godt vare på henne.

Først varmet Miriam opp sammen med de andre jentene. ”Jeg kommer til å drite meg ut”, sa hun til venninnen. Da jentene trente på pasninger, fniste Miriam når hun skulle stoppe ballen å spille den tilbake til venninnen. Hun stoppet ballen med yttersiden og spilte den tilbake med framsiden (tærne) av foten. Berit instruerte Miriam hvordan hun kunne motta og spille ballen med innsiden av foten. Under spill mot to mål var hun ivrig etter å få tak i ballen, men det var litt vanskelig. Alt gikk så mye fortere enn når det bare var hun og venninnen sammen.

Det var ingen som kritiserte henne hvis hun gjorde feil. Hun ble umiddelbart en del av miljøet og fikk positive tilbakemeldinger under treningen fra spillerne og trenerne. Miriam trivdes: ”Dette var jo kjempegøy, selv om jeg ikke fikk det så veldig godt til. Jeg kommer neste gang også, jeg”, sa hun etterpå.

En uke senere fikk Miriam være med å spille kamp. Hun gledet seg til å spille mot et annet lag. Hun fikk drakt og Geir forklarte henne hvor hun skulle spille på banen og noen enkle arbeidsoppgaver å huske på. Miriam startet som angriper og

spilte like mye som de andre spillerne. Når hun fikk ballen spilte hun den videre på en berøring eller så forsøkte hun å motta ballen for så å spille den videre. Noen ganger gikk ballen til medspillere, andre ganger til motstanderne. Underveis i kampen ble hun oppmuntret av spillerne, Geir og foreldrene: ”Kjempebra, Miriam! Det er flott! Fortsett slik”, ble det blant annet ropt.

Laget tapte kampen, men det gjorde ikke så mye. De scoret et mål, hadde flere sjanser og spilte bedre i denne kampen enn i forrige. ”Dere var gode, jenter!”, sa Geir etter kampslutt. Jentene snakket og lo sammen om situasjoner som hadde oppstått under kampen, eller andre ting som ikke hadde noe med kampen eller fotball å gjøre. Miriam fortalte meg at hun hadde hatt det kjempegøy. Sammen med noen foreldre pakket jentene sammen utstyret og gikk mot bilene for å kjøre hjemover – flesteparten like blide som da de kom.

Dette kapitlet skal handle om Odin- og Kastor-jentene som fotballspillere og lagvenninner. Miriams opplevelser på fotballbanen er annerledes enn Marthes som er beskrevet helt foran i avhandlingen. Miriam får umiddelbart innpass på fotballaget, mens Marthe ble stående utenfor og sluttet. Under feltarbeidet ble Odin flere spillere, mens Kastor ble færre spillere. Til tross for at Marthe og Miriams opplevelser i fotballmiljøet er ulike, er det de samme faktorene som er avgjørende for at Miriam fortsatte og at Marthe sluttet. Begge hendelsesforløpene viser at trenernes måte å være på, relasjoner til lagvenninnene og fordeling av spilletid påvirket deres deltakelse.

4.2 Fotball er gøy og sosialt

De fleste undersøkelser om idrettsdeltakelse blant norske barn og unge er gjennomført ved bruk av kvantitative metoder som spørreundersøkelser. Gjennom et utvalg av respondenter gis det en relativ god oversikt over antall barn og unge som er aktive i idrett, kjønnsfordelingen innen de ulike idrettene og årsaker og motiver for å delta eller slutte (Seippel 2005 & 2002, Loland 2002, Hansen 1999, Ingebrigtsen 1997 & 1988 og Sisjord 1995 & 1994). Av utenlandske studier på motiver for deltakelse viser Gould (1984) til blant annet Alderman og Wood (1976), Sapp & Haubenstricker (1978) og Gill, Gross & Huddleston (1983).

Disse norske og utenlandske undersøkelsene har en referanseramme som strekker seg over nesten 30 år. Felles for dem alle er at respondentene oppgir å delta i idrett fordi *det er gøy, får være sammen med venner/venninner, kommer i fysisk form og lærer og utvikler ferdigheter*. Bakgrunnene for deltakelse ser dermed ut til å være rimelig konstante til tross for endringer i idretts- og samfunnslivet for øvrig.

Undersøkelsene gir nokså begrensede kunnskaper. Idrett er en bevegelseskultur og å skulle forklare og sette ord på noe som er kroppsliggjort og ikke-språklig er en stor utfordring. Svarene gir for eksempel liten forståelse for hva det betyr for utøverne at idrett er gøy og at de får være sammen med venner/venninner. Samtidig sier de lite om hvordan utøverne lærer og utvikler ferdigheter. Flere av forskerne bak slike kvantitative undersøkelser har selv påpekt metodiske og teoretiske utfordringer ved spørreundersøkelser og statistikk.²¹

Gjennom kvalitative metoder over en lengre periode med informantene, ble det for meg mulig å snakke med jentene om fotballdeltakelse og observere dem under treninger, kamper og i sosiale sammenhenger. Dermed kunne jeg oppnå en god forståelse for hvilken mening fotballaktiviteten og det sosiale fellesskapet ga jentene. Svakheten er representativiteten i funnene. Informasjon er fra to jentelag på 12-13 år i Oslo-området som spiller første året med 11'er fotball. Det vil derfor være vanskelig å generalisere beskrivelser og funn til å gjelde samtlige jentelag i denne aldersgruppen. Likevel er det grunn til å tro at informasjon fra disse to lagene vil være mulig å finne på andre jentelag i fotball i Norge (og utlandet).

4.2.1 Nikke og sånn

Intervjuer og samtaler med jentene viser ulike svar på hva som var gøy med fotball. Det var også vanskelig å forklare hva det egentlig var som var gøy. Nedenfor skal jeg gjengi noen svar og forsøke å beskrive hva og hvorfor fotball var gøy for Odin- og Kastor-jentene.

Under et gruppeintervju sa en spiller: "Fotball er bare gøy, men jeg vet ikke hva som er gøy". Da lagvenninnen imidlertid sa: "Det er gøy å spille og skyte på mål og sånn", kom det et mer utdypende svar fra henne: "Det er gøy å lære seg nye triks,

²¹ Se for eksempel Seippel (2005), Ingebrigtsen (2003 & 1997) og Railo & Ommundsen (1983).

som for eksempel å dribble og sånne ting”. En annen jente avbrøt og sa: ”Det er gøy å lære nye ting. Nikke for eksempel”.

Når jentene sier ”sånt, nye triks, sånne ting og nye ting”, tolker jeg det som andre ferdigheter i samme kategorier som å skyte, dribble og nikke. Hvis slike ferdigheter er gøy, er det også rimelig å anta at jentene synes det er gøy å motta ballen, spille pasninger og føre og vende med ballen. Å spille tolker jeg som selve fotballens utgangspunkt - to lag som spiller mot hverandre innen et begrenset området, og som skal forsvare et mål og forsøke å score på et annet. Når det er gøy å spille kan det bety at det er gøy å dele lag, forsvare sitt eget og forsøke å score på det andre lagets mål. Ved å spille blir det antakeligvis også gøy å for eksempel spille pasninger, motta ballen, dribble, vende og nikke.

At det er gøy å spille og skyte betyr sannsynligvis at fotballens grunnleggende målsetting - å score mål, også er gøy. Det var imidlertid ingen av jentene som sa at det var gøy å score mål, men flere sa at de ville spille spiss for å kunne skyte på mål. Hvis jentene vil spille spiss for å ha muligheten til å skyte på mål, blir det mest sannsynlig også gøy hvis de scorer.

En vanlig betegnelse på slike ballutøvelser som nevnt ovenfor er teknikk.²² Bergo et. al (2002) bruker begrepet handling for å forklare teknikk og hevder det viser til to dimensjoner: Den ene er valg av teknikk og den andre til spillerens observerbare utførelse av den valgte teknikken. Det er denne observerbare handlingen som er spillerens tekniske utførelse (ibid:72-73). I tråd med dette er det mulig å hevde at det jentene synes er gøy, er å lære, utvikle og utføre tekniske handlinger. Når jentene mestrer utførelsene bidrar det også til at fotball er gøy.

4.2.2 Hæ, offside!?

Jentene var ferdige med 7´er fotball og skulle spille første sesongen med 11´er. For unge gutter og jenter kan størrelsen på 11´er banen og målene virker uoverkommelige. Det var store områder for Odin- og Kastor-spillerne å bevege seg på, og ofte ble det lite ballkontakt og lange avstander til nærmeste medspillere. En jente sa også at hun følte seg ensom og redd som målvakt: ”Plutselig kommer det

²² Defineres i følge Norges Idrettsforbunds terminologihefte som ”spillerens løsning av en bevegelsesoppgave” (Bergo et. al 2002:68).

masse folk mot deg å skal skyte på deg der du står alene i det store og skumle målet. Da blir jeg redd”.

I tillegg til å lære og utvikle tekniske utførelser, blir det ved overgangen til 11'er viktig for spillerne å tilegne seg kunnskaper om endringene som oppstår ved aktiviteten. Dette er, som nevnt i innledningen, hovedsakelig offside, posisjoner og formasjoner. En av trenerne sa at spillerne også måtte lære nye begreper som tversover- og støttopasning, og 1. og 2. forsvarer. På den måten blir språklig forståelse, i tillegg til praktisk utøvelse, viktig for å danne seg kunnskaper om 11'er fotball.

Da lagene trente på å utvikle større forståelse for endringene, var det imidlertid bare de beste og noen av de gode spillerne som syntes det var gøy. Fotball ble enda morsommere ved å tilegne seg slike ferdigheter: ”Vi må lære offside og hvor vi skal plassere oss på banen. Det blir morsommere når vi vet hvor vi er og hva vi skal gjøre”, sa en av de beste spillerne. ”Jeg skjønner jo at det er viktig å lære nye regler som offside og sånn, og hvor på banen vi skal spille, men det er litt kjedelig med sånne treninger. Du blir liksom bare stående der”, sa en av de mindre gode spillerne etter at laget hadde hatt offside- og formasjonstrening. Etter at Odin-laget hadde spilt sin først treningskamp med 11'er fotball, sa en av spillerne til meg: ”Plutselig blir du avblåst for offside og så står du der og skjønner ingenting. Offside, hva er det for noe, liksom? Jeg synes godt trenerne kan fortelle hva det er før vi spiller kamp neste gang”.

4.2.3 Forventninger til 11'er fotball

Interessen for å tilegne seg forståelse for endringer i aktivitetsrammer, kom også til uttrykk ved forventninger til å spille 11'er fotball. Samtlige spillere mente 11'er var ”ordentlig” fotball. De mindre gode spillerne sa også at de gruet seg, mens de gode spillerne gledet seg. Det var enkelte likhetstrekk mellom spillernes forventninger, men avhengig av ferdighetsnivå hadde de motsatte betydninger. Dette sa de mindre gode:

- Større bane og mer løping.
- Større mål og vanskeligere å redde skudd.
- Nye og uvante posisjoner å spille i.

- Problemer med å forstå alle reglene.
- Mer seriøse treninger.
- Topping av laget.

Dette sa de gode spillerne:

- Større bane å bevege seg på.
- Større mål gjør det lettere å score.
- Flere medspillere å sentre til.
- Spennende med nye posisjoner og regler.
- Bra med flere og hardere treninger, og større krav fra trenerne.
- Ordentlig dommer.
- Topping av laget.

Nedenfor skal jeg forsøke å forklare hvorfor jentene hadde ulike forutsetninger for å mestre handlingsvalg og handlinger²³ (Bergo et. al. 2002), og ulike forventninger til hva overgangen til 11'er fotball ville innebære. Dette vil jeg gjøre ved å benytte sentrale begrepsapparater fra Pierre Bourdieu's teoriutvikling. Jeg mener de mest relevante begrepene i denne sammenhengen er hva han kaller *felt* og *habitus*.

Habitus er et bindeledd mellom agents posisjoner i det sosiale rom og deres posisjonering. Et system av disposisjoner som forenklet sagt er måten kroppen tilpasser seg ulike miljøer på. Med dette menes hvordan agenter eller sosiale aktører handler i verden, beveger seg, oppfatter og bedømmer (Järvinen et. al. 2001). Disposisjonene foregår på ulike praksisområder,²⁴ som Bourdieu kaller felt. På ulike felt blir ulike habitus synlig. Et felt defineres som et nettverk av objektive relasjoner mellom posisjoner som er fastlagt i kraft av deres plassering i relasjon til de kapitalformer²⁵ som er aktive på dette feltet (ibid:355). I følge Jakobsen (2002) er feltet hos Bourdieu et autonomt mikrokosmos på innsiden av et sosialt makrokosmos.

²³ Forenklet sagt kan handlingsvalg være taktikk og handlinger teknikk.

²⁴ Innledende essay, i Bourdieu – Distinksjonen (2002), av Kjetil Jakobsen.

²⁵ Kapitalbegrepet er også sentral i Bourdieu's teorier. Han skiller mellom symbolsk, kulturell, økonomisk og sosiale kapital.

Det betyr at feltet er et sett av relasjoner som, gjennom en tro på reglene som definerer feltet, gir mening til aktiviteten som foregår på feltet.

Fotballbanen er et mikrokosmisk felt innenfor idretten. Jentenes habitus som spillere blir dermed synlig på feltet fotballbanen. Jakobsen skriver at fotballspillere handler ut fra reflekser som er innøvd gjennom et liv på banen, og ikke gjennom en kjede intensjonelle motiverte handlinger. Handlinger er sjelden bevisste, men likevel ofte hensiktsmessige og innbakt i kroppens handlingsmønstre. Valgene fotballspillere for eksempel tar på banen kan ofte sies å være ubevisste. Dette har sammenheng med at spillerne kun oppfatter en begrenset del av det som skjer rundt dem. Gjennom repetisjoner i gjenkjennelige situasjoner kan spillerne lære forskjellige valg som oppstår på banen. Dette skjer gjennom en prosess fra å være bevisste til å bli ubevisste handlinger de ikke reflekterer over at de egentlig gjennomfører (Bergo et. al. 2002). Habitus utgjør på den måten et kroppsliggjort program som er innrettet for å overvåke og mestre en bestemt type miljø, og som har evnen til kreativ og strategisk handling (Jakobsen 2002).

For at jentene i Odin og Kastor skal tilegne seg fotballferdigheter og tilpasse seg endringer ved overgangen til 11'er fotball, må for eksempel handlingsvalg og handlinger innbakes i deres kroppsliggjorte program. Ettersom spillerne i stor grad har ulike forutsetninger for å mestre ballutøvelser og ulike forventninger til overgangen, kan det være fordi deres habitus - hvordan de beveger seg, bedømmer og oppfatter spillet - tilpasser seg utfordringer og endringer på fotballbanen på ulike måter. Flere av de gode og de beste spillerne er kanskje mer mottakelige for overgangen til 11'er fotball, endringene i aktivitetsrammer og ballutøvelser på selve feltet, enn de mindre gode. Valgene disse spillerne foretar seg er i større grad innbakt i kroppens handlingsmønstre, fordi deres habitus som fotballspillere tilpasser seg de praktiske utøvelsene på feltet raskere. Ettersom de er bedre fotballspillere vil de også ha større mulighet til kreativ og strategisk handling.

På den annen side vil mindre gode spilleres habitus også ha evnen til å tilpasse seg overgangen og muligheten til kreativ og strategisk handling. Forskjellen er imidlertid at tilpasningen og evnen til å tilegne seg ferdighetene som kreves skjer mer langsomt. De må derfor repetere valgene flere ganger, enn de gode spillerne, for at valgene skal bli ubevisste. I forhold til tekniske handlinger er valgene Miriam gjorde for å motta ballen og spille pasning et godt eksempel. Hennes habitus har ikke riktig ennå tilpasset seg det å være fotballspiller og hun velger derfor mottak med

yttersiden og pasning med framsiden. Berit gjør henne derimot bevisst på å velge pasning og mottak med innsiden av foten for å gjøre utførelsen enklere. Gjennom repetisjoner i situasjoner under treninger og kamper kunne hun gradvis tilegne seg slike ferdigheter til valgene mer eller mindre ble ubevisste.

Beskrivelsene ovenfor viser at læring, utøvelse og mestring av fotballferdigheter var viktige begrunnelser for at fotball var gøy for Odin- og Kastor-jentene. Samtidig har jentene forskjellige forutsetninger for å lære, utøve og mestre fotballferdigheter. Dette medførte blant annet forskjellige forventninger blant jentene til hva 11'er fotball ville innebære. I tillegg til at slike ferdigheter var gøy, var det også flere av jentene som sa at fotball var sosialt og en grunn til at de spilte. Jeg skal videre se nærmere på hva det var med det sosiale aspektet jentene vektla som en del av Odin og Kastor.

4.2.4 I skiløypa kan du ikke snakke

Flere svarte at fotball var sosialt i sammenheng med at fotball var gøy. Det sosiale ser dermed ut til å bidra til at fotball er gøy. En jente sa: "Fotball er gøy fordi det er godt miljø og morsomt sammen med de andre jentene", og viser på den måten at fotball er gøy når miljøet er bra. En annen jente mente det var bra at jentene kunne gjøre noe sammen utenom skolen, og at fotball var gøy fordi da kunne de være flere sammen: "Som skiløper blir du mer alene, liksom. Fotball er bedre fordi du kan være sammen med venninner, snakke og tulle. Du kan liksom ikke begynne i skiløypa å snakke så mye", sa hun, og viser samtidig til en større sosial dimensjon innen lagidretter enn individuelle (Enjolras & Seippel 2001).

En jente understreket også viktigheten av å gjøre noe sammen med venninner. Hennes perspektiv var fotball som en positiv okkupant av fritiden: "Det er gøy å gjøre noe sammen med venninner istedenfor å bare sitte hjemme på rommet hos hverandre å se på tv". Gjøre noe sammen ser her ut til å være betydningen av å tilhøre et sosialt fellesskap som er i fysisk aktivitet, ettersom det å sitte på pikerommet hos hverandre også må kunne betraktes som noe som er sosialt. En jente i Odin sa:

"Jeg synes det er veldig godt miljø i hele klubben. Det gjør at det er gøy å spille fotball. Alle kjenner alle, og det er ikke sånn at de er venner og de er venner. Når vi spiller fotball så lærer

vi nye ting og merker at det blir framgang. Det er ganske morsomt. Du merker at du blir bedre, at laget funker bedre sammen og at vi tenker likt på en måte”.

Denne jenta berømmer hele klubben for et inkluderende sosialt fellesskap, og hevder det er en viktig årsak til at hun synes fotball er gøy. Det er ingen ”klikker” innenfor klubbstrukturen eller lagenhetene. Samtlige aktører bidrar til en helhetlig idrettskultur som denne jenta gir uttrykk for er en viktig faktor til at hun finner glede og mening med aktiviteten. Samtidig påpeker hun at å utvikle individuelle og kollektive ferdigheter gjør fotball til en morsom idrett å delta i.

Flere faktorer henger sammen for at jentene synes fotball er gøy og sosialt. Intervjuer og samtaler viser at det er *selve aktiviteten* - spille fotball, skyte, drible og nikke, og *det sosiale* - å være sammen med venninner og tilhørigheten til klubb og lag, jentene mener er gøy med fotball. For de beste spillerne var det i tillegg gøy å lære nye regler, posisjoner og formasjoner.

Informasjon fra intervjuer og samtaler ga muligheten til å observere jentene, under treninger, kamper og andre sammenhenger, for å se hvorvidt det var en overenstemmelse mellom uttalelser og praksis. Fra observasjonene kunne jeg igjen prate med spillerne for å finne ut hvorvidt mine observasjoner stemte med deres opplevelser. I de to neste underkapitlene skal jeg beskrive noen hendelser fra lagene som viser hvordan jentene har det gøy og sosialt som fotballspillere.

4.2.5 Drømmetreff

Odin-laget har skuddtrening inne i hallen. Jentene skal spille ballen til Berit, få den tilbake og skyte på direkten. Det er ingen målvakter som skal forsøke å hindre scoring. Spillerne må treffe innenfor et opptegnet mål på veggen og ovenfor en rett linje for å få godkjent scoring. Lena spiller ballen til Berit og får den tilbake. Hun treffer ikke skikkelig og ballen ruller langs gulvet og i veggen. ”Ikke mål. Prøv igjen!”, sier Berit. Lena tar ballen og stiller seg i kø. Neste skudd fra Lena går hardt i mål over streken. Entusiastisk roper hun til Berit:

”Så du det skuddet? Så du det? Jeg fikk det kjempebra til”. ”Ja, det var et skikkelig treff. Bra! Fortsett sånn”, svarte Berit. Andre spillere klappet og ropte: ”Drømmetreff, Lena!”.

Mestringen under skuddøvelsen og positiv feedback fra trenerne og medspillerne gir tydeligvis Lena selvtillit og en god opplevelse. Hun prøver en gang til, men får det ikke like godt til nå. Likevel smiler hun, henter ballen og løper tilbake i køen for å forsøke igjen. Hun har bevist ovenfor seg selv og andre at hun kan klare det. Dette drømmetreffet ser ut til å være en motivasjon for henne til å prøve flere ganger. Lena synes det er gøy å skyte.

Flere foreldre og andre tilskuere sitter på tribunen for å se Kastor-jentene spille kamp. Midtveis i andre omgang får Janne ballen på midtbanen. Hun er vendt med ryggen til motstanderlagets mål og har to motspillere bak seg som forsøker å ta ballen fra henne. Janne forsøker seg på en finte og en vending hun har øvd på under trening. Hun lykkes og lurer vekk motstanderne. Deretter spiller hun en god pasning til en medspiller. Foreldrene og tilskuerne på tribunen klapper, og Karsten berømmer henne for utførelsen av finten, vendingen og pasningen i etterkant. Janne blir selv så glad at hun løfter begge armene i været og jubler. Etter kampen får hun skryt av spillerne og trenerne. Hun smiler og sier at hun har trent på å få det til, men vært redd for å prøve det i kamp. ”Det var moro. Det gikk jo”, sier hun. Janne synes det er gøy å finte og vende.

Odin skal spille kamp og treneren instruerer en spiller hvordan glidetakling utføres. Spilleren øver ved sidelinjen og lover å prøve en takling under kampen. Midtveis i første omgang glir hun ned og takler motstanderen, reiser seg og spiller en langpasning frem til en medspiller som er i venstrekant-posisjon. ”Ah! Kjempebra, Vivi! Den var det klasse over,” roper Geir. Vivi snur seg mot sidelinjen og viser tydelig at hun er stolt av seg selv over å ha mestret utførelsen. Etter kampen sier hun at det var skikkelig gøy å få til en glidetakling. Hun lover å prøve på nytt i neste kamp også. Vivi synes det er gøy å takle.

Beskrivelsene bekrefter at jentene ønsker å lære nye ferdigheter i fotball og har muligheten til å tilegne seg handlingene fra å være bevisste til å bli ubevisste. De viser også subjektive positive opplevelser når de mestrer ferdigheter de har øvd på og får positiv feedback fra trenerne, medspillerne og tilskuerne. Flere av Odin- og Kastor-spillerne opparbeidet seg selvtillit ved å lære fotballferdigheter gjennom

treninger og kamper. Når jentene fikk nye utfordringer og tilegnet og mestret nye ferdigheter, så bidro det til at fotball ble gøy.

4.2.6 ”Gutter under 1.60 ingen adgang”

Observasjoner i forbindelse med treninger, kamper og andre sammenhenger, viser at flesteparten av spillerne hadde det gøy når de var sammen på og utenfor banen. Det sosiale kan derfor være noe som er gøy under både selve fotballaktiviteten og ved for eksempel pizzakvelder.

Odin-jentene spiller fotball under en trening inne i hallen. Olga takles av Elisabeth. Hun blir irritert og mener det er frispark. ”Spill videre!”, sier Anniken. Olga reiser seg og takler Elisabeth. Anniken dømmer frispark. ”Ja, nå dømmer du frispark”, sier Olga og viser tydelig at hun er skuffet over avgjørelsen. ”Ta det litt med ro, da”, sier Elisabeth til Olga, mens hun ligger på ryggen på gulvet og ser opp på henne. Olga tar Elisabeth i hånden, hjelper henne opp igjen, tar omkring henne og sier: ”Sorry! Få klem”. ”Æsj! Det der er lesbisk”, roper en av de andre spillerne. Alle jentene ler og Olga understreker med en lys tillaget stemme, mens hun løfter ene armen og legger pekefingeren mot kinnet: ”Vi er jo bare venner”. Latternivået stiger blant jentene.

Odin-laget har hatt en hard trening. Spillerne har løpt stafett, trent styrkeøvelser og spilt fotball med fire benker som mål. Etterpå sitter jentene tydelig slitne i en ring på banen. En av spillerne legger seg på ryggen og sier: ”Jeg er så sliten at jeg ikke gidder å gå. Skulle ønske det kom et fly og hentet meg. Maren, har du et fly på deg?”, spør hun, og får de andre jentene til å le. Maren leter i lommene sine og svarer: ”Nei, sorry, men jeg trodde jeg hadde”. Jentene ler sammen og selv om treningen var tung blir det god stemning. ”Dere, altså!”, sier Anniken og ler til jentene mens hun samler sammen baller, kjepler og vester.

Jeg er på turnering sammen med Odin-laget. Jentene sover på et klasserom og vi voksne på et annet klasserom vegg i vegg. Jentene er nesten 20 stykker og i ekstase over å være på turnering og overnatte. De spiller høy musikk, skriver navn og setninger på tavla, og flørter med gutter som løper i korridoren utenfor klasserommet og på utsiden av klasseromsvinduene. ”Dere er altfor små. Sorry, gutter!”, hører jeg Hildegunn rope til noe gutter som slenger kommentarer utenfor vinduet. Latteren

blant jentene stiger inne i klasserommet og flere strømmer til vinduene for å erte guttene.

Senere passerer jeg klasserommet og en av jentene viser meg en plakat de har hengt opp på døren, tydeligvis for å forsøke å holde innpåsletne gutter borte: ”Gutter under 1.60 ingen adgang”, står det. Jeg ler. Plakaten blir en attraksjon. Spillere og foreldre kommer for å se og alle sammen får seg en god latter av hva jentene har skrevet.

Observasjoner og enkelte samtaler understreker et inkluderende sosialt miljø i Odin. Jentene hadde det gøy sammen på og utenfor banen. Det var flere jenter med god humor som bidro til at det ofte skjedde og ble sagt morsomme ting. Situasjonene og kommentarene gikk, ut fra hva jeg observerte og fikk inntrykk av under intervjuer og samtaler, aldri på bekostning av andre spillere.

I kapitlet om feltarbeidet nevnte jeg at min rolle i Kastor ikke ble helt lik rollen i Odin. Jeg mangler derfor informasjon for å beskrive observasjoner og samhandlingssituasjoner fra Kastor i like stor grad som fra Odin. Gjennomgang av feltnotatene viser imidlertid færre morsomme påfunn og kommentarer fra aktørene i Kastor. Under observasjoner noterte jeg at Kastor-trenerne ga mindre rom for at selve fotballtreningene også ble en sosial aktivitet, enn det trenerne i Odin gjorde. Treningene var mer seriøse, nøyere planlagt og strammere organisert. Ettersom det var et flertall av gode spillere i Kastor som utviklet seg til å bli enda bedre spillere under feltarbeidet, kan det på annen side tenkes at spillerne var tilfredse med slike treninger. Noen av de beste spillerne sa også under samtaler at de syntes treningene var morsomme og at de hadde det gøy sammen.

Samlet er det likevel mulig å si at spillerne på begge lagene gir like svar på hva som er gøy og sosialt med fotball – utførelser og mestring av selve aktiviteten og gode relasjoner til lagvenninnene. I de neste underkapitlene skal jeg se nærmere på hvordan motsatte opplevelser i fotballmiljøet kan oppstå.

4.3 Før var det morsomt med fotball

Ved å gå tilbake til hendelsesforløpet med Marthe og andre episoder fra feltarbeidet, skal jeg videre se på hvorfor noen jenter sluttet å spille fotball. Samtidig er det viktig

å påpeke at i Odin var det ingen spillere som sluttet, men tvert i mot flere som begynte. Hva som kan være bakgrunnen for at Odin ble flere, mens Kastor ble færre spillere, vil jeg også komme inn på når jeg skal se på venninnerelasjoner i neste underkapittel og i kapitlet om trenerne.

Det var flere spillere som sluttet i Kastor etter siste sesongen med 7'er fotball. Flesteparten hadde andre interesser de ønsket å prioritere, noen mente det ville bli for mye trening og strenge krav, mens enkelte var lei av fotball og ikke orket å spille mer. Underveis i feltarbeidet var det også flere jenter som sluttet. Noen på våren og andre på høsten. Marthe var en av spillerne som sluttet på våren. Hun vurderte å slutte da lagene ble slått sammen og forberedelsene til 11'er startet. Likevel fortsatte hun å spille i håp om at det kunne bli bedre. I følge henne selv ble det ikke det. Hun hadde enkelte samhandlingsproblemer med trenerne, opplevde mindre tilhørighet til laget og mente at fotball ble for seriøst ved overgangen til 11'er. Flere av Marthes begrunnelser for å slutte samsvarer med undersøkelser om frafall fra den organiserte idretten. I følge Seippel (2005 & 2002) og Sisjord (1995) oppgir flere å slutte på grunn av *for mye vektlegging av konkurranse og prestasjoner, tok for mye tid, fikk andre interesser og fordi det ble kjedelig*. I tillegg er *trenerne, laget, flytting og skader* ofte avgjørende frafallsgrunner (Seippel 2005 og Sisjord 1995).

Marthe sa hun var misfornøyd med Karsten som trener blant annet fordi hun ikke likte måten han snakket på under treninger og kamper: "Av og til kjefter han på meg hvis jeg gjør feil", fortalte hun. Marthe fikk spille mindre fordi hun på grunn av andre interesser ikke kunne trene fotball så ofte som trenerne krevde: "Det var morsommere før. Etter at det ble 11'er fotball ble alt så seriøst. Det krysses av for oppmøte og hvis du ikke møter til alle treningene får du heller ikke spille", sa hun.

Marthe påpeker endringer i måten treneren opptrer på ved overgangen til 11'er fotball som en årsak til frafall. Treneren ble strengere og kommuniserte på en annen måte enn hun var vant med fra barnefotball. At Marthe refererer til Karsten kan tyde på at mannlige trenere i større grad enn kvinnelige trenere endrer utøvelse av trenerrollen ved overgangen til 11'er fotball. Det kan være fordi flere mannlige trener har en forestilling om at 11'er fotball er "ordentlig" fotball, og derfor krever strengere samhandling med spillerne, mer seriøse treninger og større vektlegging av å vinne kamper.

Marthe syntes ikke miljøet på laget var like godt som før sammenslåingen. Hun ble ikke god venninne med de andre spillerne: "Jeg er ikke så mye sammen med

jentene. Mine venninner driver med andre ting”, sa hun. At Marthe ikke hadde ambisjoner om å spille i toppserien og på landslaget når hun ble eldre, kan ha betydning for relasjoner til trenerne og spillerne, og til at hun fikk mindre spilletid. ”Det er ikke riktig å la noen være uten spilletid, selv om de ikke er like gode som andre”, mente Marthes mor, Rikke.

Dersom konkurranse er en årsak til å slutte med fotball, ser denne konkurransen ut til å være seriøsiteten i treningssammenheng, seleksjonen ved laguttak og trenernes ønske om å vinne. Konkurransen oppstår innad i lagene, mellom jenter som i utgangspunktet skal være lagvenninner, og dreier seg i stor grad om å få mest spilletid. Dermed må jentene konkurrere mot hverandre, og ikke sammen mot andre. For noen kan en slik konkurranseform kanskje være negativ, fordi det kan gå utover sosiale og sportslige relasjoner til medspillerne og trenerne.

Hvis laget fremkaller frafall kan det ha bakgrunn i at det sosiale miljøet ikke inkluderer samtlige spillere. At Marthe hadde lavere treningsoppmøte enn mange andre, medførte ikke bare mindre spilletid, men også færre møter med lagvenninnene, og derfor mindre grunnlag for å bygge sosiale relasjoner. Jenter som ikke har anledning til å møte på alle treningene, kan gradvis oppleve å miste tilhørighet til laget. Marthe valg om å slutte var, i tråd med Ingebrigtsen (1988), en distansering fra fotballen og ikke noen akutt avgjørelse.

4.3.1 Frafallstyper

Sisjord (1994) deler frafall inn i *negative* og *naturlige frafall*. Loland (2002) betrakter negative frafall som ekte frafall. I følge ham bør idretten ta disse frafallene mer alvorlig. Han hevder mange utøvere som slutter med organisert idrett på grunn av negative opplevelser, ville fortsatt hvis idretten tok mer hensyn til deres behov (ibid). Naturlige frafall oppstår når utøvere slutter fordi de påvirkes av forhold utenfor idretten som for eksempel *flytting* eller *andre interesser*. Frafall som en konsekvens av andre interesser er derimot bare naturlige, så lenge utøverne slutter av egen fri vilje for å prioritere andre interesser. Hvis utøverne finner andre aktiviteter attraktive fordi idretten ikke er tilpasset deres ønsker og behov, blir ikke et slikt frafall naturlig, men derimot negativt (Sisjord 1994). Samtidig spør Sisjord om det er problematisk at noen slutter med organisert idrett, og hvem det i så fall er problematisk for?

Bakgrunnen for at Marthe sluttet er på den ene siden negativt. Hun hadde lyst til å fortsette, men kom dårlig overens med en av trenerne, ble ikke venninne med spillerne og fikk lite spilletid. Samtidig er frafallet også naturlig fordi hun ønsket å prioritere andre aktiviteter framfor å gå på alle fotballtreningene. Noen frafall kan derfor være en kombinasjon av negative og naturlige. Disse kaller jeg *negaturlige frafall*.

Etter at Marthe sluttet med fotball er det mulig hun fikk bedre tid til å prioritere andre interesser, uten å ha dårlig samvittighet for å ikke møte, og uten å grue seg, til treninger og kamper. I så fall var det naturlig for henne å slutte med fotball. Selv påstod hun at hun ikke angret på at hun sluttet, og antyder dermed at frafallet heller ikke var problematisk for henne. Frafallet er negativt fordi hun fikk mindre spilletid og hadde problemer med å etablere vennskap til lagvenninnene. Dette er problematisk for både Kastor og Norges Fotballforbund, ettersom en av målsettingene til klubben og forbundet er at fotball skal være for alle uavhengig av ferdigheter, ambisjoner, ønsker og behov. Frafallet er også mulig å karakterisere som negativt hvis Marthe ble fysisk inaktiv i ettertid, ettersom en av idrettens målsettinger er å skape ”sunne sjeler i sunne legemer” – å fremme fysisk aktivitet og god helse.

På den annen side er det kynisk sett mulig å hevde at det ikke hadde særlig betydning for verken Kastor-laget eller fotballen for øvrig at Marthe sluttet. Flere spillere i Kastor fortsatte, utviklet seg til å bli gode spillere underveis i feltarbeidet og så ut til å trives i det sosiale miljøet. Laget oppnådde også gode resultater i serien og i turneringer. Marthes frafall blir dermed ikke problematisk for laget så lenge trenerne, uten at de selv ga uttrykk for det, ønsker å utvikle talenter og vinne kamper framfor å inkludere samtlige spillere.

Dersom spillere ekskluderes fra fotballmiljøet, kan en annen viktig side ved frafall være at de får dårlig selvtillit og et negativt forhold til idrett og fotball. I Marthes tilfelle er det lite som tyder på at hun kommer til å begynne med fotball igjen eller inspirerer andre til å begynne. At Odin ble flere kan for eksempel være fordi jentene hadde det gøy på fotballtreninger og derfor påvirket andre til å begynne og hverandre til å fortsette. Miriam begynte for eksempel fordi en venninne som spilte på laget sa hun måtte begynne. En annen jente i Odin sa også at hun begynte fordi jentene på skolen alltid pratet om hvor gøy de hadde det på fotballtreningene. Det kan riktig nok også tenkes at flere av Kastor-spillerne inspirerte andre til å begynne og hverandre til å fortsette. På den annen side vil spillere som sluttet på grunn av dårlige

opplevelser kanskje fraråde andre til å begynne på laget. Venninner kan på den måten sies å være signifikante andre for at jenter begynner, fortsetter og slutter med fotball.

Hvis noen fraråder andre til å begynne, kan det være negativt og problematisk for trenere og lagene. For hvis lagene blir færre spillere, kan de, i ytterste konsekvens, falle sammen. Kastor var for eksempel en sammenslåing for å få nok spillere til å stille 11'er lag. Færre spillere reduserer bredden, noe som videre kan føre til en lavere andel spillere det kan være mulig å oppdage eventuelle talenter blant. Og uten lag vil verken talentene eller bredden tilhøre et sosialt fellesskap der de kan utvikle fotballferdigheter og ha det gøy sammen.

Norges Idrettsforbund og Olympiske Komité (NIF) ønsker en idrett for 'alle'. Som største sær-idrettsforbund underlagt NIFs ledelse, har Norges Fotballforbund (NFF) også en målsetting om at fotballen skal være for 'alle'. I motsetning til NIF og NFFs visjon, er det flere aktører innenfor og utenfor idretten som hevder det er en naturlig utvikling, i tråd med det moderne samfunnet, at idretten (fotball) ikke blir for alle. Som sosialiseringsarena blir det hevdet at idretten skal gjenspeile samfunnet vi lever i – konkurranssamfunnet. Det blir derfor kanskje ikke rom for utøvere som ikke ønsker eller har forutsetninger for å konkurrere og bli best mulig. En av idrettens essensielle visjoner er for mange voksne aktører å forberede barn og unge på utfordringer som venter dem på andre områder senere i livet (Dyck 2003). I tråd med Kolnar et. al. (1999) blir derfor idretten i mange tilfeller en oppøving i livets "store kamp", der aggresjon og styrke blir ritualisert og formet, og gjort samfunnstjenelig ved at det knyttes til en konkurranseånd.

Hvis idretten blir alt dette vil utøvere uten denne ånden sannsynligvis synes det er kjedelig og ekskluderende med idrett og ikke gøy og sosialt. Når noe er kjedelig er det også fort gjort å bli uinteressert, og når man mister interessen er det også sannsynlig at man ikke gidder å fortsette - nettopp fordi det er kjedelig.

Andre frafallstyper handler om valgene utøverne selv tar eller påvirkes av andre til å ta. Slike valg oppstår til tross for at fotball er gøy og sosialt. Frafallene er mulige å kategorisere som *kollisjoner mellom fritidsinteresser*. Disse kan være både naturlige og negative. I følge Dølvik (1990) indikerer frafall, som konsekvenser av kollisjoner mellom fritidsinteresser, at kravene for å være aktiv er så store at mange ikke synes det er verdt de ofre de må gjøre på andre fronter (ibid:25).

En jente, som spilte fotball i Kastor og gikk på ski i nærmiljøet, sa under en samtale i februar 2005 at det ble mer trening på fotball- og skilaget nå enn tidligere. Hun trodde dette var fordi hun var blitt ungdom. Det gjorde at trenerne kunne kreve at hun møtte til treninger om hun ønsket å delta i konkurranser. Ingen forsøkte å legge til rette for at hun kunne være aktiv i begge grenene. Den unge jenta sa hun måtte velge hvilken idrett hun ønsket å delta i. På en måte var det greit fordi hun hadde ambisjoner om å bli god i en idrett. Det var likevel et vanskelig valg. Hun likte både fotball og ski og hadde venninner innenfor begge idrettene. Hun valgte å satse på ski fordi hun mente hun hadde et større utviklingspotensiale som skiløper enn som fotballspiller.

Det er naturlig for denne jenta å slutte med fotball fordi hun ønsker å satse som skiløper. Samtidig er det negativt at hun må foreta et slikt valg i den alderen hun er i nå. Frafallet er negativt. Når hun velger ski tyder det på at hun trives i skimiljøet og har lyst til å utvikle seg til å bli en god skiløper. Valget om å slutte med fotball blir positivt så fremt hun får bedre tid til å satse på en idrett hun liker og har lyst til å satse på. Samtidig er det mulig å spørre om det ikke er unaturlig at unge idrettsutøvere må velge en type idrett å prioritere i 12-13-årsalderen?

4.4 Mine venner er dine venner, eller?

Av de 15-20 jentene i Kastor og i Odin hadde enkelte kjent hverandre fra før skolealder, noen som var blitt bestevenninner gjennom skolen og fotballen, og andre som hadde blitt kjent med hverandre gjennom foreldrenes sosiale omgang. Det var også noen som hadde møtt hverandre under andre aktiviteter og derfra inspirert hverandre til å begynne med fotball. I Kastor var det også flere av jentene som ikke kjente hverandre fra før. En jente i Odin fortalte meg at hun alltid følte seg utenfor venninnegjengen på skolen fordi hun ikke spilte fotball. Hun begynte med fotball for å opprettholde vennskapet til venninnene og var glad hun hadde gjort det. Det var kjempegøy å gå på trening og være sammen med jentene fra skolen og de hun ble kjent med på fotballaget. Marthe var mindre sammen med de andre jentene, og gruet seg enkelte ganger til å gå på trening.

Den sosiale dimensjonen hevdes å være en av de viktigste årsakene til at jenter er idrettsaktive. Likevel finnes det få undersøkelser om venninnerrelasjoner innen

idretten. Flere av informantene i Fasting et. al. (1999)²⁶ påpeker betydningen av det sosiale fellesskapet som kvinnelige fotballspillere. En engelsk spiller sa for eksempel at:

”They are the best group of lassies, like a family. It’s the social side I like best. I know everyone so well, you look after each other”.

Som fotballspiller legger hun vekt på hvordan hun og medspillerne blir som en familie som tar vare på hverandre. Ovenfor viste jeg også til noen jenter i Odin som berømmet miljøet i klubben og på laget for å være en helhetlig idrettskultur de likte å være en del av. Informantene i Fasting et. al. (ibid) og i Odin viser til positive relasjoner mellom jenter i et fotballmiljø og til klubb- og lagstilhørighet. Ser man derimot på Simmons (2002) så viser hun, i sin kvalitative studie om sosiale strukturer blant tenåringsjenter, en side av mer negativ karakter ved venninnerrelasjoner. For å forklare hvordan strukturene konstrueres, bruker hun uttrykket ”psykisk aggresjon”. Denne typen aggresjon er ekskluderende handlinger i form av utfrysning, blikk og kommentarer, og er motsatt av guttenes mer fysiske og voldelige aggresjonsuttrykk. I følge Simmons er dette usynlig mobbing hvor mobberne også ofte er populære jenter. Informantene, som er tenåringsjenter på flere skoler i USA, og en rekke voksne kvinner, forteller om sine opplevelser med denne formen for mobbing. De skildrer flere oppsiktsvekkende historier om hvordan de ble ekskludert fra miljøet av jenter de trodde var deres beste venninner.

I usynlig mobbing bruker mobberne psyksisk aggresjon hvor de overser ofrene, sender blikk, ekskluderende kroppsspråk og nedlatende kommentarer. Voksne aktører, som foreldre og lærere, oppdager det ikke og tar heller ikke jentene alvorlig hvis noen antyder at noe er galt. Ofte er vanlige svar at det er bare slik jenter er, det er en fase. Simmons hevder jenter ønsker å være venninner med populære jenter for å oppnå en sentral posisjon i miljøet. Vennskap med populære jenter er så viktig at mange faktisk er villige til å bryte ut av vennskap de allerede har etablert. Dette bruddet skjer samtidig som flere av jentene i Simmons’ undersøkelser påpeker at det de frykter aller mest er å bli stående utenfor det sosiale fellesskapet. Flere av jentene

²⁶ Intervjuer av en rekke fotballspillere på toppnivå i Norge, England, Spania og Tyskland.

hevdet ekskludering fra venninnegjenger og ensomhet var det verste som kunne skje dem (ibid).

Fotball er i dag den mest populære barne- og ungdomsidretten for jenter, og det er grunn til å tro at de som spiller fotball blir populære blant venninner, familie, på skolen og i nærmiljøet.²⁷ For de som ikke spiller fotball kan det være en utfordring å få innpass i venninnegjenger som allerede spiller fotball sammen. For at jenter skal bli populære venninner er det likevel ikke nok å bare spille fotball. Gode fotballferdigheter er i mange tilfeller viktige egenskaper å besitte for å oppnå en sterkere posisjon blant jenter (og gutter) på skolen og i fotballmiljøet. Jenter som er gode i fotball kan også ta med seg statusen i relasjoner til andre personer og i samhandlingssituasjoner på andre arenaer enn fotballbanen.

I de neste underkapitlene skal jeg med utgangspunkt i perspektiver på venninnerrelasjoner blant tenåringsjenter, forsøke å beskrive hvilke sosiale prosesser og mekanismer som kan sies å utspille seg mellom jentene i Odin og Kastor, og hvordan jentene ser ut til å konstruere sosiale strukturer innad i lagene.

4.4.1 Populær og ekskluderende

Etter noen måneder med observasjoner av og samtaler med Kastor-jentene, oppdaget jeg at lagets sosiale struktur i stor grad var basert på relasjoner mellom spillerne med gode fotballferdigheter. De mindre gode spillerne så ikke ut til å være like attraktive som venninner. Noen av jentene kunne likevel kompensere eventuelle svakere ferdigheter i fotball med å være aktive i sosiale sammenhenger, og på den måten etablere relasjoner til de populære jentene. Flere av de som var gode, men ikke blant de aller beste, brukte for eksempel tid på å etablere kontakt med de beste spillerne på laget. De hang ofte rundt dem på treninger og når laget reiste til kamper var det viktig å sitte i samme bil som dem. Blant jentene i Kastor var det derimot et overtall av spillere som hadde gode fotballferdigheter. Et flertall av relasjonene var derfor mellom disse, og de beste spillerne var ofte sentrale i slike relasjoner.

Marthe var ikke like god som flere av de andre spillerne, eller like sosial som de mest utadvendte. Hun ble derfor kanskje ikke oppfattet som like populær som andre. ”Marthe tar ikke initiativ...”, hevdet en av de beste spillerne. I forhold til

²⁷ Se også Hovden (2004).

jenter som tar initiativ, og derfor delvis vinner innpass i miljøet tross svakere fotballferdigheter, hevdes det at passiviteten til Marthe er en grunn til at hun ikke oppnår tilgang til lagets kultur.²⁸ I en ideell "jentekultur" er det mulig å hevde at populære jenter bør inkludere mer beskjedne jenter i sosiale relasjoner. Under feltarbeidet så jeg svært sjelden noen jenter som tok initiativ for å inkludere Marthe. Det virket ikke som om hun hadde det like gøy som mange av de andre jentene. Under intervju med henne fikk jeg også bekreftet mine observasjoner: "Jeg trives ikke så godt i miljøet lenger og er sjelden sammen med de andre jentene. Noen kommenterer også hvis jeg gjør feil", sa hun. Under intervju med Marthes mor, Rikke, sa hun at hun var bekymret for om Marthe trivdes blant jentene. Hun fortalte meg at Marthe noen ganger ringte henne på jobb og gråt i telefonen fordi hun ikke ville gå på trening. Hun trodde det var fordi Marthe måtte gå alene og kanskje følte seg ensom på laget.

Hvis dette stemmer, kan ensomheten Marthe ser ut til å oppleve være en viktig faktor til at hun gruet seg til treninger. Dersom lysten til å gå på trening var borte, var det sannsynligvis ikke gøy lenger. Det kunne være at faktorer på laget eller med aktiviteten hindret en slik glede, for eksempel trenere og spillere eller begge deler, eller at fotball i seg selv var kjedelig. Dersom vennskap i tenårene er svært viktig og jenter er redde for å være ensomme, er det derimot større grunn til å tro at fotball var en morsom aktivitet for Marthe, men at opplevelsene rundt aktiviteten ikke var like morsomme. Uten gode opplevelser rundt fotballen, blir neppe selve aktiviteten heller gøy.

Flere Kastor-foreldre sa under et foreldremøte at de var usikre på hvor godt det sosiale miljøet på laget var. En mor fortalte at datteren hennes hadde uttrykt misnøye med trenerne og mange av spillernes oppførsel. Hun trivdes ikke så godt og gikk ofte alene til og fra treninger. Moren antydte også at jentene fra et av lagene kanskje ikke ble like trygge i miljøet, fordi Karsten var mer åpen mot spillere han kjente fra før. Foreldrene til flere av de gode spillerne sa under samme møtet at miljøet på laget var bra og at de ikke hadde hørt noe annet fra barna. Tvert i mot hadde de gitt uttrykk for at de var fornøyde og trivdes godt på laget: "Jeg har et inntrykk av at jentene synes det er gøy å gå på trening. Jeg hører i hvert fall ikke noe annet", sa en far.

²⁸ Begrepet kultur refererer her til egenskaper, oppfatninger og måter å være på.

De mindre gode spillerne hadde ikke like høy status i miljøet. De ble ofte stående utenfor sosiale og sportslige relasjoner som de gode spillerne etablerte. Det skal samtidig nevnes at mellom jentene som utviklet gode sosiale relasjoner på laget, var det mulig å observere at de ble godt kjent med hverandre og hadde det gøy sammen. Det var likevel et skille mellom spillernes ferdigheter og trivsel på laget, hvor den sosiale strukturen ble synlig gjennom distinksjoner mellom de gode og mindre gode spillerne. På den ene siden var det de gode spillere som trivdes og ble venninner med hverandre. På den andre siden var det de mindre gode spillerne som ikke trivdes like godt og som heller ikke ble venninner med de gode spillerne. Samtidig ble ikke de mindre gode spillerne venninner med hverandre, mens de gode spillerne så ut til å kunne velge om de ønsket vennskap til de mindre gode.

4.4.2 ”Det er bare sånn jenter er”

Hendelsesforløpet med Marthe handler om en person. Det er vanskelig å generalisere hennes opplevelser på fotballaget til noe som foregår på alle lag og i miljøer blant tenåringsjenter. Eksemplet kan likevel illustrere hvilke prosesser og mekanismer som kan foregå blant fotballjenter i tenårene, som foreldre og trenere ikke har liten kontroll over. I dette tilfellet er Marthe derfor bare et eksempel og ingen forhåndsdømming eller kritikk av miljøet på laget eller aktørenes handlinger. Like fullt var Marthes opplevelser en grunn til at hun sluttet med fotball. Jeg skal forsøke å beskrive dette nærmere ved å ta utgangspunkt i Marthe som en jente i et miljø på 15-20 jenter på et fotballag i Oslo-området.

Trenerne oppdaget ikke at Marthe ikke trivdes i miljøet og bidro i liten grad til at hun skulle det. Hun fikk lite spilletid under kamper og ble for eksempel sjelden plassert sammen med noen av de beste spillerne under øvelser på treninger. Hun gikk alene til og fra treninger og kjørte alene sammen med moren blant annet til cupkampen. Til andre kamper satte hun riktig nok på med andre spilleres foreldre. Observasjoner viser dessuten sjelden interaksjon mellom henne og de gode spillerne. Under treninger ble de mindre gode ofte alene eller sammen med hverandre under øvelser. Dette kan bidra til å forsterke deres oppfatninger om at de andre spillerne er bedre og mer populære. Slike oppfatninger kan igjen få betydning for spillerne i andre samhandlingssituasjoner og på andre arenaer i livet.

Marthe sa ingenting til trenerne om at hun ikke trivdes på laget, men antydte ovenfor moren at noe var galt da hun gråt i telefonen. At Marthe ikke sa i fra kan være fordi hun ikke turte og var engstelig for hva de andre jentene ville si eller gjøre hvis hun gjorde det. Det kan også være fordi hun antok at trenerne ikke ville tro på henne eller ta henne alvorlig. Informantene i Simmons' undersøkelse påpekte også at konfrontasjoner ovenfor venninner om uenigheter, dårlig oppførsel eller nedlatende kommentarer, kunne skape "hevnlust" og større grad av utfrysning fra gjengen. Uttrykket, "sladderhank skal selv ha bank", kan være et godt eksempel på hvilke mekanismer som kan igangsettes hvis noen konfronterer venninner direkte eller sier i fra til voksne. Informantene sa også at foreldre eller lærere dessuten ikke ville tro på dem. Hvis foreldre derimot trodde på sine barn og tok opp problemet med mobbernes foreldre eller lærere, ble de møtt med samme argumenter: "det er bare sånn jenter er, "det er ikke noe å ta på vei for" og "jeg skjønner ikke hvorfor du bekymrer deg" (Simmons 2002).

Rikke var usikker på om Marthe trivdes på laget. Enkelte hendelser tydet på at hun ikke gjorde det. Da hun snakket med Karsten etter at Marthe ikke fikk spille under cupkampen, nevnte hun derimot ikke sosiale utfordringer ved lagets miljø. Hun diskuterte hvorfor Marthe ikke fikk spille under cupkampen og hvilke premisser som lå til grunn for å få spilletid. Samhandlingen mellom Rikke og Karsten kunne kanskje hatt flere scenarioer hvis Rikke hadde tatt opp sosiale utfordringer og sagt at Marthe ikke trivdes på laget og følte seg utstøtt blant de andre jentene: A) Hvis det stemmer at voksne skjuler seg bakom argumenter om at kommentarer og utstøting er noe typisk blant jenter, kan det tenkes at Karstens svar ville være: "det er ikke noe å bekymre seg over" og "det er bare slik jenter er". B) Som trener med utdanning og lang erfaring fra fotballen, og som far selv til en tenåringsjente, kan det tenkes at Karsten svar ville være at han hadde selv lagt merke til dette og tenkt å ta tak i problemet. C) Dersom mobbingen var usynlig for Karsten, kan det tenkes at hans svar ville være at han ikke visste om det, men at han lovet å ta det opp med laget og gjøre noe med det.

Uavhengig av slike scenarioer er det mulig å si at trenere bør vite at spillere som ekskluderes sportslig, mest sannsynlig også vil ekskluderes fra det sosiale miljøet. Karsten som er tett på jentene under treninger og kamper kan lettere oppdage eventuelle kommentarer og utstøtinger blant spillerne enn det Rikke kan. Hvis Karsten ikke oppdager dette kan det være to årsaker som ligger bak: 1. Jentene holder

hva Simmons kaller psykisk aggresjon skjult for trenerne og foreldrene. 2. Voksne aktører tror ikke, eventuelt overser, at slike mekanismer foregår, fordi jentene som hevdes å være mobberne er gode og populære spillere.

Senere i sesongen begynte det en jente å spille fotball i Kastor. Hun fikk hun e-post fra noen spillere som jeg ble fortalt innholdt kommentarer som: ”du er stygg”, ”du er dårlig i fotball”, ”det er ingen som vil være venninner med deg” og ”skjønner ikke hvorfor du begynte på laget”. Jenta ble naturligvis lei seg, redd og gruet seg til å gå på trening. Hun fortalte om mailene til sin far som tok dette opp med trenerne. Trenerne visste ingenting, men undersøkte det nærmere. De fant ut hvem som hadde sendt e-postene og deres foreldre ble varslet, ble foreldrene mildt sagt overrasket over at deres døtre var avsenderne. De trodde kanskje ikke at deres barn, som de anser som ressurssterke og populære, kunne gjøre noe slikt. Dette er igjen et godt eksempel fra Simmons om at populære jenter kan være slemme i offentlighet, men snille privat (ibid).

Overraskelsen fra foreldrenes side over at deres døtre var avsenderne, er mulig å tolke dithen at de har liten kontroll over hvilke sosiale strukturer som etableres, og hvordan relasjoner foregår mellom jentene, i fotballmiljøet. De oppdager eller forstår ikke at utfrysning og baksnakking for mange jenter er daglige opplevelser. Samtidig illustrerer eksemplet, i motsetning til hva Simmons hevder om foreldre og lærere, at trenerne tar skjult mobbing seriøst og forsøker å løse problemet dersom foreldre varsler om at det kanskje foregår.

Jentene som sendte mailene ba om unnskyldning og jenta som mottok mailene fortsatte å spille fotball. At hun likevel ikke inkluderes i miljøet med det samme hun begynner på laget, kan forklares ved Fines bruk av begrepet, ”idioculture”.²⁹ Han definerer begrepet som en gruppe mennesker hvor spesielle typers handlinger eller kommunikasjonsmåter har symbolsk mening og betydning for medlemmene. Disse gruppene utvikler en kultur allerede ved første møtet og de som da ikke er tilstede vil få problemer med å bli en del av denne kulturen senere. For å fungere som et fullstendig likeverdig medlem av gruppen, hevder Fine at de må lære seg regler og handlinger som innpass i gruppen krever (1987:126-128).

²⁹ I følge engelsk dictionary på internett, stammer ”idio” fra det greske begrepet ”idios” og betyr personlig og/eller privat (www.dictionary.com).

Overføres dette til Kastor-laget kan jentene ha utviklet en kultur fra starten av sammenslåingen, og ha definert uskrevede regler uten at trenerne og foreldrene vet om det. Spillere som begynner senere vil kanskje ha problemer med å få innpass i denne kulturen. Hvis slike regler fantes er det grunn til å tro at de ble definert av de gode spillerne og populære jentene. Dersom det finnes regler som trenerne har laget, kan det hende at populære jenter kanskje bryter og manipulerer reglene til sin egen fordel. Trenerne kan derimot bruke sin status på laget til å få populære jenter til å endre holdninger og oppførsel hvis de oppdager at noen bryter reglene, eller hvis de oppdager uskrevede regler blant spillerne.

På den annen side kan det ha eksistert en "idiokultur" innad i laget som jentene som allerede spilte fotball måtte tilpasse seg etter sammenslåingen. Marthe spilte på det ene laget, men hadde problemer med å oppnå innpass på det sammenslåtte laget. De gode spillerne etablerte kanskje kontakt med hverandre og definerte regler og handlinger andre spillere måtte tilegne seg for å bli en del av kulturen. Hvis det er sant at jenter ønsker å bli venninner med populære jenter, vil kanskje flere også forsøke å tilpasse seg det som kreves for å få innpass i lagets gruppekultur.

4.4.3 Populær og inkluderende

I denne delen skal jeg beskrive hvordan sosiale strukturer og relasjoner innad i et jentelag kan sies å ha andre perspektiver enn de som er beskrevet ovenfor.

I Odin observerte jeg ingen spillere som ble ekskludert fra miljøet fordi de hadde antatt svakere fotballferdigheter, var mindre sosiale eller begynte senere på laget. Ingen episoder ga signaler om at det eksisterte uskrevede regler de mindre gode måtte tilpasse seg for å bli en del av lagets kultur.³⁰ På den annen side kan det være at slike uskrevede regler var at de skulle være snille og inkluderende mot hverandre. Miriam hadde for eksempel ingen problemer med å få innpass i miljøet, selv om hun begynte å spille fotball for første gang etter at sesongen hadde startet. Hvis det eksisterer en "idiokultur" i Odin, kan Miriams tilfelle også være et eksempel på at innpass i en slik kultur kan skje ved å først få innpass, og deretter til at spillere lærer

³⁰ I tråd med Simmons (2002) kan det selvfølgelig være at det foregikk usynlig mobbing blant jentene som jeg ikke oppdaget.

og tilpasser seg eventuelle regler og handlinger som kreves. Hadde Miriam blitt hindret innpass, enten ved første møtet med laget eller underveis, er det mulig hennes reaksjon ville vært som Marthes – et brudd med lagets kultur og fotballen.

Fotballferdigheter eller sosial kompetanse så ikke ut til å spille en avgjørende rolle for hvor gode venninner Odin-jentene ble. De beste spillerne tok initiativ ovenfor de mindre gode for å inkludere dem i lagets kultur. Jentene syntes for eksempel det var kult at Miriam begynte med fotball og de oppmuntret henne under treninger og kamper. En jente som hadde leddgikt sa at hun under treninger og kamper ikke alltid kunne gjøre det samme som de andre jentene. Noen ganger stod hun i mål. Andre ganger trente hun ikke i det hele tatt. Enkelte ganger spilte hun med smerter: ”Jeg synes det er så gøy å spille fotball. Noen ganger etter treninger har jeg så vondt at jeg må slepe meg opp trappa til rommet mitt, men det går bra. Det er så bra miljø på laget”, sa hun.

Det var ikke mulig å observere negative kroppsspråk, blikk eller kommentarer fra de gode Odin-spillerne mot de mindre gode. Hvis spillere gjorde feil under treninger eller kamper ga medspillere (og trenere) oppløftende kommentarer som for eksempel: ”Synd! Bra forsøk! Prøv igjen!”. I pauser og sosiale sammenhenger foregikk interaksjon mellom jentene på kryss og tvers av ferdighetsnivå, popularitet og tidsperiode som spiller på laget. Er det ikke mulig å si at dette er noe like typisk for jenter som skjult mobbing?

Dersom observasjoner av og samtaler med aktørene i Odin og Kastor stemmer, er det mulig å hevde at skjult mobbing blant tenåringsjenter på et fotballag er mulig å oppdage. Samtidig viser det empiriske materialet at det ikke er mulig å generalisere slike sosiale strukturer til noe som eksisterer i alle typer miljøer blant tenåringsjenter. I et krysskulturelt perspektiv kan for eksempel Meads (2001 [1928]) beskrivelser av tenåringsjenter på Samoa være et godt eksempel. Hun sammenligner sosialisering av kvinner på Samoa med Nord-Amerika, og viser at personlighet ikke er noe medfødt, men kulturelt konstruert. I forhold til ungdomsfasen hevder hun at jentene hadde større frihet og levde mer i harmoni med seg selv enn tilfellet var i sitt eget hjemland, USA. Det var for eksempel få jenter som opplevde noen form for gruppepress eller mobbing, noe Mead mener viser at slike prosesser og mekanismer ikke er biologisk, men konstruert gjennom kulturen jenter er en del av.

Ved å følge Mead er det mulig å spørre om de sosiale relasjonene mellom Kastor-spillerne er typiske for jenter eller noe som gruppekulturen på laget

konstruerer? Hvis jentenes måte å være på ikke er noe medfødt, men derimot konstruert som medlemmer av en norsk kultur, hvordan forklarer man da forskjellen mellom Kastor- og Odin-jentene? De er jevnaldrende jenter i samme land og by, som utøver samme aktivitet, men som likevel har forskjellige måter å etablere og utvikle sosiale relasjoner på innenfor denne aktiviteten. Det kan derfor tyde mer på at kulturen i Kastor og Odin er noe som er sosialt konstruert av spillerne selv, som tenåringsjenter i en norsk fotballkultur. Samtidig er trenerne viktige sosialiseringssagenter for jentene innenfor lagene, og blir derfor også sentrale aktører for hvordan denne kulturen eventuelt konstrueres.

Jeg har ovenfor vist hvordan sosiale relasjoner etableres og utvikles forskjellig mellom Kastor- og Odin-jentene, og hvordan dette får betydning for jentenes opplevelser i de sosiale og sportslige miljøene på lagene. I Odin var relasjonene gode mellom samtlige spillere, mens i Kastor var relasjonene gode mellom de gode (populære) spillerne. Dette medførte at enkelte spillere opplevde å bli stående utenfor miljøet i Kastor og til at noen sluttet på laget. I Odin var det ingen jenter som ble stående utenfor eller som sluttet på laget, men flere som begynte.

4.5 Fotballjenter

4.5.1 ”Jenter kan ikke spille fotball”

”Jeg har ikke tenkt å bli fotballspiller. Det er helt greit at gutter blir det, men at jenter skal bli fotballspillere og liksom spille til de er 30, synes jeg er litt rart. Men det er min mening. Jeg har sett damefotball på tv og det ser ikke fint ut. Man har ikke noe feminint ved seg selv lenger. Det er veldig stygt. Jeg har hvert fall ikke tenkt å spille fotball lengre enn til 10. klasse”.

Dette svarte Aina da jeg spurte henne om hva årsaken ville være hvis hun en gang kom til å slutte med fotball.

”Guttene er mer konsentrerte, drømmer om å bli profesjonelle fotballspillere og spille på landslaget. De er raskere, spenstigere og bedre teknisk. De skjønner mer av spillet og er mer opptatt av å lære og utvikle seg som fotballspillere. De ser mer på fotball og leser aviser. De

kan stå på banen i flere timer å skyte på mål. Jentene er mindre fokuserte. De tenker ofte på alt mulig annet enn fotball når de er på treninger og kamper. De drømmer ikke om å spille på landslaget eller i toppserien. De spiller fotball fordi det er sosialt og fordi venninnene gjør det. Jenter er slik. De opererer i flokk. Slutter en jente, så slutter venninnene også”.³¹

Dette svarte trenerne og flere av foreldrene i Odin og Kastor da jeg snakket med dem om jenter og fotball.

”Kvinner bør holde seg til kryssord, strikking og matlaging. Fotball er for menn. Avskaff fotball for kvinner. Bare håndball fra nå av. Det er femiidrett”.

”Pinlige greier. Gamping og kalvbeinte kjerringer er rett og slett ikke pent. Meget ufeminint”.

”Jentefotball på høyt nivå er bare tull. Det er greit at jenter vil spille fotball for å ha det gøy og komme i form, men underholdning er det ikke. Ser bare utrolig klønete ut”.

Disse bloggene leste jeg i VG under fotball-EM for kvinner sommeren 2005.

Perspektivene på jente- og kvinnefotball ovenfor kommer fra en spiller, trenere og foreldre og tilskuere (tv-seere), og ser på mange måter ut til å ha samme betydning - fotball er en idrett for gutter og menn i større grad enn jenter og kvinner. Fotballbanen er hovedsakelig en maskulin arena. Til tross for at jenter og kvinner i større grad har fått innpass på denne arenaen, viser uttalelsene ovenfor at det fremdeles eksisterer hva Hovden (2004 & 1995) kaller et hegemonisk maskulinitetsperspektiv innen den organiserte fotballen (idretten). Det betyr at maskuline standarder legges til grunn for fotballdeltakelse og ved sammenligninger fremstår gutte- og herrefotball som normen. Guttene er for eksempel sterkere og tøffere, bedre til å skyte og drible, og har større forståelse for posisjoner og formasjoner.

³¹ Tirsdag 14. februar 2006 hadde Aften en artikkel om fotballjenter som slutter når lek blir alvor. Her ble det hevdet at slutter venninnen, så slutter hele laget.

4.5.2 "Gutter kan spille fotball"

Fasting (1996) hevder, som nevnt i innledningen, at kvinnelige utøvere synes det er urettferdig å bli sammenlignet med menn. De føler ikke at de blir tatt på alvor, og opplever forskjellene i ressursbruk og tilrettelegging innenfor idrettsverden som urettferdig (ibid). Hovden påpeker at det maskuline hegemoniet fortsatt eksisterer i organiseringen av norsk idrett, selv om kvinnes inntog på idrettsarenaen har blitt et forstyrrende element den hegemoniske gruppen må forholde seg til og ta hensyn til (2004:91).

Bloggerne hevder jentefotball bare er tull, ikke er feminint og at fotball er for menn. Trenerne og foreldrene mener gutter er bedre, raskere og tenker mer på fotball enn jenter. Aina synes det er rart at jenter skal spille fotball til de blir 30 år, men at det er greit at gutter gjør det. Det er også verd å minne om fotballforbundets avgjørelse om å flytte årets cupfinale for kvinner til Bislett stadion, for å spare banedekket på Ullevål til herrenes finale og landskamper, og fjorårets degradering av Askers damelag til 1. divisjon på grunn av å ikke tilfredstille forbundets krav til klubbens.

Ut fra slike utsagn og avgjørelser er det mulig å hevde at hegemoniske maskulinitetsperspektiver fortsatt er tilstedet innen den organiserte fotballen. I tråd med Hovden kan dette indikere at betydninger av kjønn tyder mer på en hegemonisk konsolidering enn forvitring (ibid). På den annen side kan det diskuteres hvorvidt en maskulinitetskultur innen idretten har befestet sin posisjon som dominerende eller ikke, og hvorvidt kvinnes inntog på idrettsarenaen (fotballbanen) er et forstyrrende element. Det er kanskje mer riktig å hevde at kvinnes økende deltakelse i fotball (idrett) er et nytt element, og derfor noe det bør forskes mer på og vies større oppmerksomhet i form av offentlige diskusjoner og publikasjoner. Samtidig har flere mannlige trenere, ledere og spillere bidratt til større aksept for jente- og kvinnefotball og til at fotball i dag er Norges største jente- og kvinneidrett.

Fasting forklarer den maskuline dominansen innen idretten ved å vise til femininitet-idrettskonflikten. Denne konflikten har i stor grad dreid seg om idrett som en maskulin aktivitet, hvor prestasjoner har krevd personlighetstrekk og egenskaper det er mer vanlig å knytte til mannrollen og mannskulturen (1996:26). Tradisjonelle oppfatninger om kvinnen som det svake kjønn med myke verdier som ømhet, forsiktighet og passivitet (Pettersen et. al 1985), passer derfor ikke inn i en maskulin

idrettskontekst. Mannskroppen er idealet for idrett med sin fysiske styrke. For å bevare sin femininitet overeksponerer mange kvinnelige idrettsutøvere innen maskuline idretter sin kvinnelighet ved å ha langt hår, neglelakk og leppestift.³² Bourdieu viser til det grunnleggende ved kroppen, dens funksjoner og språk, gjennom begrepet kroppslig *hexis*. I følge Bourdieu er *hexis* inndelt i klare kjønnskategorier hvor jenter og gutter sosialiseres til spesifikke måter å gå, løpe og snakke på (Järvinen et. al. 2001). *Hexis* er ikke noe personer har, men noe som er internalisert og derfor vanskelig å forandre. Forventninger til hva disse kjønnskategoriene skal inneholde, hevder Fasting (1996) er bakgrunnen for at kvinnelige idrettsutøvere kan havne i en rollekonflikt mellom sitt eget kjønn og idretten de utøver. Konflikten setter hun i sammenheng med frafall blant jenter i puberteten og overeksponering av kvinnelige verdier. For eksempel så var den beste måten å løse slike rollekonflikter på for jentene og aldri begynne med idrett, eller slutte hvis de allerede hadde begynt.

Sandnes (2003) beskriver jentene og guttenes *habitus* på fotballbanen. Gjennom Bourdieus *habitus*-begrep forklarer hun hvordan forskjeller mellom jenter og gutter kommer til uttrykk som fotballspillere på fotballbanen. Ved å refererer til utsagnet, "hun går som en fotballspiller", blir jentenes *habitus*, i følge Sandnes, lett synlig på fotballbanen nettopp fordi det forventes en maskulin måte å opptre på. Det vil for eksempel være vanskelig for jenter å holde på sin *habitus* og samtidig la være å tilpasse seg idrettens maskuline verdier. Bourdieu forklarer dominansens virkninger ved å hevde at tilpassingen til en underordnet posisjon innebærer en aksept av underordningen (2002:192), og at kvinnene må distansere seg fra mytologiske kjønnskonstruksjoner om mannskroppen og kvinnekroppen for å bekjempe undertrykking og begrenset kvinnelighet (Järvinen et. al. 2001:351). Hovden (1995) relaterer dette til toppidrett og hevder kvinnelige utøvere ofte må underordne og tilpasse seg normene for hegemonisk maskulinitet.

Ved en slik aksept for underordningen innenfor idrettsfeltet vil den maskuline dominansen, til tross for økt tilgang for kvinner innen for eksempel fotballen, opprettholdes så lenge de fleste trenere, ledere og sportsjournalister er menn.³³ I følge

³² Se for eksempel Hovden (1995).

³³ Undersøkelsen, Sport, media og stereotyper, hevder mannlige toppidrettsutøvere dominerer i media, at det er en sterk tendens til å idolisere de beste mannlige utøverne, og

Hovden (ibid) er disse mennene sosialisert inn i en hegemonisk maskulinitetskultur hvor denne normen anses som den beste og det eneste alternativet.

Hvis kjønnes habitus er forskjellig og lett kommer til syne på fotballbanen, er det mulig valgene aktørene foretar seg på fotballbanen - deres habitus - kommer til uttrykk gjennom deres hexis - måter å løpe på, motta og spille ballen på, gi beskjeder til medspillerne på og forholde seg til trenerne på. Dersom dette stemmer, er det da mulig å si at når flere jenter, som for eksempel Miriam, mottar ballen med yttersiden og spiller den videre med tærne, så er det en kvinnelig måte å behandle ballen på?

Utsagnene innledningsvis i dette underkapitlet hevder fotballjenter er mindre tekniske og tøffere, og har mindre forutsetninger for å bli gode fotballspillere, enn fotballgutter. Hvis sammenligninger mellom kjønnes habitus bekrefter påstander om at gutter er bedre, er det mulig det bidrar til å opprettholde et hegemonisk maskulinitetsperspektiv ("hva-var-det-jeg-sa-syndromet"), i større grad enn å legge til rette for en fotballaktivitet som er tilpasset gutter og jenter på deres egne premisser. Det blir kanskje også vanskeligere for jenter å distansere seg fra mytologiske kjønnskonstruksjoner, så lenge mytene bekreftes og gir påfyll til slike konstruksjoner innenfor en maskulin ramme. På den annen side kan sammenligningene bidra til at eventuelle forskjeller mellom kjønnes fotballutøvelse (hexis) blir synligere, og derfor også til å gjøre det lettere å legge til rette for en fotballaktivitet som er tilpasset jentene og guttenes ønsker og behov.

Jeg skal gå tilbake til utsagnene foran og beskrive dem nærmere i sammenheng med hva jeg til nå har sagt om habitus, hexis, kjønn og fotball (idrett). Det vil jeg gjøre gjennom Odin- og Kastor-jentenes oppfatninger av å være jenter og fotballspillere.

4.5.3 "Vi jenter kan gjøre det samme som gutter"

Aina sa at jenter mister mye av sin femininitet på fotballbanen. Da hun så kvinner på tv som spilte fotball, syntes hun det så stygt ut. Den kvinnelige habitus og måten spillerne beveger seg på, blir derfor noe som ikke stemmer med hennes forventninger til hva kvinner og fotballspillere skal være. Hun legger maskuline standarder til grunn

fordi de fleste sportsjournalister er menn, er det deres verdier som kommer til uttrykk (Aftenposten 17.02.2006). Se også Fossland (2001).

for å spille fotball. Ved å uttale at det er greit at gutter gjør det, framstår guttefotball for henne som den riktige måten å spille på.

Det maskuline, som en motsats til det feminine, kan fra hennes side komme til uttrykk gjennom den kroppslige hexis. I dette tilfellet kan det være grunnleggende måter å løpe, takle og dribble på. Det kan være måter å juble på etter scoringer og seier, eller vise skuffelse på etter mål i mot og tap. Samtidig kan vide drakter, kort hår og kraftige bein være noe som ikke samsvarer med Ainas forestillinger om den kvinnelige habitus på fotballbanen. Det blir derfor noe som ser stygt ut. Jenter på fotballbanen blir for Aina delvis en anomali.³⁴ De passer ikke inn i en ramme som hevdes å kreve maskuline egenskaper.

At Aina mener gutter passer inn på fotballbanen, kan indikere at de forsterker sin maskuline identitet som fotballspillere. Da jeg snakket med Aina sa hun at fotball var gøy, at hun hadde flere venninner på laget og likte trenerne. Hun hadde ikke så mange andre interesser og syntes ikke det ble for mye konkurranse etter overgangen til 11'er fotball. Hun var en sosial jente og en rimelig god fotballspiller. Det er dermed ingen av frafallsgrunnene, som jeg har beskrevet tidligere, som ser ut til å bidra til at hun kommer til slutte. Det er derimot en rollekonflikt mellom det å være jente og fotballspiller, som blir en viktig årsak til at hun antyder å slutte med fotball etter grunnskolen. Observasjoner av Aina tydet derimot ikke på en rollekonflikt mellom henne som jente og som fotballspiller. Hun var rask til å løpe, aggressiv, tøff i dueller og hadde brukbar ballkontroll. Hun fikk også mye spilletid under kamper og turneringer, og positiv feedback fra trenerne. I løpet av sesongen utviklet hun seg til å bli en bedre spiller. Da jeg spurte andre jenter i Odin og Kastor det samme spørsmålet, var det ingen som ga et svar som Ainas.

Noen jenter utførte andre tekniske handlinger enn hva trenerne mente var riktige. Andre hadde enkelte problemer med å forstå offside, posisjoner og formasjoner. Det var likevel ingen av spillerne som mente utfordringene var fordi de var jenter: "Vi jenter kan gjøre det samme som gutter. Det er jo ikke sånn at gutter er bedre bare fordi de er gutter. Det er jo ingenting de kan som vi ikke kan", sa en jente under intervju, og viser til en holdning om at jenter ikke er underordnet gutter hva gjelder valg eller utøvelse av aktiviteter. At konkurranse og prestasjoner var noe som påvirket og inspirerte guttenes deltakelse i større grad enn jentenes, mente flere av

³⁴ Douglas (1975).

Odin- og Kastor-jentene ikke stemte. Jentene hevdet det var gøy å lære nye ferdigheter, spille kamper og score mål. Det kan bety at de også synes det er gøy å konkurrere og prestere. Flere av jentene hadde for eksempel ambisjoner om å spille i toppserien og på landslaget når de ble eldre, og mange av disse jentene jobbet hardt for å hele tiden utvikle seg som spillere: ”Jeg har tiltrekning av den der ballen. Jeg elsker å spille fotball og skal spille på landslaget når jeg blir eldre”, sa en jente. ”Jeg vil bli god i fotball istedenfor litt god i flere idretter. Jeg vil spille på damelaget når jeg blir voksen.”, sa en annen, og hevder delvis å utelukke andre aktiviteter for å bli god nok til å spille på et høyere nivå i senere alder.

For spillerne som hadde ambisjoner om toppseriespill, var det heller ingen motsetninger mellom det å ville bli gode, ha det gøy og det sosiale aspektet: ”Selv om jeg er seriøs og satser fotball, betyr jo ikke det at jeg ikke vil ha det gøy eller ikke er så opptatt av miljøet på laget. For å bli god må du jo også trives”, sa en av de beste spillerne i Odin. Denne jenta bryter dermed ned kategoriene konkurranse/prestasjoner og gøy/sosialt. Å konkurrere og prestere innenfor et sosialt fellesskap er hva denne spilleren mener er gøy med fotball. At jenter ikke forventes å være opptatt av konkurranse og prestasjoner, fordi kvinnelige egenskaper og verdier ikke vekker umiddelbare assosiasjoner til hva disse begrepene bør inneholde, er en annen ting. Trenerne og foreldrenes uttalelser foran påpeker for eksempel slike forskjeller mellom gutter og jenter i forhold til fotballdeltakelse, ferdigheter og ambisjoner: ”Guttene er bedre, raskere og tenker mer fotball”, vitner om en hegemonisk maskulintetskultur det hevdes jenter mangler kapasitet til å tilpasse seg like bra som gutter.

Flere jenter sa de syntes sammenligninger med gutter var urettferdig og unødvendig. Hvis gutter var bedre i fotball, var det fordi de hadde spilt lengre og fordi forholdene ble lagt bedre til rette for dem. At flere jenter begynner med fotball betydde for dem at jenter har lyst til og kan spille fotball. En spiller sa for eksempel under intervju:

”Det er mange jenter i klassen som er bedre enn guttene til å dempe og skyte og sånne ting. Bare fordi de er gutter så er de ikke bedre oss. De har gått på fotball i syv år og er egentlig ikke så mye bedre. Så vi har gjort større fremskritt enn dem”.

Denne spilleren hevder flere av jentene er bedre enn guttene hvis sammenligningene tar hensyn til at gutter har hatt tilgang til fotballbanen over lengre tid. Hun er uenig i at gutter automatisk blir bedre spillere fordi de er gutter. Guttenes habitus har hatt bedre mulighet til å tilpasse seg handlingsvalg og handlinger i fotball. Gjennom repetisjoner over et lengre tidsperspektiv er fotballutøvelser hos gutter, i større grad enn hos jenter, innbakt i kroppens handlingsmønstre og utøves derfor også oftere som ubevisste handlinger. Dette betyr derimot ikke at jenter ikke har evnen til å utvikle seg til å bli gode fotballspillere. Spørsmålet er hvordan aktørene som utformer og organiserer fotballen legger til rette for at jenter i like stor grad skal ha muligheten. Flere av jentene reagerte på påstander om at gutter er bedre, og syntes slike påstander vitnet om tradisjonelle kjønnsoppfatninger. En jente sa for eksempel under intervju:

”Gutter er bedre? Er de det da? Det er en sånn gammeldags gubbegeie at bare gutter kan spille fotball”.

Det ser ikke ut som om jentene selv underkaster seg det maskuline hegemoniet, men derimot at andre aktører opprettholder det. Flere av tenåringsjentene kan derfor sies å distansere seg fra de mytologiske kjønnskonstruksjonene i forhold til jenter og fotball, og bevege seg mer i retning av sosiale kjønn som en opptreden - hva du gjør i ulike sammenhenger, og ikke noe universelt som hvem du er (Butler 1990:25)

At fotball har blitt Norges største barne- og ungdomsidrett for jenter, kan være et tydelig tegn på at jenter har lyst til å spille fotball og at forholdene i større grad enn tidligere legges til rette for at det er mulig. Det er i dag sjeldnere å høre noen si hun går som en fotballspiller, eller at jenter som spiller fotball er ”guttejenter” eller lesbiske. Ainas svar om at jenter som spiller fotball ikke er feminine og at kvinnefotball på tv ser stygt ut, er mulig å tolke dithen at hun er opptatt av hvordan kvinnekroppen formes som fotballspiller. Det kan for eksempel være bekreftelser på mytene om at fotballjenter får muskuløse lår og blir hjulbeinte. Disse endringene ved beinmuskulatur og ganglaget kan være noe Aina mener bryter med hennes forestillinger om hva som er vakkert på kvinner. Ingen andre jenter antydte eventuelle endringer ved kropp og utseende som fotballspillere, eller betraktet seg selv som guttejenter. De var jenter som spilte fotball, men som likevel hadde langt hår, sminket seg og var opptatt av gutter.

5 Trenerne

Trenerne er som nevnt en av de viktigste aktørene for å implementere Norges Fotballforbunds handlingsplan og klubbenes visjoner i praksis på lagene der spillerne er aktive. I følge forbundets bestemmelser for ungdomsfotball, skal en fotballtrener hovedsakelig bidra til å oppnå to målsettinger: 1. skape et sosialt fellesskap hvor flest mulig ungdommer får anledning til å være fysisk aktive. 2. identifisere spillere med ambisjoner om å spille på et høyt nivå og gi dem et best mulig sportslig og sosialt læringsmiljø. Seippel (2004) ser på trenerne i norske idrettslag og skiller mellom to typer forventninger til rollen: 1. Hvilke målsettinger det er vanlig å forvente at idrett bidrar til å løse. 2. Hva bør trenerne konkret gjøre for at idretten skal kunne bidra til å oppfylle disse målene (ibid:18). Generelt mener Seippel resultatene i hans rapport tyder på at trenerne innfrir forventningene som stilles, men at det oppleves en del utfordringer i forhold til hvordan trenerne gjennomfører instruksjon og trening, og de sosiale forholdene. Samtidig hevder Seippel datagrunnlaget i rapporten gir liten mulighet til å avdekke *kjennetegn ved treneren, faglig utdannelse, erfaring, forskjeller mellom ulike idretter, beskrivelse av treningsprosessen, ulike måter å trene på og sosiale prosesser.*

For å avdekke noe av det som Seippel etterlyser om trenerne, kan Bourdieus habitusbegrep benytte. Gjennom habitus blir det mulig å vise til trenernes kroppsspråk, verbal kommunikasjon og organisering av treninger og kamper. Trenernes habitus vil være viktig for å motivere jentene til å delta og for at samtlige inkluderes i det sportslige og sosiale miljøet. Samtidig formes trenernes habitus av deres egen bakgrunn, oppvekst og erfaring. Videre kan det Bourdieu kaller sosial kapital være trenernes status i kraft av å være trenere og relasjoner til spillerne, foreldrene, lederne og andre trenere (Enoksen 2001).

Lyle et. al. (1999) er et annet interessant perspektiv for å studere trenerne. Forfatterne skiller mellom to typer trenerroller for å identifisere hvilke ferdigheter og

hvilken ekspertise som bør ligge til grunn for utøvelse av rollene. Den ene er å trene utøvere med sikte på deltakelse, glede og mestring ved aktiviteten, ”participation coaching”. Den andre måten er rettet mot konkurranse og fremtidsmål, ”performance coaching”. Rollene varierer i forhold til idrettsgren, trenernes bakgrunn, erfaringer og visjoner. Trenernes handlinger vil også måtte ta hensyn til utøvernes alder, kjønn, ferdigheter og ambisjoner (ibid).

Hvis trenerenes rolleutøvelser sees i et kjønnsperspektiv, viser undersøkelser at kvinner vektlegger det sosiale (”participation coaching”), mens menn er mer opptatt av trening og instruksjon (”performance coaching”). Sandnes (2003) er inne på det samme når hun beskriver hvordan fotballtreneren på tross av lik oppbygging og innhold, gjennomførte treninger for jenter og gutter på forskjellige måter. Gjennom observasjoner av gutte- og jentelag viser hun at jentenes treninger hadde øvelser som medførte lang ventetid, mens guttene hadde kortere introduksjon og jevnt over et høyere aktivitetsnivå. Det var sterkere fokus mot utvikling av individuelle ferdigheter på guttetreningene (ibid:33).

Videre i dette kapitlet skal jeg beskrive lagenes trenere og deres utøvelse av trenerrollen. Hvordan er trenernes handlinger i arbeidet med ungdomsjenter som spiller fotball? Hvordan organiserer de treninger og kamper for å forsøke å utvikle talenter og ta vare på bredden? Hva er det trenerne vektlegger i treningssammenheng, og hvordan fordeler de spilletiden under kamper?

Det ene laget har en mannlig og en kvinnelig trener, mens det andre laget har en mannlig trener og to unge jentetrener. Beskrivelsene av trenerne vil derfor dreie seg om aktører av begge kjønn og i ulike aldersgrupper. Hvordan påvirker dette samhandler mellom trenerne og relasjoner til spillerne?

5.1 Trenerne i Odin og Kastor

Da Kastor-laget trengte en trener ble Karsten forespurt om å påta seg ansvaret. Renate ble i denne fasen oversett. Under intervju sa hun at det var urettferdig ettersom hun hadde trent det ene laget siden starten. Sammen med noen av spillernes foreldre tok hun initiativ ovenfor klubbledelsene om å få bidra i trenerteamet. Det ble enighet om at hun og Karsten skulle dele på treneransvaret. I begynnelsen av feltarbeidet så

samarbeidet ut til å fungere bra. Underveis kom det derimot fram at det ikke fungerte optimalt. Renate mente hun havnet i skyggen av Karsten, fordi han var en mer autoritær person og hadde mer kunnskap om fotball. Feltarbeidet viser på den annen side at han slapp henne mindre til i den fotballfaglige utøvelsen av trenerrollen. Under treninger og kamper tok Karsten som oftest styringen. Han planla og organiserte treninger, ga hyppigere feedback til spillerne og var mer aktiv i forhold til lagoppstillinger, formasjoner og posisjonering av spillerne på banen. Under møter tok han ordet og snakket mest. Forskjellene mellom Karsten og Renates trenerhabitus ble synlige på fotballbanen og møterommet. De hadde forskjellig kroppsspråk og språklig kommunikasjonsmåte. Karsten dominerte organiseringen av treninger og kamper, og gjorde Renate delvis underordnet sin egen trenerutøvelse.

Det var andre relasjoner mellom trenerne i Odin enn i Kastor, noe som er interessant ettersom det i Odin var to unge jenter og far til en av spillerne som delte på treneransvaret. Øyeblikkelig skulle man tro at de unge trenerne burde ha en opplevelse av å være underordnet Geir i større grad enn Renate i forhold til Karsten. Geir fremstod ikke som autoritær i samhandling med Anniken og Berit. Han ga dem frihet til å trene jentene slik de ønsket, og mente det var bra for spillerne å ha unge jenter som trenere: "Jentene identifiserer seg nok lettere med Anniken og Berit enn med meg. Det er en fin kombinasjon og jentene ser ut til å like å ha dem som trenere", sa han. Geir hadde ansvaret alene under kamper og det oppstod ingen konflikter om laguttak, spillerbytter, formasjoner og posisjoner. Anniken og Berit sa at det var gøy og en god erfaring å trene jentene. De var derimot usikre på om de var gode nok som trenere ettersom det nå ble 11'er fotball. Denne usikkerheten kan være fordi de ikke har utøvet trenerrollen lenge nok til å bli sikre på seg selv. De hadde kanskje en forestilling om mer seriøsitet og spesifikk trening ved 11'er. Relasjonene mellom trenerne var, i motsetning til i Kastor, vanskeligere å observere og fange opp siden de delte på treneransvaret og sjelden opptrådte sammen.

Feltarbeidet bekrefter at relasjonene mellom de unge jentetrenerne og spillerne var gode og med mye humor: "De er ikke så mye eldre enn oss og blir nesten som venninner. Vi kan tulle og tøyse", sa en av spillerne. "Vi kan liksom prate om alt, de er jo også litt guttegærne", sa en annen, mens hun gjemte hodet i fanget og fniste. To andre jenter fulgte opp med å understreke hennes uttalelse: "Jo, det er sant,

de er kjempekule. Det er morsomt å gå på treninger med Anniken og Berit. Men Geir er jo også grei da, selv om vi ikke prater om de samme tingene med han”, la de til.

Utsagnene viser at spillerne har en annen dialog med Anniken og Berit enn med Geir. Hvis de unge trenerne blir mer som venninner, er det mulig spillerne opplever større trygghet og muligheten til å være seg selv. At Geir er voksen og mann kan kanskje gjøre jentene til barn og underordnet hans autoritet. Sammen med Anniken og Berit er det mulig de i større grad kunne utspille rollene som ungdomsjenter.

5.2 Treneres visjoner i Odin og Kastor

For å danne meg et mer konkret bilde av treneres målsettinger med lagene første sesongen med 11´er fotball, gjennomførte jeg intervju i februar og mars 2005. Trenerne hadde i bunn og grunn de samme målsettingene med lagene. I tråd med fotballforbundet – å utvikle og veilede spillere, og å skape et godt sosialt miljø. Gjennomgang av intervjumaterialet viser følgende felles visjoner for første året med 11´er fotball:

- Gøy og sosialt å spille fotball selv om det blir 11´er.
- Resultater er ikke så viktige.
- Lære spillerne nye regler, og å etablere forståelse og mestring av nye *roller*³⁵ og formasjoner på banen.
- Utvikle spillernes basisferdigheter som pasning og mottak, føring og finting og lignende.
- Jentene skal få lov til å drive med flere aktiviteter.
- Treningene skal være morsomme.
- Alle skal få spilletid under kamper.

Trenerne legger i utgangspunktet ikke vekt på konkurranse og prestasjoner som målsettinger for sesongen. Ved å fremheve viktigheten av å utvikle spillernes

³⁵ Med rolle mener jeg her posisjoner som spillerne opptre i på banen som for eksempel målvakt, midtstopper, midtbanespiller eller angriper.

basisferdigheter og forståelse av roller og formasjoner, er det imidlertid mye som tyder på at de ønsker å øke spillernes prestasjonsevne. Dermed blir trening og instruksjon en viktig rolleutøvelse fra trenernes side i treningsprosessen (Seippel 2004). Trenernes ønske om å utvikle spillernes sosiale ferdigheter, til rette legge for morsomme treninger og at alle får spilletid, legger ”participation coaching” til grunn for trenergjerningen (Lyle et. al. 1999). Den samme utøvelsen kan hevdes å ligge til grunn når trenerne ønsker å gi spillerne muligheten til å være allsidige.

Øyeblikkelig ser trenernes visjoner ut til å harmonere med Norges Fotballforbund og klubbledelsenes målsettinger for ungdomsfotball og bestemmelser for trenerne. I praksis er det derimot ikke alltid at trenernes måte å trene lagene på harmonerer med forbundets og klubbledelsenes ønsker. Den største utfordringen med tanke på å inkludere samtlige spillere, kommer som oftest best til uttrykk under kamper, kanskje spesielt ved 11’er fotball. Utfordringen oppstår først og fremst fordi fordelingen av spilletiden ofte kan skape konflikter mellom trenerne, spillerne og foreldrene. Et sentralt spørsmål er om lagene skal toppes eller ikke? Skal trenerne la alle spille tilnærmet like mye eller skal de beste spille mest?

Dette kommer jeg tilbake til nedenfor i forbindelse med Odin- og Kastor-trenernes organisering av kamper. Først skal jeg ta for meg treninger og se nærmere på trenernes relasjoner til spillerne.

5.3 Treninger og relasjoner i Odin

Da jentene trente inne i Odin-hallen, var det mellom 15-20 spillere på treningene og frivillig å delta. Treningene varte i en time og 15 minutter. Jentene som hadde tid og lyst kunne også møte opp ved idrettsanlegget for å gå på skøyter en dag i uken. Flere var opptatt med vinteridretter eller andre aktiviteter og kunne derfor ikke møte til fotballtreningene. Det var Anniken og Berit som hadde ansvaret. Treningsinnholdet var som oftest enkle ferdigheter med ball, spill mot benker som mål og enkelte ganger ulike stafettvarianter og styrkeøvelser. Stafett og styrke var ikke noe spillerne syntes var gøy. Under noen treninger fikk jentene selv bestemme. Da var kanonball,³⁶ eller ”Kongen” som jentene selv kalte det, en aktivitet de vanligvis ønsket. Jentene fikk enkelte ganger spille musikk under treningene.

³⁶ Se <http://www.kanonball.no> for nærmere detaljer om dette spillet.

Ved balløvelser gikk jentene ofte to og to sammen. Enkelte treninger ble det også organisert nikkeøvelser. Det syntes flesteparten var gøy. Noen fniste og lo, holdt seg til hodet og latet som om de ble svimmel. Andre hadde problemer med selve utførelsen. De lukket øynene og treffpunktet ble ofte midt på hodet. Enkelte hadde gode utførelser. Anniken og Berit instruerte spillerne som hadde problemer med å utøve riktig nikke-teknikk. Det var alltid mye latter under slike øvelser.

Laget trente to treningsøkter pr. uke ute på hovedbanen etter påske. De fikk tildelt halve banen den ene dagen, og nesten hele den andre dagen. Treningene varte i en time og 30 minutter. Vintersesongen var over og flere begynte med fotball igjen. Laget var cirka 20 spillere. Det var ikke frivillig å delta, men ingen problemer hvis noen ikke kunne møte. Geir ba jentene likevel om å si i fra hvis de ikke kunne trene, slik at det ble lettere å planlegge treningene.

Jentene startet alltid treningene, som Anniken og Berit ledet, med å løpe seg varme rundt banen. Det var slitsomt for flere. Noen jogget bare en runde, andre kortet ned rundene, mens noen vekslet mellom å gå og jogge. Anniken ropte ofte til jentene at de måtte gjøre det ordentlig og sørge for å bli varme. ”Det blir ekstrarunde på de som jukser”, ropte hun. Det så ut til å skremme jentene og de jogget derfor rundt hele banen.

Laget trente mye på å utvikle pasninger og mottak. Utendørs trente de også på langpasninger. Anniken og Berit ba jentene gå to og to eller tre og tre sammen under pasningsøvelser. Organiseringen var noe ustrukturert. Jentene plasserte seg på banen slik at de enten ble stående altfor nærme eller for langt unna hverandre. Det ble ofte vanskelig å se hvem som var sammen med hvem, og det var baller overalt. Etter hvert som trenerne fikk mer erfaring, organiserte de øvelsene bedre. Flere av spillerne hadde problemer med å få til langpasninger. Det var vanskelig å få nok kraft til at ballen ble løftet fra bakken og kom fram til den andre spilleren mens den ennå var i luften.

Det ble også trent på skudd og driblet. Disse øvelsene var også organisert på en relativt ustrukturert måte under Anniken og Berits ledelse. Spillerne ble stående lenge i kø og fikk skyte eller drible få ganger hver. Jentene var likevel i godt humør og hadde det gøy sammen. Anniken og Berit var flinke til å skape et godt miljø blant jentene, og lot dem være sosiale med hverandre under treningene. Enkelte ganger kunne jentene bli litt for ukonsentrerte, og trenerne måtte be dem roe seg ned. Jeg husker spesielt godt under en trening hvor spillerne var veldig bråkete og ikke hørte

etter hva trenerne sa. Anniken ba dem ta det rolig, men jentene snakket i munnen på hverandre, lo, sang og ropte. Noen løp rundt og kastet vann på hverandre. Til slutt kalte Berit spillerne til seg og sa: "Når vi har styrketrening har vi en 'styrkesirkel'. Når vi skal gi beskjeder skal dere sitte i en 'stillesirkel'. Spillerne hørte etter, satte seg ned i en sirkel og syntes en slik begrepsbruk var morsom. "Stillesirkel!? Den var ny", sa Lena. "Hysj! Vær stille! Nå er vi i 'stillesirkelen'", hvisket Vivi. Jentene kom til ro og trenerne kunne gi beskjeder. Det ble en uhøytidlig intern konkurranse mellom jentene om å være stille når de satt i 'stillesirkelen'.

Denne uttrykksformen fra trenerne var ikke autoritær, men gjorde likevel at spillerne ble oppmerksomme og lyttet til trenerne. Anniken og Berits utøvelse av trenerrollen skapte gode relasjoner til spillerne. Da de ga øvingsbilder var det ikke alltid de ble like godt utført. Spillerne mente at det ga dem større lyst til å prøve selv da de så at trenerne også kunne mislykkes. Det var for eksempel en trening jentene skulle lære å ta innkast, og Anniken ba dem følge med på hvordan det skulle gjøres. Hun stilte seg på sidelinjen for å kaste ballen til Berit, men mislyktes med kastet slik at ballen fór opp i lufta. Spillerne lo og Anniken begynte også å le. Berit tok ballen og sa: "Anniken suger, så jeg skal viser dere, jenter!". Samtlige lo enda mer og det ble god atmosfære på banen. Da jentene selv skulle prøve å ta innkast var de ikke redde for å gjøre feil. De hadde sett at trenerne ikke klarte det.

Under intervju med en jente mente hun at det var bra at Anniken og Berit ikke tok alt så alvorlig: "De kan også dumme seg ut når de skal vise hvordan vi skal gjøre ting. Geir skal ofte tøffe seg mer og gjør alt så perfekt. Da blir det ikke så lett for oss å prøve", sa hun. Da jeg spurte om det ikke var bra at Geir ga gode øvingsbilder, svarte en spiller at det var det, men at det samtidig var noe med måten det ble gjort på: "Hvis det er for perfekt så blir det nesten til at vi ikke tør å prøve selv. Han får det alltid så bra til", sa hun. "Enkelte ganger prater han også til oss som om vi er små barn. Han er litt sånn, ja, dette klarer du, å kom igjen nå. Litt sånn titt titt", sa en annen jente. Da Anniken og Berit forklarte øvelser, mente spillerne at de brukte et språk som gjorde det lettere for dem å forstå hva de mente. En spiller sa:

"Anniken og Berit fleiper mye når de skal forklare. De sammenligner med ting som vi forstår. For eksempel sa de at hvis vi tenker oss en fugl som flyr, og så kommer en annen fugl og går forbi denne fuglen, så er det å drible. Det er jo helt sykt, men mye morsommere og lettere å forstå når de forklarer det sånn".

Anniken og Berits metaforiske sammenligning mellom en fugl som flyr og driblinger, må også kunne sies å være en barnslig uttryksmåte. At jentene derimot hevder å like at trenerne forklare tekniske handlinger slik, ser ut til å ha en sammenheng med at trenerne bruker humor som kommunikasjonsmiddel. Det kan også være at de ikke hadde tilegnet seg fotballterminologi og derfor brukte enkle ord. Geir kritiseres for å prate til dem som om de var små barn, noe som kan indikere at spillerne kanskje syntes Anniken og Berit, som eldre tenåringsjenter, tok dem mer seriøst. Hvis jentene i større grad kunne være tenåringer under Anniken og Berits treninger, er det rimelig å tro at det skapte gode sosiale relasjoner til dem og seg i mellom. Jentenes relasjoner til Geir kan se ut til å være mer preget av hva antropologien kaller et patron-klient forhold, som for eksempel mellom lærer og elev; i dette tilfellet forholdet mannlig trener-unge jentespillere.

Spillerne ble alltid glade når de fikk lov til å spille fotball under treninger. Trenerne delte lag, men spillerne plasserte som regel seg selv i posisjoner. Under spill var det flere som ropte etter ballen og ved scoringer var det stor jubel blant spillerne. Flere ganger fikk jentene til gode pasningskombinasjoner, finter og taklinger. Det ble også scoret fine mål. Andre ganger var det mer kaos og flesteparten løp etter ballen uten å tenke på formasjoner eller hvilke posisjoner de spilte i. Ved flere anledninger spilte de også fra seg ballen på første berøring. Anniken og Berit stoppet noen ganger spillet og forklarte jentene at de måtte bruke det de hadde trent på: ”Motta ballen og spill den videre, jenter! Ikke bare sleng ut en fot og spill den bort med en gang. Se etter lagvenninnene og ikke løp overalt. Hvis du er høyreback skal du ikke løpe på venstresiden”, ropte Anniken under en trening da jentene var samlet i en stor klynge.

Anniken og Berit mente jentene måtte lære mer om aktivitetsendringer ved 11’er. De husket selv hvordan de hadde problemer ved overgangen. Under en trening tok de derfor å lærte jentene offsideregelen og en oppspillsvariant i en 4-3-3-formasjon. De hadde med seg en tavle og samlet først jentene i garderoben. Der plasserte de brikkene på tavla og spurte om noen kunne forklare hva offside var. Flere ville prøve. En av jentene kom frem og flyttet på brikkene mens hun forklarte. Anniken og Berit rettet henne og de andre jentene kom med kommentarer og forslag. Da de hadde forklart offsideregelen, forklarte de formasjonen 4-3-3 og hva de ulike posisjonene betydde. Denne teoretiske gjennomgangen tok cirka 20 minutter.

Etterpå gikk laget ut på banen for å trene på dette i praksis. Underveis ble det nødvendig å avbryte spillet for å forklare spillerne nærmere, for så å la dem prøve igjen. Ved at trenerne vekslet mellom teori og praksis fra garderoben til treningsfeltet, og under øvelsene på selve feltet, kunne spillerne underveis tilegne seg større forståelse for regelen og formasjonen.

Geirs treninger inneholdt mye av det samme som Anniken og Berits, men organiseringen var bedre. Under oppvarmingsøvelser fikk jentene bruke ball, og ved pasningsøvelser fordelte han jentene sammen to og to over hele treningsfeltet. Han gikk rundt og oppmuntret og instruerte spillerne, så de måtte være på tærne, møte og motta ballen og spille harde pasninger tilbake. Skudd- og dribbleøvelser organiserte han raskt og effektivt. Spillerne ble inndelt i mindre grupper og jentene fikk skyte flere ganger uten å stå for lenge i kø. Under spill stod han selv i et av målene og var flink til å motivere jentene med positiv feedback. Enkelte ganger stoppet han spillet for å forklare spillerne rom å bevege seg i, press på ballfører og situasjoner hvor de kunne skape to mot en. Det var høyere tempo og mer struktur på lagene enn når Anniken og Berit organiserte spilløkter. Spillerne konsentrerte seg bedre, forsøkte å holde posisjonen sin og motta ballen for å se etter lagvenninner å sentre til. Det var likevel ikke en like avslappet stemning og samme grad av humor som under Anniken og Berits treninger.

5.4 Treninger og relasjoner i Kastor

Kastor-jentene trente fram mot sesongstart to dager i uken inne i hallen og en dag ute. Laget spilte ofte treningskamper og deltok på flere turneringer. Utetreningene var kondisjonstreninger som ble organisert av noen fedre til spillerne. Inne hadde som regel Karsten hovedansvaret for treningene. Han ga ofte Renate instruksjoner om treningsinnholdet og organisering. Renate kom også med innspill. Før innetreningene varmet jentene opp med en kort løpetur utendørs. Treningsvarigheten var litt over en time til sammen. Det var mellom 12-18 spillere på treningene. Noen var opptatt med andre interesser, men ville bli en del av laget ut på vårparten. Laget fikk tildelt en liten del av hallen, fordi andre lag trente samtidig. Det var flere skillevegger i hallen som delte inn treningsfeltene.

Karsten samlet alltid jentene i en sirkel først for å gi beskjeder og informere om dagens trening. Treningene var nøye planlagt, godt organisert og effektive. Spillerne ble fordelt i grupper med flere spillere, to og to eller tre og tre sammen. Øvelsene var som oftest pasninger, mottak, finter og skudd. Pasning- og mottaksøvelsene ble også organisert slik at jentene av og til måtte bevege seg å motta og spille ballen i fart. Det ble også trent på langpasninger. Flere av jentene spilte gode langpasninger, mens andre hadde samme problemer som Odin-jentene med å få kraft, høyde og avstand på dem. Det var kort ventetid og liten kø ved øvelsene. Spillerne fikk derfor repetere for eksempel skudd og driblinger opptil flere ganger.

Nærmere seriestart begynte laget å trene ute på gressbanene som tilhørte lagene som sammen utgjorde Kastor. Banene ga ikke like gode treningsforhold som inne i hallen. Det ble ofte varmet opp i firkant, det vil si spillere som er fordelt innenfor et begrenset område, hvor en eller to spillere løper i midten og skal forsøke å ta ballen i fra de andre spillerne. Videre var det enkelte øvelser hvor hensikten var å utvikle spillernes tekniske utførelser. For eksempel ble det organisert øvelser hvor spillerne skulle føre ballene rundt kjegler, utfordre og forsøke å finte hverandre, føre og vende med ballen i fart og forskjellige skuddøvelser. Til slutt var det spill mot to mål på større og mindre baner.

Ved et par anledninger spilte jentene også mot noen eldre gutter som trente ved siden av. Karsten var dommer og tok ikke hensyn til at jentene møtte gutter. Han tillot guttene å være tøffe i dueller og til å skyte hardt på målvaktene. Flere av jentene syntes det var morsomt å spille mot guttene. Noen klaget av og til på at guttene var for rå og at Karsten ikke dømte frispark.

Karsten var mest aktiv under treningene. Han stoppet og veiledet spillerne hvis de gjorde noe annet enn hva han ønsket, og han oppmuntret spillere som gjorde noe bra. Av og til hisset han seg opp hvis spillerne ikke konsentrerte seg og forsøkte å gjøre sitt beste. Han vekslet mellom gruppene for å observere alle spillerne. Karstens kroppsspråk og måte å snakke til spillerne på var annerledes enn Renates. Hun var ikke like aktiv og hevet sjeldnere stemmen. Hun pratet som oftest rolig med spillerne og ga korte og presise beskjeder. Det oppstod enkelte uenigheter mellom trenerne i forhold til hvor laget skulle trene. Karsten ønsket at laget skulle trene på banen hvor det ene laget hadde sin opprinnelse fra, mens Renate ønsket flere økter på banen som tilhørte laget hun trente tidligere.

Trenerne la mer vekt på å forberede spillerne på nye utfordringer de kom til å møte ved 11'er fotball. Under flere treninger forklarte Karsten spillerne nye regler og organiserte øvelser for at de skulle lære formasjoner, posisjoner og oppspillsvarianter. En trening viste han jentene oppspill fra backspiller til sentral midtbanespiller og videre til angrepsspiller. Det var de gode spillerne som deltok aktivt i denne aktiviteten. De mindre gode spillerne var i større grad statister, som deltok for at de gode spillerne skulle ha passive motstander, slik at aktiviteten ble tilnærmet lik kampsituasjoner. Øvelsen ble kjedelig for de mindre gode spillerne. Enkelte som ikke deltok under øvelsen, trente skudd med en av fedrene eller en av lagets målvakter i mål. Spillerne skjøt fra forskjellige avstander og vinkler, og øvelsen var ikke veldig godt organisert. Det var god stemning blant disse spillerne og det virket som de syntes det var gøy å slippe unna mer seriøs trening. Det var Karsten som trente jentene i oppspillsvarianten, mens Renate var med som passiv motstander. Generelt var dette et inntrykk jeg ofte satt igjen med etter treninger i Kastor: Karsten var TRENEREN, mens Renate var treneren.

Under intervjuer og foreldremøter fikk ble det antydnet at rollefordelingen mellom trenerne ikke fungerte, og at flere spillere ikke alltid likte seg på trening. Renate sa at Karsten var en bedre trener på "fotballbiten", mens hun var bedre i forhold til kommunikasjonen med jentene om utenomsportslige ting. Hun sa det skjedde mye med jentene nå. De var i alder hvor de var usikre og ikke helt trygge på seg selv. Derfor trodde hun det var viktig å ha en "mor i kulissene" som forstod dem.

At det skjer mye med jentene, tolker jeg implisitt som puberteten. Renate ser derfor ut til å hevde at det i trenergjerningen er viktig å ta hensyn til fysiske og mentale endringer som kan skje med jentene i denne fasen. "En mor i kulissene" fremhever Renates egenskaper som mor som viktig for jentene, og antyder delvis at kvinnelige trenere samhandler bedre med tenåringsjenter enn det mannlige trenere gjør. Som mann ser det ut til å hevdes at Karsten ikke har like gode forutsetninger for å forstå jentene i fasen de er i nå. Renate aksepterer til en viss grad at hun er underordnet Karsten i det fotballfaglige, men kan samtidig se ut til å mene at hun er overordnet han ved sosiale relasjoner til spillerne. På den annen side er det også mulig å hevde at Karsten inntar en posisjon som antyder at han, som mann og med mer erfaring fra fotball, har mer å bidra med som trener for jentene.

Flere foreldre sa at Karsten trente jentene som om de var gutter, og ikke helt hadde skjønt at det var tenåringsjenter han hadde med å gjøre. Hvis det er sant, betyr

det at Karsten som fotballtrener ikke gjør forskjell på jenter og gutter. Ovenfor viste jeg at han heller ikke ga jentene fordeler under spill mot gutter. Denne trenerutøvelsen fra Karsten legger dermed til rette for at jenter og gutter trener og trenes på like premisser, samtidig som han heller ikke sammenligner dem som fotballspillere. At han under interjvu hevdet gutter var bedre, så ikke ut til å være avgjørende for hvilken trenerutøvelse han la til grunn. Flere spillere mente Renate ikke var så streng og kravstor som Karsten, uten å påpeke at Renate var kvinne og Karsten mann. Forskjellene i deres trenerutøvelse kan likevel ha bakgrunn i at Karsten er mann og far, mens Renate er kvinne og mor. Hvorvidt kjønnskategorier har betydning ser derimot ut til å komme fra Renate og flere av foreldrene. I foreldrekapitlet skal jeg komme tilbake til slike samhandlingsmekanismer mellom trenerne.

Beskrivelsene viser at trenerneutøvelsene i Odin, både fra Geir og jentetrenerne, generelt er hva man i tråd med Lyle et. al (1999) kan kalle ”participation coaching”. Ved slik utøvelse er formålet å trene spillerne med tanke på deltakelse, glede og mestring ved aktiviteten. I Kastor var trenerutøvelsene i større grad ”performance coaching” (Lyle et. al ibid), hvor formålet var mer rettet mot konkurranse og fremtidsmål.

Nærmere observasjoner av trenerne i Odin og i Kastor viser også at trenerutøvelsene var forholdsvis ulike mellom de mannlige og kvinnelige trenerne. Selv om Karsten og Geir på mange måter opptrådte annerledes (”performance vs. ”participation”), var deres sosiale kapital i kraft av at de var mannlige trenere for jenter, avgjørende for relasjonene til spillerne. Som unge jenter hadde Anniken og Berit en annen tilnærmingstype til spillerne enn Geir. Det samme er det mulig å si om Renate i forhold til Karsten. Hun var mer bevisst sin rolle som mor ved relasjoner til jentene, mens Anniken og Berit ikke vurderte sine roller på annen måte enn at de hadde begrensede kunnskaper for å trene laget, men at det samtidig var gøy og en god erfaring.

Selv om Odin og Kastor statistisk sett hadde flere kvinnelige enn mannlige trenere, viser beskrivelsene at de mannlige i stor grad hadde hovedansvaret for treningsinnhold, laguttak, og spillerbytter. På den måten er det mulig å hevde at mannsdominansen opprettholdes ved den praktiske gjennomføringen av trenerrollene på lagene.

5.5 Topping

Topping betyr forenklet sagt at de gode (beste) spillerne får mest spilletid. Denne fordelingen kan kalles en hierarkisk (rangering) fordeling av spilletiden. Idrettskonkurranser innebærer blant annet vurdering av ferdigheter og prestasjoner, kåring av en vinner og taper, fastlagte rammer og regler, og måling, sammenligning og rangering (Loland 2002). Når trenere velger å toppe lagene er det fordi ønsket om å vinne fotballkamper er så sterkt at et best mulig lag må komponeres. Svake punkt bør unngås skal seieren sikres. Hvis konkurranse handler om å vinne og måle prestasjoner innenfor fastlagte rammer og regler, er topping et konkurranseelement som i stor grad ser ut til å bli viktigere ved 11'er og ungdomsfotball enn det var i barnefotball. Dette elementet er for flere aktører så iboende ved fotballen at det etter en viss alder tas for gitt. Forståelsen for topping innen organisert ungdomsfotball, kan sies å være så etablert at det kan kalles en *doksa* (Bourdieu 1977). For å sette forestillingen om topping ved 11'er som noe doksisk, i sammenheng med mitt empiriske materiale, kan det forklares på følgende måte:

Hvert felt har sin spesifikke doksa, sine egne fornuftige forestillinger om hva som er riktig og galt, normalt og unormalt, viktig og uviktig (Järvinen et. al 2001). Bourdieu viser til doksa som en erfaring mellom den objektive orden og de subjektive prinsippene for organisering. Han hevder enhver etablert orden har en tendens til å produsere naturaliseringen av sin egen vilkårlighet (1977:164).

Feltet er fotballbanen og den objektive orden blir i dette tilfellet rammevilkårene ved 11'er fotball, for eksempel større bane og mål, nye regler, posisjoner og formasjoner. Dette er "ordentlig" fotball, fotball slik fotball skal være. De subjektive prinsippene blir fra trenernes side hvilken rolleutøvelse som legges til grunn. I de fleste tilfeller ser det ut til at trenerne vektlegger større krav, et mer eksplisitt konkurransefokus (topping) og spillernes prestasjoner. Det betyr at trenerne organiserer treninger og kamper for å legge til rette for spillerutvikling, "performance coaching", i større grad enn spillertilpasning, "participation coaching". Samtidig har spillerne subjektive forventninger til 11'er fotball, som vil variere avhengig av hvordan spillernes habitus tilpasser seg 11'er fotball på feltet. Forventningene fra spillernes foreldre, blir ofte synlige gjennom barnas ferdighetsnivå. De beste spillerne og deres foreldre var for eksempel mer åpne for topping enn andre spillere og deres

foreldre. På den annen side vurderte de det som galt å la noen spillere være uten spilletid.

Ved 11'er fotball blir laguttak og betydningen av å vinne en etablert orden blant aktørene (trenerne). Det naturlige ved topping - at de beste skal spille mest og at det er viktig å vinne - blir i lys av doksa noe flere trenere (og spillere og foreldre) er med på å produsere. Det tas for gitt at topping av laget er en forutsetning for å vinne og at 11'er fotball skal innebære større grad av deltakelse for konkurranse, enn bare for selve aktiviteten og fellesskapets skyld.

I følge Norges Fotballforbunds bestemmelser skal det ikke foregå topping i barnefotball (6-12 år). I ungdomsfotball (13-19 år) mener forbundet det kan toppes, men presiserer at klubbene selv må avgjøre hva som er mest hensiktsmessig. Trenerne på de ulike lagene oppfordres av fotballforbundet til å gi samtlige spilletid og en treningshverdag som gir sosialt og sportslig utbytte, og som er tilpasset deres eget ambisjons- og ferdighetsnivå.³⁷ Før trenerne velger modell for lagoppstillinger og fordeling av spilletid, er det, i følge forbundet, viktig at de vurderer det sosiale aspektet, ferdighetsnivået, treningsiveren og ambisjonsnivået i spillergruppen.

Da jeg snakket med Odin og Kastors klubbledelse, understreket de at retningslinjene fra Norges Fotballforbund lå til grunn for fotballaktiviteter i klubbene. De stolte på at trenerne gjorde hva de skulle gjøre, men påpekte samtidig at de trodde det var trenere som bevisst toppet lagene. Det var imidlertid vanskelig å kontrollere hvorvidt det stemte, fordi trenerne i stor grad var på egenhånd på feltet uten påsyn av ledelsen i klubbene. Lederne sa at klubbene likevel hadde en klar visjon om å ikke toppe lagene før spillerne var i 14-15-årsalderen.

Ved å låne et uttrykk som Wikan (1991) benytter for å vise rasjonaliteten mellom følelse og tanke hos balinesere, ser det ut til å være *resonans* mellom forbundet og klubbens tanker om fordeling av spilletid blant unge fotballspillere. På den annen side mener forbundet og klubbene at de har liten kontroll på hvordan trenerne løser topping-problematikken på de ulike lagene, men at de har en følelse av at det foregår topping. Ideologien fra forbundet og retorikken som klubbene pålegger trenerne å følge i praksis, ser dermed i noen tilfeller ut til å ende i en dissonans. Det er på mikronivå (lagene), hvor sosiale aktører samhandler, at utfordringene om spilletiden er størst. Jeg skal derfor videre beskrive Odin- og Kastor-trenernes praksis

³⁷ <http://www.fotball.no/files/{DEAF81D5-95A7-43D7-AEAF-2149ADEC67BC}.doc>

under kamper for å se hvorvidt deres handlinger på mikronivå, er i resonans med klubbledelsenes retningslinjer på meso- og forbundets ideologi på makronivå.

5.5.1 Kamper i Kastor

Da Kastor-jentene spilte kamper møtte samtlige spillere opp. De samme jentene startet vanligvis kampene. Trenerne mente det var viktig for å unngå rot på laget. Noen fikk spille mye, andre lite og noen ikke i det hele tatt. Karsten pratet foran kampene om hva jentene måtte gjøre. I pauser berømmet han jentene for hvordan de hadde spilt, eller kritiserte dem for å ikke gjøre som han sa. Han forklarte også hva de måtte gjøre annerledes i den neste omgangen. Han var aktiv fra sidelinjen med å gi beskjeder til spillerne. De fleste gangene var dette klare og tydelige beskjeder som gikk ut på hva spillerne burde gjøre i ulike situasjoner. Enkelte ganger hevet han stemmen og kommenterte direkte enkeltspilleres prestasjoner. Noen spillere tok seg nær av kommentarer fra Karsten og ble usikre. Andre tok det til seg og forsøkte å gjøre det bedre i neste situasjon. Under et par kamper havnet Karsten i konflikt med dommeren og/eller motstanderlagets trenere. Jeg husker spesielt en kamp da han hisset seg opp over en dommeravgjørelse. Oppførselen fra Karsten gjorde den unge dommeren usikker. Samtidig bidro den til å skape en opphissende oppførsel fra det andre lagets trener. Den videre samhandlingssituasjonen mellom trenerne utviklet seg til noe Bateson (1972) kaller *symmetrisk skismogenese*. Skismogenesen forklarer Bateson for eksempel i sine analyser av latmulsamfunnet på Ny-Guinea. Her viser han blant annet til sekvenser av sosial interaksjon hvor person A sine handlinger stimulerer person B sine, som igjen stimulerer til mer intense handlinger fra A, og så videre. Handlingene fra A og B kan være individuelle eller som gruppe-medlemmer (ibid:108-109). I dette tilfellet handler Karsten (A) og det andre lagets trener (B) som individer og voksne aktører innenfor to forskjellige fotballag for jenter som møtes til kamp.

Det hele begynte da dommeren ikke dømte offside på en spiller fra det andre laget. Spilleren rundet Kastors målvakt og scoret. A ropte til dommeren om han ikke så at det var offside. Dommeren ble usikker på om han skulle godkjenne scoringen, men da ropte B til dommeren at det ikke var offside. A svarte B, hvor B svarte tilbake, hvorpå A ropte til B igjen, og så videre. Mor (C) til en av jentene kom og ba Karsten om å ta det rolig og situasjonen roet seg. Etter kampen gikk Karsten bort til

dommeren og spurte hvorfor han ikke dømte offside. Spillerne fulgte nysgjerrig med og spurte etterpå hva dommeren sa. Karsten sa at dommeren ikke ville innrømme at det var offside. Flere av spillerne begynte å kritisere dommeren mens de gikk av banen: ”dommeren var skikkelig dårlig, ”han hadde ikke peiling” og ”det var offside”.

Spillernes nysgjerrighet og kommentarer av dommeren etter kampen, kan relateres til scener Goffman hevder oppstår når interaksjonen mellom to personer blir så høyrøstet, opphisset eller på andre måter så oppsiktsvekkende, at folk i nærheten rives med og tvinges til å bevitne, eller endog ta parti og bli med i striden (1992:175). Handlingene fra trenerne er, i tillegg til skismogenese, hva Fine (1987) viser til som overinvolvering av trenerrollen under aktiviteten. Trenerne blir så involverte i aktiviteten at de glemmer av at det spillerne utøver, i bunn og grunn, bare er en lek hvor resultatet egentlig ikke har noen betydning (ibid:28).

Som fast rituale en halvtime før kampstart gikk jentene, som skulle starte, sammen for å varme opp. Innbytterne stod enten på banen eller bakom det ene målet og sentret til hverandre eller snakket sammen. Enkelte stod også alene uten å gjøre så veldig mye. Spillerne hadde like treningsoverdeler, drakter med nummer på, strømper og pannebånd. Noen spilte i nikkers, andre i shorts. Like før avspark samlet samtlige spillere seg i en sirkel, holdt rundt hverandre, så ned i bakken og ropte lagets kamprop. Foreldrene arrangerte transport og støttet laget ved borte- og hjemmekamper.

Kastor-trenerne sa at spillernes treningsoppmøte og innsats ville avgjøre spilletiden under kamper. Observasjoner fra laget viser derimot en ujevn fordeling av spilletid, selv om spillerne trente like ofte og hadde like god innsats. Trenerne var klar over at ulike fotballferdigheter og innsatsindikatorer varierte mellom spillerne: ”Innsats handler ikke om å score flest mål eller løpe fortest mulig, men om å konsentrere seg og forsøke å gjøre sitt beste i enhver sammenheng”, sa de. Med andre ord: subjektive vurderinger som vanskelig lar seg teste, men som er avhengig av antatt ferdighetsnivå og andre personlige egenskaper blant spillerne. Samtidig er det som regel de beste spillerne som er mest ivrig til å trene og som kanskje derfor også tilsynelatende har bedre innsats enn andre. Dersom trenere legger slike premisser til grunn for fordeling av spilletid, kan topping til en viss grad rettferdiggjøres.

Mine inntrykk fra kamper i Kastor var at trenerne ofte la mer vekt på viktigheten av å vinne ved 11'er fotball, enn at samtlige skulle få spilletid. Flere

foreldre mente fordelingen av spilletiden var urettferdig og ikke hva det var blitt enighet om på forhånd. En del spillere sluttet også blant annet på grunn av mindre spilletid. Det er mulig å si at trenerne handlet i strid med rollene sine på fotballbanen, *i sceneområdet*, i forhold til hva de sa under intervju på kafé og ble enige med spillerne og foreldrene om på møterommet, *bakom kulissene* (Goffman 1992). Trenerne forsvarte fordelingen av spilletiden med at enkelte av de beste måtte spille mye for å opprettholde orden i laget: ”Vi må ha en stamme på noen jenter og heller fylle på med andre spillere rundt disse. Hvis ikke blir det bare rot”. Noen spillere og deres foreldre spurte hvorfor trenernes døtre alltid var blant spillerne som fikk spille mye. Trenerne mente foreldre-barnrelasjoner ikke hadde betydning for hvor mye spillerne fikk spille: ”Det er fordi vi mener de tilhører denne stammen, og er blant de ivrigste til å trene”, sa de.

Begrunnelsen fra Kastor-trenerne er delvis i tråd med hva Fine (1987) hevder er en av trenernes pragmatiske³⁸ oppgaver. I følge ham er et lag en uorganisert sosial enhet hvor trenerne er opptatt av å opprettholde orden i spillergruppa. Det er ikke den individuelle handlingen som er uorganisert, men de ulike handlingene som ikke er kollektivt fokuserte. På banen blir det derfor trenernes ansvar å forme spillernes måter å spille på til fordel for spillerne selv og laget (ibid).

Uenigheten om fordeling av spilletid kom først og fremst fra de mindre gode spillerne og deres foreldre. De beste spillerne og deres foreldre mente laget kunne toppes i enkelte kamper. Karsten hevdet under et foreldremøte og intervju at flere spillere faktisk ikke ville spille hvis kampene var jevne. Da ba de han om å ikke bytte dem innpå. Dette stemmer med mine observasjoner. Noen innbyttere gikk under enkelte kamper bort til Karsten og sa at de ikke trengte å spille. Slike observasjoner noterte jeg imidlertid vanligvis under kamper hvor intensiteten på banen var høy og engasjementet fra trenerne på sidelinjen var stort. Kampenes utfall var heller ikke avgjort. Enten lå Kastor under, ledet med ett mål eller så var det uavgjort. Kampene var likevel jevne.

Det er mulig spillernes ønske om å få spille ville vært større, dersom trenernes ønske om å vinne var mindre. Trenerne kan delvis selv bidra til å skape en frykt blant spillerne for å spille under kamper, ved at kroppsspråk og kommentarer fra sidelinjen øker intensitetsnivået på banen og skremmer innbytterne. Frykten blir synlig fordi

³⁸ Handler her om å være praktisk orientert og at treneren fokuserer på hva som fungerer.

trenerne vektlegger deltakelse rettet mot konkurranse og prestasjoner i større grad enn glede, mestring og inkludering. Jentene ekskluderer kanskje seg selv fra kamper fordi de blir redde for å gjøre feil, og for å svikte laget, medspillerne og trenerne.

Tidlig i feltarbeidet la jeg merke til en Kastor-spiller som var veldig konsentrert under treninger. Hun hadde gode finter og skuddferdigheter. Under løpetreninger var hun alltid blant de raskeste jentene. Spilleren klarte likevel ikke å prestere like godt under seriekamper som under treninger. Hun ble litt for passiv og virket noe utilpass i rollen hun hadde på banen. Senere i sesongen rokkerte trenerne på laget og plasserte henne i en annen posisjon. Hun blomstret i sin nye rolle, scoret mål og spilte frem lagvenninnene. Under intervju sa hun at hun lenge hadde ønsket å spille i denne posisjonen, men vært engstelig for å si noe til trenerne.

Trenerne sa under intervju at de skulle bli flinkere til å la spillerne få prøve seg i andre roller på banen. De hadde erfart at spillerne kunne mestre andre roller like bra eller bedre hvis de fikk sjansen. Observasjoner viser også at de fordelte rollene mellom spillerne oftere. Målvaktene fikk spille ute og en av dem viste seg å være en veldig god midtbanespiller. Hennes fotballferdigheter kom ikke like godt til syne som målvakt. En spiller som under vårsesongen spilte på midtbanen, ble på høsten omrokkert til midtstopper. Hun overbeviste trenerne så mye i sin nye rolle at hun fikk delta i et spillerutviklingsprosjekt i regi av Oslo Fotballkrets. Dette inspirerte henne til å fortsette å utvikle seg som fotballspiller. Da jeg observerte spilleren under kamper, spilte hun med stor selvtillit som midtstopper. Hun var rask og sterk i dueller, hadde lavt tyngdepunkt og var flink til å opptre som 1. og 2. forsvarer. Hun var også rolig når hun hadde ballen og spilte gode, trygge og enkle pasninger.

Beskrivelsene viser at det er viktig for trenerne å lytte til spillernes ønsker og å forsøke spillere i andre posisjoner. Spillernes individuelle habitus vil bli synlig avhengig av hvor de spiller på banen. Trenerne må derfor komponere lagoppstillinger med hensyn til spillernes individuelle habitus, som igjen kan bidra til at kollektivet blir bedre. En spiller viste til dette ved å hevde at jentene hadde ulike kvaliteter som fotballspillere, og at trenerne derfor måtte ta slike hensyn når de satte sammen laget. Hun påpekte at topping ikke nødvendigvis var det beste, men at trenerne måtte oppdage egenskaper hos spillerne, og deretter plassere dem i posisjoner hvor slike egenskaper kom til nytte:

”Vi er jo gode i forskjellige ting. Noen er veldig raske og klarer å finte, men er ikke så veldig gode til å skyte og sånn. Trenerne kan veldig fort misforstå og plassere oss her eller der, og si at du er flink til å skyte, ja, det er du også, men så tar man bare med de som er flinke til å skyte og ikke de som er flinke til å løpe eller dribble. Det er veldig dumt. Det burde heller være sånn at trenerne oppdaget egenskapene hos alle og forsøkte å dyrke dem frem på laget”.

Dersom trenerne ønsker å være pragmatiske ved å opprettholde orden i laget, kan beskrivelsene og utsagnene ovenfor antyde at riktig rollefordeling av spillerne på banen, er vel så viktig som å la de beste spillerne starte kamper.

5.5.2 Kamper i Odin

Foran sesongen snakket Geir med spillerne og deres foreldre om organisering av kamper. Det ble enighet om å sende mail på forhånd til spillerne om hvem som skulle møte, starte kampene, være innbyttere og hvilke posisjoner de skulle spille i. Spillerne skulle rullere på å stå over, starte og være innbyttere. Det skulle være få innbyttere slik at samtlige fikk mye spilletid. Hvis det var noen som var hindret fra å møte, kunne de bytte med andre og få spille neste kamp istedenfor. Foran sesongen svarte jentene på et spørreskjema fra Geir om hvor de ønsket å spille på banen. Vanligvis hadde de faste posisjoner, men noen ganger måtte de spille i andre posisjoner. Det syntes jentene bare var spennende.

Ritualer før kampene var tilnærmet lik Kastor-spillernes. Jentene som skulle starte varmet opp sammen, innbytterne snakket sammen eller varmet opp målvakten. Geir ga noen korte instruksjoner og like før avspark samlet jentene seg og ropte lagets kamprop. De hadde som regel treningsoverdeler i samme farger og spilte i treningsbukse, nikkere eller shorts. Noen brukte pannebånd, mens andre brukte hårstrikk eller kliper for å holde håret borte fra øynene under kampene.

Geir var flink til å gi beskjeder og positiv feedback til spillerne. I pauser oppmuntret han dem og forklarte hva de kunne gjøre annerledes i ulike situasjoner. Innbytterne ble ofte byttet inn slik at de satt lite på sidelinjen under kampene. Jentene ba også om å få bytte når de ble slitne. Etter at de hadde hvilt seg litt var de klare til å spille igjen. Foreldrene arrangerte kjøreordninger til bortekamper. På hjemmekamper møtte flesteparten opp for å heie på laget.

Det var ingen synlige konflikter i Odin som konsekvenser av fordeling av spilletid. Observasjoner viser at Geirs rolleutøvelse på fotballbanen var i samsvar med hva han sa og ble enige med aktørene om på møterommet. Spillerne fikk mye spilletid og spilte som regel i posisjoner de selv ønsket. Samtlige spillere, også de beste, stod over og ble byttet ut under kamper.

En interessant oppdagelse i Odin var at ingen av jentene ønsket å være målvakt. Noen hevdet denne posisjonen var en ensom rolle: ”Du blir liksom stående der alene og se på de andre jentene som løper rundt, scorer mål, prater med hverandre og har det gøy”, sa en jente. Hun viser til en frykt for å bli stående utenfor sosiale og sportslige relasjoner mellom lagvenninnene på banen, som kan minne om frykten for ensomhet jeg viste til i forrige kapittel om venninnerrelasjoner (Simmons 2002). Utsagnet underbygger til en viss grad også påstander om at jenter er mer opptatt av det sosiale aspektet enn konkurranse og prestasjoner med fotball (Seippel 2002, Sisjord 1995). En jente understreket at hun ikke ville stå i mål, fordi hvis hun ikke klarte å redde skudd og det ble mål til det andre laget, så ble kanskje medspillerne og trenerne sinte og begynte å kjeft. Dette ser ut til å være en frykt for å ikke mestre hva hun selv, og andre, forventer av spillere som opptrer i rollen som målvakt. En annen jente viste til en annen type frykt som målvakt da hun sa, som nevnt i underkapitlet, ”Hæ, offside!?”, at hun ble redd da hun stod alene i det store målet og det plutselig kom masse folk løpende mot henne og skulle skyte på henne.

Observasjoner viser at det ingen spillere fikk mindre eller ingen spilletid fordi de trente mindre enn andre, eller begynte på laget senere. Miriam fikk for eksempel starte i en kamp en uke etter at hun begynte. Det var heller ingen som ekskluderte seg selv under kamper. Geir la i liten grad vekt på resultater. Han var rolig og inkluderende som trener. Intensitetsnivået på banen var noe lavere enn under de fleste av Kastor-lagets kamper. Jentene ble derfor kanskje ikke redde for å ikke strekke til eller for å svikte laget. Som målvakt ble derimot flere redde for å gjøre feil, uten at det kan sies å skyldes trenernes måte å være på under kamper.

Blant Kastor- og Odin-spillerne var det større optimisme og ro i spillergruppa når de beste spillerne var tilstedet.³⁹ En spiller sa til meg: ”June, hun er jo proff og veldig god. Uten henne taper vi”. Flere overlot også noen ganger ansvaret til de beste i håp

³⁹ Se også Fine (1987).

om at de skulle score mål. Ved frispark og hjørnespark tok ofte de beste spillerne ansvar. Enkelte ganger ble de også oppmuntret av de mindre gode spillerne og trenerne. Straffespark observerte jeg ikke, men det er grunn til å tro at de beste også her ville tatt initiativ til å skyte, eller blitt overlatt ansvaret fra andre spillere og trenerne. En forelder sa at datteren fikk mye ansvar i barnefotball, fordi lagvenninnene forventet at hun skulle score. Samtidig påpekte vedkommende at hvis datteren ikke kunne spille kamper, så medførte det derimot at andre tok ansvar og spilte bedre.

Det er derfor rimelig å anta at når de beste spillerne er mye på banen, vil andre spillere kanskje ikke bli like synlige fordi de gjemmer seg og overlater ansvaret til de beste. De håper de beste spillerne skal lede dem til seier. Svakere spillere ser ut til å være mer engstelige for å gjøre feil og for å få kjeft. Stjernespillere stjeler i mange sammenhenger oppmerksomheten fra andre slik at noen spilleres talenter blekner. De slipper rett og slett ikke til, de blir ikke sett og må opptre i roller de ikke behersker like bra som i andre posisjoner. Det er mulig å si at lagene fort utvikler hierarkier ved topping. På den annen side kan gode og talentfulle spillere bidra til å heve ferdighetsnivået blant andre spillere på lagene.

Kapitlet har tatt for seg Odin- og Kastor-trenernes rolleutøvelse som fotballtrenere for to jentelag ved overgangen til 11'ere. Jeg har sett på forventninger og ønsker til trenernes måte å handle på, og jeg har beskrevet hvordan disse trenerne handler. Handlingene kom til uttrykk i måten trenerne organiserte treninger og kamper på, etablerte relasjoner til spillerne, og fordelte spilletiden og roller på banen.

Samlet er det fra trenernes rolleutøvelser interessant at i Odin, hvor klubbens damelag spiller på høyt nivå, er trenerne orientert mot deltakelse og inkludering av samtlige spillere. I Kastor, som ikke har damelag på like høyt nivå som Odin, er trenerne mer orienterte mot deltakelse i form av konkurranse og utvikling av talenter. Oppdagelsene var ikke i overenstemmelse med mine antakelser på forhånd. Ettersom Odin hadde elitelag i fotball var mine påstander at de satset mer på talentutvikling og større differensiering av trenings- og kamptilbudet for spillerne. Da jeg fikk vite at Kastor var en sammenslåing av to lag for å bli nok spillere til å stille et 11'er lag, antok jeg at de satset mer på å inkludere spillere uavhengig av ferdighets- og ambisjonsnivå. I Odin, hvor trenerne i stor grad vektla "participation coaching", begynte det flere spillere på laget underveis i sesongen. I Kastor, hvor trenerne i

større grad vektla ”performance coaching”, sluttet flere spillere. På den annen utviklet spillerne i Kastor seg noe raskere enn spillerne i Odin.

I det neste og siste kapitlet i denne avhandlingen, skal jeg se nærmere på hvordan spillernes foreldre involverer seg i datterens fotballaktivitet. Jeg skal begynne med å vise til noe diskursive betegnelser på foreldre, familien og barndommen i det moderne samfunnet. Deretter går jeg nærmere inn på beskrivelser av Odin- og Kastor-foreldrene.

6 Foreldrene

6.1 Hvem Hva Hvor?

Foreldre som er "sparringspartnere" for barna i tenårene, og ikke bedrevitende oppdragere, beholder kontakten, nærheten og intimiteten til sine barn (Aftenposten 19. januar 2005).

Foreldre som er "curlingforeldre" koster rent foran barna sine, slik at de raskt, lett og smertefritt skal gli fram i livet (Aftenposten 20. januar 2005).

Foreldre som er "turboforeldre" jobber mer enn 45 timer i uka og risikerer å få mindre tid til familien. (Dagsavisen 4. mai 2005).

Utdragene fra avisartiklene ovenfor viser til ulike betegnelser på hvem dagens foreldre er.⁴⁰ I følge Sørhaug (1996) ligger det i den moderne familien en betingelsesløs kjærlighet mellom foreldre og barn. Foreldre bekrefter seg selv gjennom barna, og barnas egenverdi for seg selv, er foreldrenes verdi i dem (ibid:131-132). En annen ting er at dagens foreldrepar legger stor vekt på sin egen kjærlighet til hverandre. De holder i liten grad sammen for at det er det beste for barna. Dagsavisen viser 7. november 2005 til en undersøkelse som viser at halvparten av norske par ikke synes felles barn er god nok grunn til å holde sammen. At foreldre prioriterer sitt eget kjærlighetsliv, hevdes å være en investering i familiens følelser (Segalen 1986).

Familien er en av samfunnets viktigste institusjoner (Sørhaug 1996). De fleste jobber for å etablere, utvikle og verne om familielivet. I familien er eksistensen som mor, far eller barn, viktigere enn som arbeidstaker, kollega eller elev. Familien og hjemmet er på mange måter skjoldet mot den offentlige sfære.⁴¹ Det er i hjemmet

⁴⁰ Jeg foretar ikke noe skille mellom barn og ungdom i dette kapitlet.

⁴¹ Se for eksempel Gullestad (1989).

familien dyrker det selvforsynte og selveide, og finner trygghet og nærhet. Et godt familieliv er for mange selve meningen med livet. I et slikt perspektiv mener Sørhaug at den mest levedyktige norske "isme" utvilsomt er familismen. På den annen side er familielivet og samlivsvariasjonene, på lik linje med samfunnslivet for øvrig, stadig i endring. Sørhaug viser til at familiens endringer blant annet blir synlige gjennom kvinners deltakelse på arbeidsmarkedet, skilsmissefrekvens, mobilitet, utdannelsesmønstre og arbeidsledighet (ibid:115-116). Tross samfunnsendringer har familien gjennom historien vist seg å være svært så tilpasningsdyktig. Som enhet har den gjennomlevd både økonomiske, sosiale og kulturelle samfunnsendringer (Segalen 1986).

I takt med fremveksten av det moderne samfunnet, betegner Frønes (2003) dagens familier som forhandlingsfamilier. Slike familier skiller seg delvis fra betegnelse på foreldre ovenfor, fordi i forhandlingsfamilier blir barnas stemme hørt, og familien diskuterer seg fram til avtaler.⁴² Foreldrenes autoritet blir demokratisk, noe Frønes mener betyr at foreldre har autoritet i kraft av kunnskap og at de er foreldre, uten at de er autoritære (ibid:71). I den moderne barndommen er hvert enkelt barn unikt, og barnas ønsker og behov skal lyttes til. Det forventes at dagens foreldre skal oppdra og legge til rette for barnas utvikling på barnas egne premisser. Den moderne barndom er imidlertid svært kompleks. Barn utsettes for kommersialisering og påvirkning fra media og reklame, og barnas liv organiseres i stor grad gjennom skole og fritidsinteresser. I familien, og store deler av samfunnet, er barna i sentrum (ibid). Dagens barn er selv forfattere av sine biografier.

I motsetning til slike beskrivelser av moderne barn, påpeker Sørhaug at foreldrenes holdning til barna tidligere var mer interessebasert. For eksempel benyttet adelen sine barn for å styrke sin posisjon og utvikle sine allianser, og for fattige ble det å føde mange barn en strategi for å sikre at noen overlevde, ble voksne og dermed kunne ta seg av dem når de ble gamle (1996:118). Segalen (1986) hevder dagens familier har krympet til en mindre enhet av konsum framfor produksjon. Der foreldre tidligere fikk barn av mer instrumentelle behov, synes det i dag som om målet med å få barn er noe emosjonelt og noe så verdifullt for de som blir foreldre, at de i stor grad "ofrer" alt for barna (se Bonke et. al 2005).

⁴² Det er her interessant å nevne Rusmiddelstatens reklameplakater i 2005 som oppfordret foreldre til å være "drittsekker" og ta upopulære avgjørelser ovenfor barna.

Med denne bakgrunnen, om den moderne familie og barndom, skal jeg nedenfor beskrive Odin- og Kastor-foreldrenes støtte til døtrenes fotballdeltakelse.

6.2 Foreldrenes oppfatninger av treninger og trenerne

Ingen av Odin-foreldrene hadde innsigelser mot hvor mye laget trente. Det var passelig med trening og barna hadde relativt god tid til å drive med andre ting i tillegg. Foreldrene var fornøyde med Geir som trener. De mente han var flink til å kommunisere og disiplinere jentene uten å være for autoritær. Anniken og Berit fikk også skryt. Noen foreldre mente likevel at de unge jentetrenerne kommuniserte i strid med hva de mente var trenerrollens pedagogiske grunnlag: ”Jeg ser jo at de ikke er helt gode på forklaringer og instruksjoner, og har en noe annen måte å snakke til jentene på enn Geir. Jeg har et inntrykk av at det blir litt for flytende, liksom!”, sa en mor. Flere sa også at jentene av og til brukte ord og uttrykk som ikke alltid var like passende eller riktig å benytte ovenfor barna. Som nevnt i forrige kapittel, mente spillerne derimot at Anniken og Berits kommunikasjonsmåte var lettere å forstå, og skapte gode trener-spillerrelasjoner.

I Kastor var det flere foreldre som syntes laget trente for mye og at barna hadde liten tid til andre ting. Noen antydte også at treningene ofte var for krevende for jentene, og, som nevnt i trenerkapitlet, at Karsten trente jentene som om de var gutter. Under et foreldremøte sa en mor: ”Petra synes det blir for mye trening og er redd hun ikke skal få spille hvis hun ikke kan trene alle gangene”. Flere etterlyste også et tettere samarbeid mellom trenerne, på bakgrunn av samme årsak som Renate selv påpekte – *en mor i kulissene*: ”Jeg tror det er en idé å få Renate mer med i trenergjerningen, fordi hun har en annen måte å tilnærme seg jentene på”, sa en far, og understreket samtidig at det ikke var noe kritikk mot Karstens fotballkunnskaper som trener. Der var han suveren, mente han. En mor sa også at det kunne være en fordel at Renate ble mer aktiv, fordi hun snakket annerledes til jentene. En mor spurte også om det var noen retningslinjer i forhold til mensene. Den kvinnelige treneren svarte: ”Jeg synes ikke det er god nok grunn. Mosjon er det beste hvis de har mensene og vi må være strikse her. Hvis ikke har alle plutselig mensene hver gang det er snakk om løping”. En far fulgte da opp med å si: ”De er jo hormonbomber, er det ikke det

det så fint heter? Jeg tror derfor det er viktig å få Renate mer med i forhold til kommunikasjonsbiten med jentene”.

Begge trenerne fikk skryt av de beste spillerne og deres foreldre for hvordan de trente lag ut fra sportslige og sosiale hensyn. En mor sa under intervju at hun syntes Karsten var flink til å organisere treninger og lære spillerne nye ferdigheter. Samtidig var han flink til å prate med dem om andre ting enn fotball.

Beskrivelsene viser at foreldrene er aktive aktører som i stor grad taler barnas sak ovenfor trenerne. Ved å følge moderne foreldre-barnrelasjoner blir barna i sentrum og foreldrene dommere som vokter over hvordan trenerne behandler deres barn. Foreldrenes oppfatninger av trenerne har imidlertid en sammenheng med barnas fotballferdigheter, og trenernes biologiske kjønn og alder. Foreldre av barn som er gode i fotball, ser ut til å være mer tilfredse med trenere som legger konkurranse og fremtidsmål, ”performance coaching”, til grunn for utøvelse av trenerrollene. Andre foreldre virker mer opptatt av trenerne som inkluderende voksenpersoner, som vektlegger deltakelse og det sosiale felleskapet, ”participation coaching”. I Kastor berømmet flere av spillernes foreldre Karsten for hans fotballfaglige kompetanse. Samtidig kritiserte de måten han kommuniserte med jentene på, og ønsket derfor at Renate ble mer aktiv i trenerrollen.

I likhet med Renates er det mulig å hevde at foreldrenes oppfatninger av trenerrelasjonene har bakgrunn i konvensjonelle forestillinger om kjønnsroller. Karsten, som mann, hevdes å være suveren som trener i forhold til den sportslige dimensjonen. Renate, som kvinne, antydes å ha større forutsetninger for å utøve trenerrollen som oppdrager og omsorgsperson i samhandling med jentene. Dominansens virkninger (Bourdieu 2002) blir i så fall her at dersom Karsten skal tilpasse seg en posisjon som omsorgsperson ovenfor jentene, må han akseptere å være underordnet Renate ved sosiale relasjoner. Han må inkludere henne i den delen av trenerrollen. Selv hevdet han: ”som far og lang trenererfaring, har jeg gode nok kunnskaper om hvordan jeg skal behandle disse tenåringsjentene”. Det er interessant at Renate viser til viktigheten av en ”mor i kulissene”, og samtidig hevder mens en ikke er god nok grunn til å ikke trene. Ved å hevde at fysisk aktivitet er bra for jentene under mens en, ser hun ut til å opptre med sportslige og sosiale kunnskaper i trenerrollen. Ved å hevde at det er viktig å være strikse ellers har alle mens en hver gang det er løpetrening, stiller hun også krav til jentene.

Foreldrene i Odin var enige om at Geir, som mann og far, utøvet trenerrollen på en svært god måte både sosialt og sportslig. Da det ble påpekt forskjeller mellom Odin-trenerne, la imidlertid ikke foreldrene vekt på kjønnsroller. Oppfatningene av de unge trenerne var i større grad en skepsis med hensyn til alder, enn at de var jenter og at Geir var mann. Enkelte av Odin-foreldrene mente at jentetrenerne kanskje var for unge til å mestre trenerrollen. Rolleutøvelsene ser ikke ut til å være i samsvar med foreldrenes forestillinger om hva trenerne skal være, og hvordan trenerne skal opptre sammen med deres barn. Ettersom barnas beste er det viktigste, ønsker foreldrene dyktige, ansvarlige og pedagogisk flinke trenere for barna. For at foreldrene skal være sikre på at barna er i trygge hender, blir trenerne sentrale aktører de må kunne stole på opptrer på en forsvarlig måte.⁴³

I Odin og Kastor var det imidlertid få foreldre som var tilstedet under treninger, og som derfor av egen observasjon hadde grunnlag for å ytre sine meninger om trenerutøvelsene. Mye tyder derfor på at en del av meningsytringene fra foreldrene påvirkes av døtrenes uttalelser bak scenen, hjemme, og ikke i sceneområdet, på treninger. Karsten påpekte også at det ofte var foreldre som var minst tilstedet under treninger og kamper, som hadde mest å utsette på trenerne. Under kamper var derimot foreldreoppmøtet veldig bra. Det ga dem også større mulighet til å observere og kommentere trenerutøvelsene på feltet. Dette skal jeg følge opp i neste underkapittel.

6.3 Foreldreinnvolvering i forbindelse med kamper

Fordeling av spilletid skapte enkelte konflikter mellom Kastor-trenerne og spillernes foreldre. En mor mente under et foreldremøte halvveis i sesongen, at alle jentene måtte få spille når de først møtte opp til kamper i lagets drakt. Da var det bedre å la noen stå over etter tur. Trenerne, og noen av de beste spillernes foreldre, mente derimot at en slik fordeling ville ekskludere spillere i større grad, enn hvis de møtte opp til kamper og støttet laget.

⁴³ Fra hjembyen min ble jeg for eksempel fortalt om en episode som kan illustrere dette. Noen foreldre var ikke fornøyde med en ungdomsjente som trente fotballaget barna deres spilte på. Bakgrunnen for misnøye ovenfor treneren, var fordi hun snakket for ”tøft” til barna. ”Kom hit eller så sliter jeg hodet av dere”, hadde hun for eksempel sagt ved en anledning.

Hendelsesforløpet med Marthe, som er beskrevet først i avhandlingen, viser at en slik oppfatning fra trenerne og enkelte foreldre ikke alltid stemmer. Når hun reiste med laget, ble stående å fryse på sidelinjen og var den eneste som ikke fikk spille under cupkampen, tyder hennes og morens utsagn på at det ga henne en dårligere opplevelse enn hvis hun ikke var tilstede.

Til tross for enkelte innvendinger mot de unge jentetreneres verbale fremtoning, samhandlet foreldrene og Odin-trenerne bra, og etablerte gode relasjoner til hverandre. I Kastor var relasjonene mellom foreldrene og trenerne også gode, tross enkelte samhandlingsproblemer. Det var i liten grad mulig å observere foreldre som var overinvolverte under kampene, ved å kommentere barna eller lagenes prestasjoner, eller ved å kritisere og argumentere mot dommeren og treneren (Fine 1987). Foreldrene ga som regel oppmuntrende tilbakemeldinger til sine egne og andres barn. Det var også få innvendinger mot dommeren og måten trenerne disponerte spillerne på. Eventuelle uenigheter tok foreldrene i de fleste tilfeller opp med trenerne under møter, telefonsamtaler eller ansikt til ansikt. Det var likevel en episode som oppstod mellom en av lagenes trenere og far til en av spillerne. Denne episoden ble jeg gjenfortalt av de involverte aktørene.

Situasjonen oppstod under en kamp på høsten der datter til faren og en annen spiller var innbyttere. Da kampen nærmet seg slutten og jentene ennå ikke var byttet inn, oppsøkte faren treneren for å kommentere hva han mente var urettferdig fordeling av spilletiden. Treneren ba faren vente til etter kampen med å kommentere uenigheter. Etter kampen diskuterte de høylytt og med en ganske aggressiv tone. Det hele kunne minne om en symmetrisk skismogenese (Bateson 1972) som jeg beskrev mer detaljert i trenerkapitlet. Spillerne ble også her oppmerksomme og nysgjerrige på situasjonen som hadde oppstått på baneområdet, og gikk nærmere for å overhøre diskusjonene mellom de voksne aktørene. Treneren oppdaget spillernes oppmerksomhet og prøvde å dempe temperaturen i samhandlingssituasjonen. Aktørene kom ikke til enighet og da faren var på vei bort fra baneområdet, ropte datteren, som stod sammen med lagvenninnene, om han ikke skulle ta et bilde av laget. Tydelig irritert, svarte han at her ble det ikke noe lagbilde og at hun måtte komme med en gang fordi de skulle hjem.

Under intervju bekreftet treneren og faren at denne situasjonen til dels var ute av kontroll. Treneren mente det var greit å si i fra hvis man var uenig, men ikke under kamper og framfor spillerne. Faren var enig, men understreket at det ikke var riktig å

la noen spillere stå på sidelinjen gjennom en hel kamp. Handlingen fra faren var mer eksplisitt under selve kampen, enn for eksempel tilfellet i Kastor med Marthes mor, Rikke, som i ettertid av kampen ringte til den mannlige treneren for å uttrykke sin uenighet.

Jentene som ikke fikk spille sluttet med fotball. Foreldrene til den ene spilleren sa at hun sluttet fordi hun fikk spille for lite. Treneren sa jentene trente mindre nå enn på våren, og at de derfor også fikk mindre spilletid. Samtidig var treneren usikker på om jentenes valg om å slutte var deres eget, eller om de var påvirket av foreldrene. Generelt mente vedkommende at det var en sammenheng mellom barnas meninger og valgene de tok, og hvordan og hva det ble snakket om hjemme:

”Hvis foreldrene sitter rundt kjøkkenbordet og sier til barna at dere vant kampen, men du spilte ikke, synes du ikke det er dumt og så videre, så er det klart det vil være av betydning for barnas meninger og holdninger. Så det har mye å si hvordan foreldrene formulerer spørsmålene”.⁴⁴

Samhandlingssituasjonen ovenfor har noen likheter med en blogg i VG 10. juni 2005. Bloggen refererer riktig nok til en helt annen oppførsel og konsekvens, men kan likevel beskrive situasjoner som kan oppstå under barnas fotballkamper, som et resultat av at foreldrene engasjerer seg for mye i barnas fotballaktivitet. Bloggen viser til en mor, som i sinne og skuffelse over at sønnen hennes fikk for lite spilletid, satte seg ned i midtsirkelen og stoppet kampen. Politiet måtte tilkalles for å fjerne henne. I følge bloggeren, Kjersti Sortland, er aldersbestemt fotball en arena for jubel, konflikt, skuffelse og sårhet, hvor utfordringen er at foreldre på sidelinjen ofte takler slike følelser dårligere enn barna som spiller ute på banen.

Det etnografiske eksemplet og bloggen ovenfor, er interessante opptredener fra voksne aktører sett i lys av Goffmans beskrivelser av, ”kunsten å kontrollere inntrykk”. Goffman hevder at utilsiktede fakter, tilsiktede uttalelser og ubeleilige forstyrrelser, kan bidra til å skape forlegenhet og disharmoni i et lag og blant aktører,

⁴⁴ I denne sammenhengen kan Norges Fotballforbunds Fair Play Foreldrevettregler nevnes. Punkt 4. oppfordrer foreldre til å respektere trenerens bruk av spillere, og påpeker at seriøse innspill kan gis etter kampen. I punkt 7. oppfordres det til å spørre om kampen var morsom og spennende og ikke bare om resultatet.

uten at de ansvarlige egentlig ønsker at det skal skje. De vil også mest sannsynlig ønske å unngå slike handlinger dersom de er klar over konsekvensene. Tilsiktede uttalelser eller ikke-verbale handlinger har ofte en rekkevidde personer ikke er oppmerksomme på, og kan ofte skape pinlige situasjoner. Dette kaller Goffmann ”brølere” eller ”å trampe i klaveret”. Han viser videre til scener hvor aktører misliker hverandres opptreden så sterkt, at de uttrykker offentlig kritikk av personer de egentlig burde stå i dramaturgisk samarbeide med. Handlingene fra tilskuerne (foreldre) skjer fordi de har sett seg lei av måten interaksjon foregår på. Uttalelsene eller opptredene er også noe andre reagerer på og vet er uakseptable (1992:174-175).

Overføres Goffmans perspektiver til eksemplene ovenfor, er det mulig å hevde at faren og moren bestemte seg for å reagere over manglende spilletid for deres barn, ved å gjøre opp med trenerne og virkelig sette dem på plass. Morens reaksjon er en ikke-verbal demonstrasjon mot trenerens fordeling av spilletid. Hennes opptreden, ved å plassere seg selv på banen og nekte å flytte seg, kan sies å være en ikke-verbal handling som bidro til å skape disharmoni blant aktørene, uten at hun selv kanskje ønsket det i utgangspunktet. Hadde hun tenkt over konsekvensene på forhånd, ville hun kanskje unngått en slik ubeleilig forstyrrelse i forbindelse med sønnens fotballkamp.

Farens verbale oppgjør med treneren var først en ubeleilig forstyrrelse under kampen. Deretter utviklet dialogen mellom aktørene seg til en mer opphissende oppførsel, som videre gjorde spillerne nysgjerrige på samhandlingssituasjonen. Selv innrømmet faren at han burde kontrollert inntrykkene sine på en annen måte, og ikke kritisert trenerens disponering av spillere offentlig. Farens handlinger kom som en reaksjon på at han var lei av at datteren stod på sidelinjen og ikke fikk spille, uten at det kanskje var meningen å skape disharmoni i spillergruppen eller mellom seg selv og treneren.

Eksemplene illustrerer også barnas sentrale rolle i det moderne samfunnet og en utfordring ved å være forelder på barnas fotballkamp. I moderne familieideologi er det en forestilling om at foreldre skal vise et stort engasjement ovenfor barna sine, involvere seg i deres liv på alle områder og sette dem i sentrum. Foreldre som av ulike årsaker ikke omfavner rollen i praksis, vil kanskje oppleve dårlig samvittighet og vurderinger, fra seg selv og andre, om at de ikke gjør nok for barna sine. Det ble for eksempel forventet at Odin- og Kastor-foreldrene etablerte gode relasjoner til trenerne og andre spillers foreldre, og sine egne og andres barn. De påtok seg også

frivillig trener- og lederansvar, stilte som sjåfører og tilskuere under kamper, og som talspersoner for barna på møter og lignende. I tillegg ble foreldrene nødt til å bidra økonomisk der det var behov for det. Alt dette forventes det at moderne foreldre bør gjøre for sitt eget barn og laget hun spiller på. Innenfor ”fotballfamilien” er det samtidig et ønske om at foreldrene skal forholde seg til retningslinjer, som for eksempel foreldrevettregler utarbeidet av Norges Fotballforbund, for hvordan de bør/ikke bør engasjere seg i barnas fotballdeltakelse (kamper). Videre har klubbene tilpasset sine egne retningslinjer for gode relasjoner mellom aktørene i klubbene og på lagene der barna har sin fotballhverdag. Under kamper kan foreldrene derfor havne i et rolledilemma mellom moderne idealer av å være mødre og fedre - å omfavne rollen med tanke på barnas ve og vel, og retningslinjer fra forbundet og klubbledelsen for å skape mest mulig harmoni mellom aktørene på klubb og lag.

Ved å iscenesette oss selv i farens rolleutøvelse som beskrevet ovenfor, kan handlingene vurderes fra to perspektiver: For det første ut i fra forventninger til moderne foreldreutøvelse, hvor det er viktig å engasjere seg i datterens fotballaktivitet, og for mange kanskje til og med bekrefte seg selv gjennom barnets prestasjoner på banen. Det er for eksempel rimelig å anta at foreldre blir ekstra stolte over å se at deres egne barn viser gode prestasjoner. For det andre bør foreldre handle ut i fra sunn fornuft og foreldrevettregler utviklet av fotballforbundet med tanke på gode trener-foreldre- og foreldre-barnrelasjoner. I slike perspektiver skal foreldre opptre som tilskuere uten å overinvolvere seg ved å gi negativ feedback til treneren over lagoppstillinger og av spillernes prestasjoner.

Idet kampen begynner er faren i større grad tilskuer på datterens fotballkamp, enn far og oppdrager i perspektiver av den moderne farsrollen. Treneren har nå ansvaret for hans datter. Når hun derimot ikke får spilletid og faren opplever at datteren delvis ekskluderes fra laget, skapes en irritasjon og han havner i et rolledilemma. I dette tilfellet forsterkes farsrollen og overgår gradvis tilskuerrollen. Til slutt blir farsrollen viktigst og vedkommende ser seg nødt til å handle på grunn av urettferdigheten han opplever på vegne av sin egen datter. Som tilskuer og far, i tråd med foreldrevettregler, vet han at han ikke skal bryte inn og kommentere trenerens disponering av spillere under kampen. Som far, i tråd med moderne familieideologi, blir det derimot viktigere å uttrykke hva han synes er feil trenerutøvelse ovenfor sitt eget barn. Hvis han tar et oppgjør med treneren i offentlighet, vil han bryte konvensjonene som tilskuer og far under datterens fotballaktivitet. Hvis han ikke gjør

det, vil han kanskje ikke, i definisjoner av moderne far-datterrelasjoner, leve opp til forventningene. Faren blir i denne situasjonen så moralsk og følelsesmessig engasjert i datterens mangel på spilletid at han ikke klarer å kontrollere inntrykkene han gir. Han bestemmer seg derfor for å ta et oppgjør med treneren i offentlighet under kampen, og fortsatte diskusjonen etter kampen. Uttalelsene forstod han kanskje ikke helt konsekvensene av på forhånd. Handlingene skapte derfor forlegenhet i forhold til sin egen rolle ovenfor treneren, datteren, andre spillere, deres foreldre og tilskuere. Samtidig medførte kanskje farens uttalelser og handlinger til en forlegenhet hos datteren ovenfor de samme aktørene. Episoden viser at hun ble stående igjen uten å få tatt bilde av laget, og at hun sluttet med fotball i ettertid.

6.4 Frivillighet, tid og økonomi

En kortversjon av hva som kjennetegner et frivillig idrettslag er: medlemskapet er frivillig, idrettslaget avhenger ikke av offentlige myndigheter, det er demokratisk, arbeidsinnsatsen lønnes ikke i penger og idrettslaget må bevare medlemmenes ønsker og behov og ha tydelige målsettinger for hva det ønsker å være og oppnå (se f.eks. Seippel 2002 og Enjolras & Seippel 2001). I følge Sørhaug signaliserer begrepet frivillig at det ikke er nødvendig å delta, og at organisasjonene opererer uten positive og negative sanksjoner som tvinger folk inn i dem (1996:55). Selv om organisasjonene har en økonomi, hevder Sørhaug at vi forstår dem som ikke-økonomiske. Dette mener han imidlertid ikke stemmer. Frivillige organisasjoner har sin egen interne økonomi og sanksjoner som tvinger frem nødvendig deltakelse på bakgrunn av moralske ytelser (ibid). Sørhaug nevner for eksempel moralske og økonomiske utfordringer i forbindelse med barnas deltakelse i musikkorpset. Som forelder viser han til utgifter for instrumenter, uniformer, instruktører, reiser og kontigenter. Og ved for eksempel kakelotteri, må foreldrene bake kaker. I dagens samfunn kan det derimot være en utfordring dersom begge foreldrene er i arbeid. Som erstatning for kake overleverte Sørhaug derfor ved enkelte anledninger konfekt. Dette medførte kommentarer fra andre foreldre og en smule dårlig samvittighet hos Sørhaug. Prioriteringen av konfekt fremfor kake, hevder han utviklet seg til en moralsk spissrotgang. Implisitt ble han for eksempel kritisert for å ikke bruke like mye tid på andres barn, som andre foreldre gjorde på hans barn.

Nesten 70 prosent av norske idrettslag baserer seg på utelukkende frivillighet. En del idrettslag fordeler derimot også arbeidet mellom frivillig og lønnet arbeidskraft. Enjolras & Seippel (2001) hevder det legges ned nesten seks timer betalt arbeid pr. idrettslag pr. uke i Norge, mens det blant medlemmene legges ned 1, 2 minutter betalt arbeid pr. medlem pr. uke (ibid:79). Klubbledelsen i Kastor og Odin mente de var avhengige av at foreldre frivillig påtok seg trener- eller lederansvar, eller andre verv i klubbene, for at de i det hele tatt skulle eksistere som klubber. Selv om ledelsen ikke tvang foreldre til å bidra, er det, i tråd med Sørhaug, mulig å si at foreldrene i et moralsk perspektiv så det som nødvendig å støtte lagene.

Frivillig arbeid kan også refereres til som dugnadsinnsats. Denne innsatsen kan overføres til hva Barth (1994) viser til som en økonomiske sfære blant furfolket i det vestlige Sudan. Den enkleste formen for arbeidslag blant furfolket er øllag. Det vil si at ved ulike arbeidsoppgaver, som for eksempel dyrking av jord og husbygging, blir arbeidskraften byttet mot øl og ikke penger. Ølmengden avgjøres av hvor mye arbeid som skal gjøres. Når det er tomt for øl, opphører også arbeidet. Øllaget uttrykker, i følge Barth, samarbeid og samvær, og er derfor uegnet for kommersiell handel (ibid:57).

Overføres verdisirkulasjonen arbeid-jordyrking-øl-arbeid til foreldrenes innsats i Odin og Kastor, blir for eksempel frivillighet-dugnad-penger-fotball en lovlig sirkulasjon av verdier. Lønnsarbeid-penger-fotball blir mer eller mindre en umulig form for verdisirkulasjon utover medlems- og treneravgift (se også Sørhaug 1996:58). Ved dugnadsjobber får ikke foreldrene penger for utført arbeid, men pengene dugnadsinnsatsen bringer inn, går til klubbene som igjen skal forvalte disse til det beste for klubbene og lagene. Flere foreldre var imidlertid usikre på hvorvidt pengene som ble jobbet inn til klubbene, kom de spesifikke lagene til nytte. Fra en mor ble det blant annet antydning at damelaget og ikke breddelagene stakk av med pengene fra dugnadsarbeid.

Samtlige foreldre mente tid og økonomi hadde liten betydning for deres engasjement i forbindelse med datterens fotballaktivitet. Verdien av å se jentene spille fotball og ha det morsomt sammen, var så stor at de gjerne stilte opp for barna og laget. En mor fortalte om betydningen av å bidra for hennes egen del på denne måten:

”Det har gitt meg så mye å komme inn i idrettslaget, møte nye bekjenskaper og jobbe sammen med mennesker som har som felles mål at barna skal ha det ålreit. Vi drar lasset sammen. Det er så renhåret. For meg har det vært veldig påfyll til denne tidsklemmen mellom jobb, familie, barn og egeninteresser”

Det er verdifullt for denne moren å støtte klubben, laget og datteren. Det legges vekt på muligheten til å møte andre foreldre, etablere nye bekjenskaper og det å samarbeide for å gi barna et fotballtilbud. Slike verdier overskygger for henne det hun opplever som en tidsklemme mellom familie- og arbeidslivet og sin egen fritid. Rundt fotballaktiviteten til barna ser det ut til å foregå et sosialt liv som på mange måter får betydning for deres foreldre. Ved at barna spiller fotball og foreldrene engasjerer seg, er det mulig å hevde at deres sosiale kapital styrkes. Dette skjer ved at de blir kjent med, og skaper gode relasjoner til andre foreldre, deres barn, trenere og ledere.

Noen foreldre brukte mer tid enn andre på grunn av at de var mer aktive rundt lagene. Andre bodde lenger unna treningsarenaen og brukte derfor mer tid på transport til og fra treninger. Tiden de brukte var verdifull fordi de så hvor viktig det var for barna at de støttet dem. Spillerne sa også at de syntes foreldrene var flinke til å støtte dem og laget. Flere sa til meg under intervju at de var takknemlige for alt det foreldrene gjorde. Far til en av spillerne i Kastor sa at når han så hvor mye fotball betydde for datteren, var det for han en enkel avgjørelse å prioritere å kjøre henne til og fra treninger og kamper.

Som et uttrykk for moderne familieideologi og omfavnelse av foreldrerollen, var det flere foreldre som mente det var viktig å følge opp barna og legge til rette for at de kunne delta i idrett. Flere satte for eksempel datterens fotballspill foran jobb: ”Jeg prioriterer først og fremst fotballen. Hvis treninger eller kamper kolliderer med jobben, så har jeg heldigvis en slik jobb at jeg kan jobbe på andre tider av døgnet”, sa en far. ”Jeg støtter datteren min fordi jeg ser hvor mye fotball betyr for henne. Så godt jeg kan forsøker jeg å tilpasse jobbavtaler og andre gjøremål i forhold til treninger og kamper”, sa en annen far. En mor fortalte: ”Jeg går ofte tidligere fra jobb for å kjøre datteren min til treninger og kamper. Det hender at jeg stikker tilbake på jobb igjen mens treningene pågår, men kampene vil jeg se”.

Utsagnene viser at foreldrene velger å bruke tid på datterens fotballdeltakelse framfor jobb og private avtaler. Foreldrenes egentid og egne interesser ser derfor ut til å måtte vike for døtrenes fritid. Tid hevdes også å være en begrenset vare i dagens

moderne samfunn. Foreldre, som derfor prioriterer å bruke tid på barna, ser kanskje verdien av å investere i en slik vare med tanke på sin egen samvittighet og barnas framtidsutsikter.

Hvis foreldrene imidlertid må ta igjen tapt arbeidstid senere, er det mulig å hevde at de blir svært aktive i rollen den ene dagen, men i større grad passive den neste. På den ene siden disponerer de arbeidstiden i forhold til datterens fotballdeltakelse, mens på den annen side må tiden som brukes på fotball "vinnes" tilbake. Det er kanskje mer riktig å si at foreldrene velger å prioritere barnas fritid, framfor å ofre sin egen tid. Barnas fritid blir i stor grad utgangspunktet for foreldrenes organisering av sin egen- og familiens tid.

I tillegg til å prioritere tid på barna og fotball, forventes det også at foreldrene bidrar økonomisk. Blant annet krever medlemsavgifter, spillerlisens og utstyr som døtrene har behov for økonomiske bidrag. Bensinutgiftene økes på grunn av transport i forbindelse med treninger, kamper og turneringer, og ved turneringer må barna ha ekstra lommepenger.

Foreldrene i Kastor og Odin var relativt ressurssterke og hadde få utfordringer med å betale det som krevdes. En far sa at det ikke hadde betydning for familiebudsjettet at datteren spilte fotball: "Det er ikke på fotballen vi skal spare penger. Fotball er ikke en dyr idrett sammenlignet med andre idretter som for eksempel alpint. Jeg regner ikke over hvor mye penger som går bort til fotballen. Det viktigste er at barna kan delta og har det utstyret som er nødvendig". En mor viste til det samme ved å fortelle:

"Jeg var sammen med datteren min på en sportsbutikk, og der var det så mye fancy utstyr at jeg ikke skjønnte bære. Jeg vet ikke hvilket utstyr som er nødvendig, og kan ofte la meg lure på slike forretninger. Det er likevel viktig at de har godt utstyr".

Moderne barn representerer utgifter, og ikke arbeidskraft og inntekt (Frønes 2003:32). Dagens familie er i større grad en konsumentenhet enn et fellesskap for produksjon (Segalen 1986). Informasjon fra Odin- og Kastor-foreldrene viser at foreldrene bidrar økonomisk fordi det er verdifullt at barna har muligheten til å spille fotball, og at de har godt og riktig utstyr (Brusdal 1998). Foreldrenes økonomiske

kapital, i form av både tid og penger, er dermed ikke avgjørende for støtten til barnas fotballdeltakelse.

At foreldrene ikke legger vekt på tidsmessige og økonomiske konsekvenser i forbindelse med barnas idrettsdeltakelse, men tvert i mot prioriterer å bruke tid og økonomi, må kunne sies å være et uttrykk for familisme (Sørhaug 1996). En annen ting med dette er at foreldrenes rolle som sosialiseringssagenter i større grad blir offentlig. Foreldrene bruker mer tid og energi på å være sammen med barna på deres egen arena, enn hva som kanskje var tilfellet tidligere. Å være oppdragere og omsorgspersoner utenfor hjemmet, i den offentlige sfære, ser ut til å være nesten like viktig som å utøve slike roller hjemme i den private sfære. Innenfor den organiserte idretten er det blitt mer en regel enn unntaket å frivillig støtte opp om barnas deltakelse. Det ville for eksempel vært rimelig uhørt å disponere arbeidsdagen ut i fra barnas fritidsaktiviteter for bare noen tiår siden. Denne vekslingen mellom privat og offentlig oppdragelse henger sammen med utviklingen av det moderne samfunnet. Barna er på den ene siden blitt sentrale aktører i sine egne sosialiseringsprosesser, men på den annen side utsatt for en økende institusjonalisering innen skole og fritid. I tråd med Segalen (1986) er det mulig å hevde at sosialiseringen av barna i dagens samfunn deles av foreldre og institusjoner. Dette skal jeg se nærmere på i neste underkapittel.

6.5 Fotballbanen – en organisert og trygg arena

Foreldrene i Odin og Kastor mente det var viktig at barna var aktive i idrett. Det var ulike innfallsvinkler til hvilken betydning idrettsdeltakelse hadde. De fleste fremhevet idretten som en sosialiseringsarena, hvor barna fikk anledning til å være fysisk aktive innenfor et sosialt fellesskap med andre barn, og at de lærte nye ferdigheter. Noen sa det var viktig at barna tilegnet seg andre kvaliteter som kunne være nyttige på andre samfunnsområder. Dette var egenskaper de hevdet var viktige for å tilpasse seg det moderne samfunnet. Flere mente også at idretten ga barna sunnere verdier og holdninger, samtidig som det holdt dem borte fra fritidsinteresser med negativt innhold. Far til en av spillerne i Kastor sa det var viktig å presentere barna for idrett i ung alder. På den måten fikk de tidlig et forhold til det å være i fysisk aktivitet og

tilhørighet til et sosialt fellesskap. Når barna ble eldre kunne de bestemme selv om de vil fortsette eller ikke.

Noen av disse perspektivene på verdien av døtrenes deltakelse i idrett, viser også Dyck (2003) til i sine beskrivelser fra Canada av foreldreinvolvering ved barnas fotballdeltakelse. Under samtaler med noen foreldre i forbindelse med en kamp, peker Dyck på argumenter fra foreldre, som for eksempel å introdusere barna for idrett i ung alder for å se om de liker å være fysisk aktive, og verdien av å være sammen med venninner. En mor og far sa de håpet at datteren i framtiden kunne motta universitetsstipend, mens en mor påpekte et ønske om vektreduksjon og bedre fysisk form hos datteren ved å spille fotball. Perspektivene fra foreldrene på barnas idrettsdeltakelse, hevder Dyck viser til en objektivisering av barnas kropp i et framtidig voksenperspektiv.

Fra et foreldrepar i Kastor ble det hevdet at den organiserte fotballen ikke bare ga egenverdi og nytteverdi for datteren, men også bidro til å skape gode mor/far-datterrelasjoner. Samtidig gjorde fotballen det lettere å organisere familielivet:

”Gjennom fotballen får vi anledning til å tilbringe tid sammen med datteren vår på en arena hun selv er aktiv. Ettersom treninger og kamper er på faste tidspunkt, kan vi som familie planlegge uker og helger ut i fra hennes deltakelse”.

Hvis den organiserte idretten gjør at dagens familier lettere kan organisere familielivet på bakgrunn av barnas trenings- og kamptider, ser det ut til at idretten for noen kan bidra til strukturere familiens tid. Ved å ha konkrete tidspunkter å forholde seg til kan barnas idrettsdeltakelse redusere foreldrenes utfordringer i forhold til å disponere tiden de har til rådighet. Flere av foreldrene i Odin og Kastor påpekte at det var utfordrende i perioder å få tiden til strekke til fordi de hadde flere barn som krevde støtte. En mor sa for eksempel at hun hadde tre barn som skulle kjøres til og fra trening og lignende, og at hun i perioder merket at hun jobbet med et indre stress for å få alt til å gå i hop. Samtidig sa hun at det var verdt det, fordi hun så hva barna fikk igjen og hvor godt de trivdes.

En far mente at en stadig økende organisering av idretten fratok barna muligheten til uorganiserte aktiviteter. Bygging av haller og kunstgressbaner medførte, i følge ham, at barna fikk mindre anledning enn tidligere til å være aktive

når de selv ville uten voksne tilstedet. Treningstider ble for eksempel bestemt av hall- og baneiere i samarbeid med klubbledelsene, og du måtte tilhøre et lag for å få trene.

I et slikt perspektiv domineres barnas idrettsdeltakelse av voksne aktører, og barna har minimal innflytelse over sin egen aktivitet. Ingebrigtsen (1997) hevder konsekvensene av institusjonaliseringen av de unges fysiske aktivitet, blir at idretten framstår som et tilbud eller ramme for den enkelte utøver. Ved at den blir mer organisert, blir den mindre spontan. Dette betyr at den blir mer målorientert, planlagt og strukturert (ibid:212). De unge blir på den måten forbrukere i større grad enn brukere av idrettstilbud. Det er dette faren ovenfor hevder som skjer når det bygges haller og baner som fratar barna muligheten til impulsive sosiale møter på løkka eller i nabolaget. På den annen side mente lagenes trenere at anleggsutviklingen bidro til å skape glimrende treningsforhold. Det kan synes som om trenerne er mer opptatt av at spillerne skal utvikle fotballferdigheter, framfor å kunne spille fotball når de selv har lyst, og ut fra regler og organisering de selv legger til grunn. Ingebrigtsen (ibid) hevder for eksempel at den institusjonelle konkurransen er av en annen karakter, enn den spontane og uformelle konkurransen barna kanskje legger til grunn selv når de er fysiske aktive.

Frønes hevder også at barna trenger fri lek på egne premisser, men inntar et annet perspektiv når han hevder at leken også krever trygghet. Uten voksne i nærheten kan det oppstå en svakere sosial kontroll rundt barnas aktiviteter. Konsekvensen av mangel på trygghet, hevder Frønes kan føre til at foreldre vil forsøke å trekke barna sine ut av det lokale miljøet, og bare la dem delta i mer kontrollerte og avgrensede aktiviteter (2003:123-124). I følge ham kan det, uten at voksne øyne følger med, være lite som bremser negative krefter i miljøet hvis de skulle dukke opp. Frønes' perspektiv kan relateres til forestillinger om risikosamfunnet. Det betyr at utenfor hjemmet er det en potensiell risiko i form av blant annet "tvilsomme" personer og miljøer. Foreldre blir derfor viktige aktører for at barna skal unngå å bli oppsøkt av eller selv oppsøke slike risikofaktorer. Flere av Odin- og Kastor-foreldrene sa at det var betryggende at døtrene spilte fotball. Det ga dem større kontroll over hvor de oppholdt seg og hva de brukte fritiden til. Samtidig visste de at barna var i trygge hender når de var sammen med fotballaget.

Fotballbanen fremstår som en trygg arena sammenlignet med andre arenaer. I tillegg vurderer foreldrene sin støtte som viktig for at barna ikke skulle fristes til å oppsøke andre mer risikofylte arenaer. Det er derfor mulig foreldrene antyder at det er

en risiko som ligger som noe latent mellom fotballbanen og hjemmet. På den annen side finnes det en rekke eksempler hvor idretten har bidratt til usunne interesser og usunn livsstil blant utøverne. Det er rimelig å anta at utøvere som for eksempel ikke presterer godt nok, ikke oppnår tilhørighet eller som mobbes, har dårlige opplevelser gjennom idretten. I mange tilfeller er også idretten en rekrutteringsarena for unge i forhold til alkohol og tobakk.⁴⁵

I Tulloch og Luptons (2003) sosialkulturelle tilnærming til risikobegrepet,⁴⁶ viser forfatterne til en mor som fryktet for barna sine når de oppholdt seg i offentlige rom. Moren lot ikke barna gå til byen alene fordi det kunne være farlig. Hun fryktet blant annet pedofile og psykisk ustabile personer som bare gikk rundt og drepte og kidnappet mennesker.

En slik frykt virker noe overdramatisk, kanskje spesielt i Norge, men er likevel ikke ulik frykten flere av foreldrene til jentene i Odin og Kastor uttrykte. Mellom hjemmet og fotballbanen var tryggheten truet. For flere foreldre var det derfor viktig å støtte barnas fotballdeltakelse:

”Jeg gir alt for barna mine. Det skjer så mye rart i dag at jeg kjører dem gledelig til og fra trening, istedenfor å lete etter dem i sentrum av Oslo” (mor)

”Jeg er glad barna driver med idrett og jeg kjører dem gjerne hit og dit. Da vet jeg hvor de er og hva de driver med. Det er bedre at de spiller fotball enn at de henger ved t-banen eller Narvesen” (mor)

Mødrene påpeker viktigheten av å følge opp barna for å ha større kontroll over deres bevegelses- og handlingsmønstre. Ingen uttrykker direkte frykt for pedofile eller

⁴⁵ Prosjektet, TimeOut, har for eksempel som mål å utvikle gode idrettsmiljøer for derigjennom å forebygge alkohol- og tobakksforbruk blant unge idrettsutøvere (www.timeout.as).

⁴⁶ Kvalitative intervjuer av vanlige mennesker i Australia og England om deres forestillinger og oppfatninger av risiko.

potensielle kidnappere og drapsmenn. Likevel gir de uttrykk for at det eksisterer en risiko mellom fotballbanen og hjemmet som de vil verne barna mot ved å opptre som sjåfører. "Gir alt for barna mine", vitner om en moderne familieideologi hvor barna er viktigst og foreldrenes rolle svært betydningfull for barnas beste (for eksempel Bonke et. al. 2005).

Den organiserte fotballen og fotballbanen etablerer en trygghet som gir foreldrene større grad av sosial kontroll over sine døtre. Far til en av jentene understreket for eksempel at han var særlig påpasselig med å støtte datteren, fordi han mente det var farligere for jenter enn gutter å ferdes ute i gatene. Risiko blir dermed ekstra vektlagt, og støtten større, fordi det offentlige rommet oppfattes som mer truende for jenter, og fordi jenter kanskje oppfattes som lettere objekter for potensielle overgripere og voldsmenn.

En far uttalte en annen type risiko ved å vektlegge verdien av å følge opp barna tidlig i tenårene, for å forsikre seg om at de ble veiledet på riktig sti i livet:

"Det er forferdelig trist hvis man finner ut om noen år at man ga for liten støtte. Det går skikkelig dårlig hvis man ikke gjør det. Jeg ønsker ikke å sitte å tenke at det var dumt jeg ikke brukte muligheten jeg hadde. Hvis man starter når barna er 17 år og sier: Uff! Nei, nå går det gærnt her, nå må vi prøve å finne på noe, da tror jeg det er en veldig risikabel sjanse å ta".

Farens risikoperspektiv kan også tolkes som et uttrykk for hans egen samvittighet i forhold til farsrollen og for moderne familieideologi (Frøned 2003). Ved å følge opp datteren nå, slipper han å angre senere på at han ikke omfavnet rollen tidligere. Samtidig forsikrer han seg om at datteren tilegner seg en god ballast for fremtiden.

7 Konklusjon

Denne undersøkelsen har over åtte måneder fulgt sosiale aktører, som trenere, spillere og foreldre, på to jentelag i ungdomsfotball. Målet var å studere og sammenligne prosesser og mekanismer mellom aktørene i lys av perspektiver på konkurranse, deltakelse og relasjoner. Utgangspunktet var overgangen til 11'er fotball, som i følge forbundets bestemmelser representerer en overgang fra barne- til ungdomsfotball. For å samle informasjon har det blitt benyttet antropologiske innsamlingsteknikker som deltakelse, observasjoner, intervjuer og samtaler.

Flere av avhandlingens temaer har vist seg å være av stor interesse for flere. Neste daglig har jeg, siden feltarbeidet startet i januar 2005 og frem til nå (november 2006), samlet ulike offentlige diskurser som har handlet om konkurranse, deltakelse, barne- og ungdomsidrett, ungdommer og kjønn, og foreldre- og trenerrollen. Idet denne konklusjonen skrives pågår det for eksempel en føljetong i VG om barne- og ungdomsidrettens bestemmelser. Det hele begynte da toppidrettssjef, Jarle Aambø, i et innlegg stilte spørsmålsteget ved om barne- og ungdomsidretten i Norge dekket toppidrettens behov og forutsetninger i fremtiden? Hans hovedpoeng var at bredde ikke skaper toppidrett, og at unge idrettsutøvere i større grad måtte få lov til å konkurrere og trene mer spesifikk i en enkelt idrett i tidlig alder. For å repetere Norges Fotballforbunds hovedmål for ungdomsfotball, så er det å utvikle talenter og å beholde flest mulige spillere lengst mulig. Det betyr at forbundet ønsker å skape gode nok spillere for fremtidig toppspill på klubb- og landslag, men også å inkludere øvrige spillere uavhengig av fotballferdigheter og ambisjoner. Kort sagt: å kombinere bredde og topp.

Det blir i stor grad trenernes oppgave å forene slike målsettinger på lagene der ungdommene spiller. Flere opplever det imidlertid som en stor utfordring å skulle utvikle talenter og bevare bredden. Noen mangler kunnskaper om trenerrollens

praksis i arbeidet med ungdomsspillere, mens andre bevisst prioriterer enten talentene eller bredden. Samtidig tyder mye på at spillerne selv i svært liten grad får bidra med å utforme og organisere sin egen fotballhverdag. Aktiviteten styres i stor grad av trenerne og i mange tilfeller er det få som egentlig vet hva spillerne selv ønsker.

”Du må være litt ”*maniac*” for å være trener”. Utsagnet tilhører Norges landslagstrener i fotball for herrer, Åge Hareide, og ble uttalt i forbindelse med en sak om fotballtrenere i Dagbladet 7. oktober 2005. Ser man hva Hareides arbeidsgiver, Norges Fotballforbund, forventer av fotballtrenere i ungdomsfotball, så er det (i) å skape et sosialt fellesskap hvor flest mulig ungdommer får anledning til å være fysisk aktive, og (ii) å identifisere spillere med ambisjoner om å spille på et høyt nivå og gi dem et best mulig sportslig og sosialt læringsmiljø. Riktig nok var Hareides utsagn rettet mot trenere i toppfotball. Likevel er det kanskje en forestilling som eksisterer blant flere trenere i barne- og ungdomsfotball også?

Trenerne i Odin var en mann/far og to unge jenter på 17 år. Samtlige hadde aktivitetslederkurs og erfaring som fotballspillere. De delte på treneransvaret og det var få samhandlingsproblemer mellom dem. I Kastor var trenerne en kvinne/mor og en mann/far. Hun hadde ingen trenerutdanning, men selv drevet aktivt med idrett. Han hadde trene-I-kurs og erfaring som fotballspiller og trener. Det var enkelte samhandlingsproblemer mellom disse trenerne.

Min undersøkelse viser at det er vanskelig å sette fotballforbundets ideologi ut i praksis der spillerne har sin fotballhverdag. Odin- og Kastor-trenerne klarte å utvikle talenter og bevare bredden. Utfordringen var derimot å forene målsettingene innenfor det samme laget. I Kastor var det flere spillere som ble skikkelig gode under feltarbeidet, men også spillere som sluttet. Odin ble flere spillere, men opplevde at talentene utviklet seg mer langsomt. Dette kan bety at der trenerne legger ”performance coaching”, rettet mot konkurranse og fremtidsmål, til grunn for utøvelse, så utvikles talenter, men bredden reduseres. Trenere som vektlegger ”participation coaching”, rettet mot glede, mestring og inkludering, ser ut til å øke bredden, men samtidig å utvikle talenter over et lengre tidsperspektiv. Det er uansett mulig å hevde at en slik trenerutøvelse er mest hensiktsmessig, ettersom talentutvikling tar sikte på å skape toppspillere for framtiden, og ikke for å vinne neste kamp eller turnering. Hvis Odins toppserielag for damer har flere lokale spillere på laget, er det et signal om at bredde faktisk skaper topp. På den annen side ble det hevdet at elitelagets suksess, rekrutterte flere barn og unge til klubben for å spille

fotball. Dermed bidrar også topp til økt aktivitet i bredden. Med andre ord er det et gjensidighetsforhold mellom topp og bredde, hvor det ene ikke utelukker den andre, men begge derimot er en forutsetning for hverandre.

Ettersom Kastor mistet spillere underveis, og det blir færre spillere og lag i ungdomsfotballen med økende alder, kan det antyde to ting: Det ene er at Kastor laget kanskje vil opphøre å eksistere om noen år hvis frafallet fortsetter og øker i takt med alderen. Det andre er at konkurranse- og prestasjonsorienteringen, som ser ut til å bli mer eksplisitt ved 11'er og ungdomsfotball, kan bidra til at spillere mister interessen og være en årsak til at noen slutter.

En annen ting med konkurranse- og prestasjonsaspektet ved 11'er fotball, er at begrepene ofte opptrer som motsetninger til deltakelse og det sosiale. Konkurranse og viktigheten av å vinne ser ut til å være noe flere aktører (trenerne) tar for gitt innen fotball etter en viss alder. Dette er noe som kan sies å være en så etablerte og naturlig orden at det ikke stilles spørsmålstegn ved. Ettersom 11'er fotball er "ordentlig" fotball, slik fotball skal være, og fordi barna nå er blitt ungdommer og det derfor er andre bestemmelser som gjelder, ser det ut til å legitimere en slik tatt for gitt het. Samtidig hevdes det at vi lever i en konkurransesamfunn, og ettersom mange har en oppfatning av at idretten skal gjenspeile samfunnet vi lever, så er det like greit å forberede ungdommen på hva de har i vente som voksne. I fotball blir dette synlig gjennom topping av lag – de beste skal spille mest. Det betyr at spillerne må lære seg å tåle å bli satt ut av laget, at det stilles krav til dem og å takle nederlag og seier.

Ved overgangen til 11'er fotball oppstod det også en rekke aktivitetsendringer som spillerne må forholde seg til. De måtte tilegne seg større forståelse for nye regler, posisjoner og formasjoner. Forventningene til å spille 11'er fotball var derimot avhengig av spillernes ferdighetsnivå. De mindre gode gruet seg til større bane og større mål, og fryktet mer trening og topping av laget. De gode spillerne så imidlertid fram til slike utfordringer og aktivitetsendringer. Det var også de gode spillerne som så ut til å synes at det var gøy å tilegne seg forståelse for 11'er fotball. Undersøkelsen antyder at dette kan skyldes at jentene tilpasser seg overgangen på ulike måter, og at de gode spillerne raskere etablerer forståelse for spillet. Bakgrunnen for dette er at ferdighetene som kreves, blir en del av de gode spillernes kroppsliggjorte handlingsmønstre og derfor gjør at valgene de foretar seg i større grad blir ubevisste. De mindre gode vil ha muligheten til å tilpasse seg overgangen, men vil samtidig bruke lenger tid på å utvikle handlingene fra å være bevisste til å bli ubevisste. Det

betyr at de trenger flere repetisjoner slik at valgene de gjør blir en del av deres kroppsliggjorte program.

En vanlig oppfatning er at jenter ikke er så opptatt av konkurranse og prestasjoner som gutter. Den sosiale dimensjonen hevdes å være det jenter vektlegger ved idrettsdeltakelse (Seippel 2005, Sisjord 1995). Flere av Odin- og Kastor-spillerne sa at fotball var gøy når de lærte seg nye fotballferdigheter med ball og fikk lov til å utøve disse ferdighetene. Når de også mestret dem ble fotball enda morsommere. Det spillerne la vekt på var å spille pasninger, skyte, drible og nikke. Samtidig var det gøy å spille fotball på treninger og i kamper. Dette kan bety at jentene også er opptatt av å prestere gode tekniske handlinger, og liker å konkurrere ved å spille mot hverandre under treninger og mot andre under kamper. Konkurranse viste seg på den annen side å være kjedelig og ekskluderende for mange hvis den ble individuell og rettet mot å få mest mulig spilletid under kamper. Da Marthe for eksempel måtte konkurrere om spilletid mot spillere som i utgangspunktet var hennes lagvenninner, ved å møte til treninger og gjøre sitt beste, ble ikke fotball lenger gøy for henne. I Odin trengte ikke Miriam å konkurrere mot lagvenninnene om å få spille mest. Det ble derfor gøy for henne å være sammen med de andre jentene å konkurrere mot andre lag. At hun fortsatte å spille fotball bekrefter at en slik konkurranseform, hvor jentene konkurrerte sammen mot andre, virket mer tiltrekkende enn å konkurrere mot hverandre. Det er rimelig å tro at de gode spillerne vet at de vil få spille mye under kamper, og at de derfor heller ikke trenger å overbevise trenerne om at de er gode nok. Dette kan se ut til å gjøre konkurransen i treningssammenheng mer avslappet for disse spillerne.

Mye tyder på at det oppstår et hierarki ved fordeling av spilletid ved 11'er fotball. I stor grad ser det ut til at dette hierarkiet overføres til sosiale relasjoner mellom spillerne. Det kan bety at spillerne nederst i det sportslige hierarkiet, vil ha problemer med å få innpass i det sosiale hierarkiet på laget. På den måten vil det innenfor samme lagenhet ikke være mulig å forene forbundets mål om å skape et sosialt fellesskap hvor alle får anledning til å være fysisk aktive, med målet om å gi ambisiøse spillere et sportslig og sosialt læringsmiljø. På den annen side viser min undersøkelse at der trenerne legger til rette for et sosialt fellesskap hvor alle får delta, så vil talentene også kunne utvikle fotballferdigheter, men da ikke like raskt som der man først og fremst prioriterer talenter, for så i neste omgang å forsøke og bevare bredden. Det kan antyde at bredde bør komme foran topp hvis målet er å kombinere satsing på begge deler.

Det ser ut til å være en utfordring å skape egalitære sosiale og sportslige miljøer der gode spillere allerede har blitt populære jenter. Disse jentene definerer kanskje uskrevne regler andre må følge for å få tilgang til lagets gruppekultur. Svakere spillere kan derfor risikere å bli hindret innpass til lagets sosiale og sportslige miljø. De vil ha problemer med å bli venninner med andre spillere og samtidig kanskje oppleve å i mindre grad bli lyttet til og sett av trenerne. Fra en slik ekskludering fra det sosiale og sportslige fellesskapet på laget til et brudd med fotballen, ser avstanden ut til å være kort.

For samtlige jenter i Odin og Kastor var det sosiale aspektet med fotball svært viktig, men for flere likevel ingen motsetning til å ønske og utvikle gode fotballferdigheter, eller å ha ambisjoner om å spille på høyt nivå når de ble eldre. For talenter var det for eksempel en forutsetning at det sosiale miljøet var bra for at de skulle kunne bli bedre og for at fotball var gøy. For andre jenter var det viktigere å kunne være sammen om en fysisk aktivitet istedenfor mer stillesittende aktiviteter. Det var for flere også viktig at fotballtreningene ble en sosial aktivitet i seg selv. Jentene syntes for eksempel det var gøy på trening da de fikk lov til å være sosiale med hverandre. Hvis det ble for seriøst hele tiden, så flere ut til å bli lei og ukonsentrerte, noe som videre i mange tilfeller gjorde treningene kjedelige.

Undersøkelsen viser at de unge jentetrenerne i Odin hadde lettere for å skape sosiale relasjoner til spillerne. Dette hadde sammenheng med at de ikke var så mye eldre og kommuniserte med jentene på en måte som ga dem frihet til å være seg selv. Samtidig var de flinke til å gjøre fotballtreningene til en gøy og sosial aktivitet, hvor jentene fikk anledning til å velge selv hva de ville gjøre og komme med morsomme påfunn og kommentarer. Organiseringen av treningene var rimelig ustrukturert og øvingsbildene de ga spillerne var ikke alltid like gode. Dette var imidlertid en måte å trene på som skapte god atmosfære under treninger og som etablerte gode trener-spillerrelasjoner.

Blant spillernes foreldre var det derimot noen som hadde innvendinger mot hvordan de unge trenerne organiserte og strukturerte treningene. Samtidig kritiserte de trenernes måte å snakke til spillerne på. Foreldrene så ut til å mene at unge jentetrenerne ikke hadde gode nok kunnskaper om trenerrollen i forhold til det fotballmessige, disiplinering og pedagogiske fremstillingsevner. Den mannlige treneren ble derimot berømmet av samtlige foreldre for hvordan han utøvet trenerrollen i arbeidet med deres barn. Spillerne på sin side så ut til å trives bedre

sammen med Anniken og Berit, men uten at de mistrivdes sammen sammen med Geir. De hadde bare en annen dialog med han.

I Kastor var det andre relasjoner mellom aktørene. Den mannlige treneren var i stor grad overordnet den kvinnelige i forbindelse med organisering av selve aktiviteten. Det var han som styrte treningene, og laguttak og spillerbytter under kamper. For at Renates rolle ikke skulle bli ubetydelig, så det ut til at hun forsøkte å tydeliggjøre sin rolle som kvinne og mor i arbeidet med tenåringsjentene. Ettersom jentene var i puberteten mente hun det var viktig å ha en "mor i kulissene". Samtidig mente hun at Karsten var bedre enn henne på fotballbiten, så det var naturlig at han i større grad utøvet den delen av trenerrollen.

Flere foreldre hadde samme innvendingen. De mente Karsten var fotballfaglig flink, men at han ikke var like flink som Renate i samhandling med jentene om uteomsportslige ting. Det ser ut til at samtidig som aktørene kan sies å opprettholde et hegemonisk maskulinitetsperspektiv for utøvelse av fotballtrenerrollen, bidrar de også til å etablere et hegemonisk femininitetsperspektiv for utøvelse av omsorgsrollen ovenfor jentene i fotballmiljøet.

Blant spillerne var relasjonene til trenerne avhengig av ferdighetsnivå og hvorvidt de kjente trenerne fra før. De beste og de som kjente Karsten fra før, så ut til å like hans måte å trene på, uten å ha innvendinger mot Renate. De mindre gode og de som ikke kjente Karsten fra før, var noe mer skeptisk til han, men syntes Renate var snill og grei.

Utviklingen på jentesiden viser at jentene har inntatt en arena som tradisjonelt har vært for og av menn. Samtidig er det grunn til å hevde at det fremdeles eksisterer forestillinger om at gutter er bedre enn jenter, og at jenter ikke har samme ambisjonene med fotballdeltakelse som gutter. Trenerne og foreldrene i Odin og Kastor hevdet for eksempel at guttene var raskere, tøffere, hadde bedre tekniske ferdigheter og større forståelse for spillets utøvelse. I følge disse aktørene var også jentene mer opptatt av andre ting enn selve fotballen, og hvis en jente sluttet så sluttet hele laget. Slike perspektiver fra voksne aktører kan i stor grad bidra til å opprettholde forestillinger om at fotball er en hegemonisk maskulinitetskultur.

Jentene dekonstruerte derimot slike forestillinger om kjønnsforskjeller i fotball, ved å hevde at de kunne gjøre de samme aktivitetene like bra som guttene. De syntes det var urettferdig å bli sammenlignet med gutter hele tiden, og at disse

sammenligningene, hvor guttefotball var normen, minnet om gammeldagse innfallsvinkler fra menn til jentenes inntog på fotballarenaen.

Blant Odin- og Kastor-jentene var det bare en jente som mente at hun havnet i en rollekonflikt mellom det å være jente og fotballspiller. Hun syntes det var stygt og ufeminint med kvinnelige fotballspillere og hevdet hun kom til å slutte med fotball etter grunnskolen. Hennes forestilling så ut til å være en konsekvens av at kvinnelige fotballspilleres kroppslige uttrykksform og uniformering (drakter) ikke harmonerte med hva hun mente jenter skulle være. Ettersom hun var den eneste som snakket om en eventuell rollekonflikt og at dette var noe hun hadde sett på tv, kan mye tyde på at hennes oppfatninger i større grad var påvirket av andre enn at det var hennes subjektive oppfatninger. Hvis dette stemmer er det mye som tyder på at andre aktører enn jentene selv bidrar med å reproducere fotballbanen som en maskulin arena.

Foreldrene i Odin og Kastor var viktige frivillige aktører for at døtrene skulle ha muligheten til å spille fotball, og for at laget og klubben skulle eksistere. Det var ingen forskjeller mellom lagene i forhold til hvor aktiv foreldrestøtten var. Foreldrene påtok seg trener- og lederansvar og andre verv i klubben og på laget. De kjørte til og fra treninger, gikk på møter, stilte opp på dugnader og bidro økonomisk med å betale for utstyr, avgifter og lisenser.

I lys av moderne familieideologi og moderne barndom var det flere av foreldrene som prioriterte barnas fotballdeltakelse foran sin egen arbeids- og fritid. Flere organiserte sin egen tid ut i fra barnas fritid, men sa at ofte måtte ta igjen tiden de hadde brukt på barna senere samme kveld eller dagen etterpå. Dette kan gjøre foreldrene synlige og aktive som foreldrene den ene dagen, men desto mindre synlig og passiv den neste. Samtidig viser undersøkelsen at foreldrenes roller som oppdragere i stor grad foregår i den offentlige sfære, uten at det trenger å bety at oppdragelsen hjemme er blitt mindre betydningsfull. Denne vekslingen mellom offentlig og privat oppdragelse tyder også på at foreldre og institusjoner deler på å sosialisere barna. Den organiserte idretten blir i så tilfelle en viktig sosialiseringsarena fordi foreldrene mener deltagelse tilegner barna ferdigheter og verdier som de kan ha nytte av i et større samfunnsperspektiv.

For noen av Odin- og Kastor-foreldrene gjorde den organiserte fotballen det også lettere å planlegge uker og helger, og å skape tettere relasjoner mellom dem og

barna. På den annen side mente enkelte at organiseringen ga barna mindre mulighet til spontane møter på løkka uten voksne tilstedet. Flere av foreldrene vurderte denne organiseringen og deres støtte som viktig, for at barna skulle unngås å fristes av andre fritidsinteresser av mer negativ karakter. Det var for mange viktig å vite hvor døtrene befant seg og hva de drev på med. Ved at idretten var organisert visste de også hvor de oppholdt seg til hvilke tidspunkt. Dermed blir fotballbanen en arena som også gir foreldre større sosial kontroll over barnas tid og handlinger.

At dagens foreldre omfavner rollen som mor og far, ser ut til å skape gode relasjoner til barna og gi barna muligheten til å være aktiv på en fritidsarena de selv har lyst. Samtidig kan det medføre at foreldrene ofte overinvolverer seg i barnas aktiviteter – som i denne undersøkelsen i forhold til prestasjoner på fotballbanen. Under kamper kan for eksempel foreldre havne i en rollekonflikt, mellom forventninger til den moderne foreldrerollen og foreldrevettregler utarbeidet av fotballforbundet, hvis de opplever at deres egne barn får begrenset spilletid. For mange kan det bli så viktig å tale barnas sak at de overspiller foreldrerollen.

Litteratur

- Bateson, Gregory (1972): Steps to an Ecology of Mind. *Collected essays in Anthropology, Psychiatry, Evolution, and Epistemology*. Jason Aronson Inc. Northvale, New Jersey. London.
- Bergo, Aksel, Johansen, Pål Arne, Larsen Øyvind & Morisbak, Andreas (2003): Ferdighetsutvikling i fotball. *Handlingsvalg og handling*. Akilles, Oslo.
- Bonke, Jens, Borgeraas, Elling, Døving, Runar, Hjort, Torbjörn, Hohnen, Pernille, Montesino, Norma, Rysst, Mari & Salonen, Tapio (2005): Udsathed og forbrug I de nordiske velfærdsstater. Socialforskningsintitutet, København.
- Bourdieu, Pierre (2004 [1977]): Outline of a Theory of Practice. Cambridge University Press.
- Bourdieu, Pierre (2002 [1979]): Distinksjonen. De Norske Bokklubbene 2002. Oslo.
- Butler, Judith (1990): Gender Trouble: *feminism and the subversion of identity*. Routledge. New York.
- Cross, Neville & Lyle, John (1999): The Coaching Process. *Principles and practice for sport*. Butterworth & Heinemann. Edinburgh.
- Denzin, Norman (1989): "Ch. 10: Strategies of Multiple Triangulation", i The Research Act. A Theoretical Introduction to Sociological Methods. Prentice-Hall. Inc. ss 234-247.
- Douglas, Mary (1975): Implicit Meanings. Routledge. London.

- Dyck, Noel & Archetti, Eduardo (2003): *Sport, Dance and Embodied Identities*. Berg. Oxford International Publishers Ltd.
- Dølvik, Jon Erik (1990): *Idrett, fritid og organisering. Sluttrapport fra prosjektet "Idrett, fritid og levekår"*. FAFO-rapport nr. 099. Biblioteket i Norsk Rikskringkasting.
- Elster, Jon (1989): *Nuts and Blots. For the Social Sciences*. Cambridge University Press.
- Enjolras, Bernard & Seippel, Ørnulf (2001): *Norske Idrettslag 2000. Struktur, økonomi og frivillig innsats*. Institutt for samfunnsforskning rapport 4:2001.
- Enoksen, Eystein (2001): *Trenerens rolle som barne- og ungdomsoppdrager og talentutvikler. Hva sier forskningen og hvilke teoretiske perspektiver bygger den på?* Fageksamen Dr. Scient-studiet. Norges Idrettshøyskole, Oslo.
- Fangen, Katrine (2004): *Deltagende observasjon*. Fagbokforlaget.
- Fasting, K. (1996): *Hvor går kvinneidretten?* Norges Idrettsforbund, Oslo.
- Fasting, Kari, Scraton, Sheila, Pfister, Gertrud & Bunuel, Ana (1999): *The Experience and Meaning of Sport and Exercise in the Lives of Women in some European Countries*. Internasjonale Olympiske Komité. Norges Idrettshøyskole, Oslo.
- Fine, Gary Alan (1987): *With the Boys. Little League Baseball and Preadolescent Culture*. The University of Chicago Press.
- Fosslund, Peter (2001): *"Invisible" Athletes in Norwegian Broadcasting. A study of sports-news with focus on gender*. Centre for Mass Communication Research. University of Leicester.
- Frønes, Ivar (2003): *Moderne barndom*. Cappelen Akademisk Forlag.
- Gervis, Misia & Brierley, John (1999): *Effective Coaching for Children. Understanding the Sports Process*. The Crowood Press Ltd.

- Goffman, Erving (1992 [1959]): Våre rollespill til daglig. Pax Forlag A/S, Oslo.
- Gould, Daniel, Feltz, Deborah & Weiss, Maureen (1984): "Motives for participating in competitive youth swimming", i *International journal of Sport Psychology* ss. 126-140.
- Gullestad, Marianne (1989): Kultur og hverdagsliv: *på sporet av moderne Norge*. Det blå bibliotek. Universitetsforlaget, Oslo.
- Hansen, Ellen Beate (1999): Ung og aktiv. *En rapport om barn og ungdoms deltakelse og involvering i idrett og egenorganisert fysisk aktivitet*. Norges Idrettsforbund og olympiske komité.
- Hovden, Jorid (2004): Makt, Motstand og Ambivalens. *Betydninger av kjønn i idretten*. HiF-Rapport 2004:8. Universitetet i Tromsø. NSR Forskningsprogram: Idrett, samfunn og frivillig organisering.
- Hovden, Jorid (1995): "Idrett, kvinnelighet og kulturell ambivalens" i *Kjønn og samfunn i endring*. Konferanserapport, Oslo. NFR side 298-308.
- Ingebrigtsen, Jan Erik (1988): Kampen om den vellykkede ungdom!? Rapport/ Sosialisering til- og i idrett. Pedagogisk institutt, Universitetet i Trondheim.
- Ingebrigtsen, Jan Erik (1997): Idrett som oppvektsmiljø: *idrettsdeltakelse og verdikamp*. Universitetet i Trondheim.
- Ingebrigtsen, Jan Erik (2003): Talentutvikling – eller barne- og ungdomsidrett for de mange? i *Norsk Idrett*. Akilles. Oslo
- Jakobsen, Kjetil (2002): Innledende essay i Pierre Bourdieu Distinksjonen (2002 [1979]). De Norske Bokklubbene 2002. Oslo.
- Järvinen, Margartha (2001): Pierre Bourdieu, i Andersen, Heine & Bo Kaspersen, Lars (red). *Klassisk og moderne samfundsteori*. Hans Reitzels Forlag. København.

- Leseth, Anne Birgitte (2004): Culture of Movement; *Walkers, Workers and Fitness Performers in Dar Es Salaam*. Doktoravhandling. Norges Idrettshøyskole, Oslo.
- Loland, Sigmund (2002): Idrett, kultur og samfunn. Gyldendal Undervisning.
- Maggi, Wynne (2001): Our Women are free. *Gender and Ethnicity in the Hindukush*. The University of Michigan Press.
- Mead, Margaret (2001 [1928]): Coming of Age in Samoa. HarperCollins Publishers Inc.
- Meyer, Siri & Sirnes, Thorvald (1999): Normalitet og identitetsmakt i Norge. Ad Notam Gyldendal.
- Norges Fotballforbund (2004): Norges Fotballforbunds handlingsplan for breddefotball perioden 2004-2007.
- Norges Fotballforbund (2005): Statistikkhefte for fotball.
- Patriksson, Göran (1983): Tävlingen i barn-, ungdoms- och skolidrott. *En teori- och forskningsöversikt*. Institutionen för praktisk pedagogikk. Göteborgs Universitet.
- Railo, Willi S. & Ommundsen, Yngvar (1983): Idrett, oppvekstmiljø og frafall. Norges Idrettshøyskole, Oslo.
- Sandnes, Siv Anita (2003): Kjønnrelatert habitus på fotballbanen; *en studie av et jentelag og et guttelag*. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. Program for idrettsvitenskap, Trondheim.
- Segalen, Martine (1986): Historical Anthropology of the Family. Cambridge University Press.
- Seippel, Ørnulf (2005): Orker ikke, gidder ikke, passer ikke? *Om frafallet i norsk idrett*. Institutt for samfunnsforskning (ISF).
- Seippel, Ørnulf (2004): Treneren: *Konkurranse, glede, samhold og medbestemmelse?* Institutt for samfunnsforskning (ISF).

- Seippel, Ørnulf (2002): Idrett og sosial intergrasjon. Institutt for samfunnsforskning. Rapport 2002:9
- Simmons, Rachel (2002): Odd Girl Out. *The Hidden Culture of Aggression in Girls*. A Harvest Book Harcourt, INC.
- Sisjord, Mari-Kristin (1994): Er frafall fra organisert idrett et problem? Artikkel i Kropp og helse. SCHOLAR NR. 6-1994.
- Sisjord, Mari-Kristin (1995): Personal Experiences of Organised Sport. *Comparison between Participants and Dropouts*, i Weiss, Otmar & Schulz, Wolfgang (1995): Sport In Space And Time. WUV – Universitätsverlag. Vienna University Press.
- Skard, Olav, Tveit, Gunnar & Vaglum, Per (1985): Fotball – mer enn et spill. Egil "Drillo" Olsen (red). J.W. Cappelensforlag A.S.
- Sørhaug, Tian (1996): Fornuftens fantasier. *Antropologiske essays om moderne livsformer*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Tulloch, John & Lupton, Deborah (2003): Risk and Everyday Life. SAGE Publications, London.
- Wadel, Cato (1991): "Feltarbeid som runddans mellom teori, metode og data", i Feltarbeid i egen kultur. En innføring i kvalitativt orientert samfunnsforskning. Universitetet i Oslo. Det Samfunnsvitenskapelig Fakultet. Sosialantropologisk Institutt.
- Widerberg, Karin (2001): Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt. Universitetsforlaget, Oslo.
- Wikan, Unni (1991): "Toward an Experience-Near Anthropology", i *Cultural Anthropology. Journal of the Society for Cultural Anthropology*. American Anthropological Association 6 (3) ss.285-305.